

T.C.
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ve DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

EDEBİ BİR ESERDE ŐAIRİN DİNİ YAŞAMASI
- ARİF NİHAT ASYA ÖRNEĞİ -

Süleyman DOĞANAY

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA – 2009

**T.C.
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ve DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

**EDEBÎ BİR ESERDE ŞAİRİN DİNİ YAŞAMASI
- ARİF NİHAT ASYA ÖRNEĞİ-**

Süleyman DOĞANAY

Danışman: Doç. Dr. Asım YAPICI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA – 2009

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne

Bu çalışma, jürimiz tarafından Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Doç. Dr. Asım YAPICI
(Danışman)

Üye: Doç. Dr. Hasan KAYIKLIK

Üye: Yrd. Doç. Dr. Nuran YILMAZ

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.

...../...../2009

Doç. Dr. Azmi YALÇIN
Enstitü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ÖZET**EDEBÎ BİR ESERDE ŞAİRİN DİNİ YAŞAMASI
- ARİF NİHAT ASYA ÖRNEĞİ -****Süleyman DOĞANAY****Yüksek Lisans Tezi: Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı****Danışman: Doç. Dr. Asım YAPICI****Nisan 2009, 75 sayfa**

Bu çalışma, Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı şairlerinden Arif Nihat Asya'nın şiirlerindeki dinî yaşantısını konu edinmiştir ve konuya imkânlar dâhilinde psikolojik açıdan yaklaşmayı kendisine hedef seçmiş bulunmaktadır. Öncelikle şairin hayatı ve kişiliği hakkında bilgi verilmiş, daha sonra onun şiirlerinde dinî inanca yönelik düşünce ve tasavvurları, dinî inancının uygulamaya dönüşmesi ve dinî yaşayışını besleyen diğer tesirler din psikolojik açıdan analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Arif Nihat Asya, Edebî Eser, Dinî Yaşayış, Kişilik, Din Psikolojisi

ABSTRACT**RELIGIOUS LIFE OF A POET IN HIS LITERARY WORKS
-THE CASE OF ARİF NİHAT ASYA-****Süleyman DOĞANAY****Master Thesis: The Department of Philosophic and Religious Sciences****Supervisor, Doç. Dr. Asım YAPICI****April 2009, 75 pages**

This study deals with the religious life in the poems of Arif Nihat Asya, one of the poets of Turkish Literature of Republican period, and aims to scrutinize the topic from the point of psychology. First, the information about the life and personality of the poet is studied. Then his thoughts and imaginations related to religious belief in his poems, his beliefs' transformation to practice and other factors supported his religious life are analysed from the point of psychology of religion.

Keywords: Arif Nihat Asya, Literary Work, Religious Life, Personality, Psychology of Religion

ÖNSÖZ

İnsan, çok yönlü bir varlıktır ve onun anlaşılmasına çeşitli yollardan gidilmesi, çeşitli tekniklerden yararlanılması doğal bir davranıştır. Edebî şahsiyetlerin eserleri, hatıraları veya diğer yazıları, edip hakkında oldukça zengin bilgiler verir. Dahası, edebî ürünlerden hareketle yazarın ya da şairin gizli kalmış tarafları, açıklanmış veya açıklanmamış görüşleri, hayat anlayışı ve yaşadığı dönemin sosyo-psikolojik, kültürel ve siyasal atmosferi izlenebilir.

Edebî şahsiyetlerin eserlerini esas alarak onların iç dünyasına yönelmek, Din Psikolojisi'nin araştırma alanlarından birisidir. Bu çalışmada, “Bayrak Şairi” olarak tanınan Arif Nihat Asya'nın eserlerindeki dinî duygu, görüş, tutum ve davranışları imkânlar dâhilinde ve bilimsel ölçüler içerisinde belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde araştırmanın konusu, sınırları ve amacı belirlendikten sonra uygulanan metotlar hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde şairin hayatından özlü çizgiler sunularak kişiliği ve kişiliğinin oluşumu hakkında değerlendirme yapılmıştır. Üçüncü bölümde ise şairin mısralarıyla çizilen iç görüntüsüne, dinî duygu, görüş, tutum ve davranışlarına açıklık kazandırılmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmanın konu tespitinden sonuçlandırılmasına kadar desteklerini her zaman yanı başımda hissettiğim kıymetli hocalarım sayın Prof. Dr. Kerim Yavuz'a ve sayın Doç. Dr. Asım Yapıcı'ya, tenkit ve değerlendirmeleriyle çalışmama yön veren sayın hocalarım Doç Dr. Hasan Kayıklık'a, Yrd. Doç. Dr. Nuran Yılmaz'a ve Doç. Dr. Fatih Yahya Ayaz'a en içten teşekkürlerimi sunuyorum. Bu çalışma, Ç.Ü. Araştırma Fonu tarafından İF2007YL12 no'lu proje ile desteklenmiştir. Katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Süleyman DOĞANAY

Adana–2009

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
ÖNSÖZ	iii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	vi

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Araştırma	1
1.1.1. Konunun Belirlenmesi ve Sınırlandırılması	1
1.1.2. Çalışmanın Amacı	1
1.1.3. Araştırmada Uygulanan Metot	2

İKİNCİ BÖLÜM

ARİF NİHAT ASYA'NIN HAYATI ve ŞAHSİYETİ

2.1. Hayatından Önemli Kesitler	5
2.2. Kişiliğinin Oluşması	8
2.2.1. Arayış İçerisindeki Arif Nihat	10
2.2.2. Durulma Devresindeki Arif Nihat	14
2.3. Duygu ve Düşüncelerinin Çalışmalarına Yansıması	17

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ESERLERİNDE DİNİN TEZAHÜRÜ

3.1. Dinî İnanca Yönelik Düşünce ve Tasavvurları.....	20
3.1.1. Allah İnancı ve Dinî Bağlanma	20
3.1.2. Peygambere Duyulan Özlem	27
3.1.3. Kadere Boyun Eğme.....	34
3.1.4. Ölüm ve Ötesine Bakışı.....	39
3.2. Dinî İnançın Uygulamaya Dönüşmesi.....	45
3.2.1. Ezan ve Namaz	45
3.2.2. Kur'an'ı Okumak ve Okutmak	46
3.2.3. Arif Nihat'ın Ruhunda Duanın Canlanması	47

3. 3. Tasavvufi Duyuş ve Düşünüş	51
3. 4. Dini Günler ve Geceler	56
3. 5. Dini Mekanlar ve Dini Mimari	59
SONUÇ	66
KAYNAKLAR	70
ÖZGEÇMİŞ	75

KISALTMALAR LİSTESİ

Akt. : Aktaran

Bkz. : Bakınız

Çev. : Çeviren

Ed. : Editör

Hz. : Hazreti

K. : Kuran-ı Kerim

Nşr. : Neşreden

s. : Sayfa

Sav : Sallallahu Aleyhi Vesellem

vb. : ve benzeri

Literatürle ilgili kısaltmalar kaynaklar kısmında açık olarak yazılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Araştırma

1.1.1. Konunun Belirlenmesi ve Sınırlandırılması

Din Psikolojisinin araştırma alanlarından birisi de edebî şahsiyetlerin eserlerini esas alarak onların dinsel tavır ve tutumlarına açıklık kazandırmaktır (Yavuz, 1982: 90). Bu hedef doğrultusunda Türk Edebiyatı'nın tanınmış şairlerinden Arif Nihat Asya'nın mısralarıyla çizilen iç görüntüsünü açığa çıkarmanın çok ilgi çekici bir konu olacağını düşündük. Araştırmamızın temelini oluşturan soru, Türk Edebiyatı'nda önemli bir yeri olan şairimizin şiirlerinde dine ne derece yer verdiği ve bunların içinde kendisini ne derece yansıttığı sorusudur. Asıl çalışma alanımız şairin dinsel yönü olduğuna göre araştırmamızın sınırlarının da buradan çıkarılması doğaldır. Nitekim biz kendimizi genel manada Arif Nihat Asya'nın şiirlerindeki dinî hayat çizgileri ve buna bağlı dinsel dünyası ile sınırlandırmış bulunuyoruz.

1.1.2. Çalışmanın Amacı

Bu araştırma, Arif Nihat Asya'nın şiirlerindeki din ile ilgili düşüncelerini, duygularını, tasavvurlarını, müşahedelerini çeşitli bakış açılarından hareketle tasvir ve tahlil etmeyi ve bunu da onun şiirleri vasıtasıyla ortaya koymayı amaçlamaktadır. "Arif Nihat Asya" denilince çoğu insanın aklına, Adana'nın düşman işgalinden kurtuluşunun yıl dönümü ve aynı zamanda şairin vefat ettiği beş ocak gününde yazdığı "Bayrak" şiiri gelir. Öyle ki vatan ve bayrak sevgisi içimizde onun şiirleriyle gerçek ifadesini bulmuştur. Ayrıca Fetih Marşı'ndaki Fatih övgüsü ve gençliğe öğütleri birçok insanın dilinde bu ezginin yer almasına vesile olmuştur. Naat'ında ise Hz. Peygamber sevgisi ve özlemi; iman ve inançsızlık, ahlak ve ahlaksızlık, hak ve batıl arasındaki savaş hali duygusal ve coşkulu bir dille tasvir edilmektedir. Bu haliyle o, çoğu insan tarafından sevilen, şiirleri ezberlenen, dinî ve millî bayramlarda şiirlerinden biri okunmadan geçilmeyen bir şair olarak karşımıza çıkmaktadır. Kuşkusuz Arif Nihat'ın ideolojisi ve edebî yönü hakkında çok çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Ancak tespit edebildiğimiz kadarıyla onun dinî yaşayışı hakkında müstakil bir araştırma mevcut değildir. Arif

Nihat'ın dinî yaşayışı hakkında halk arasında dillendirilen pek çok görüşün sosyal temsillere bağlı genellemelerden ibaret olduğunu söylemek durumundayız. Dolayısıyla onun inancı içinde nasıl yaşadığı, bu yaşantının davranışlarına nasıl yansıdığı, kısaca onun din ile ilişkisini araştırmanın işlevsel ve anlamlı olacağı kanaatindeyiz. Arif Nihat'ın halka mal olmuş ve genel anlamda toplumsal bir tasvip kazanmış bir şair olması, bu çalışmaya başlamamızda önemli bir etken olmuştur. Bu nedenle şairin dinî hayatına nüfuz edecek şekilde incelenmesi onu anlamayı kolaylaştıracaktır.

Arif Nihat Asya'nın şiirlerinden hareketle dinî yaşantısını tahlil etmek isteyen bu mütevazı çalışma ile hem onu daha iyi anlamaya hem de Din Psikolojisi alan yazınına katkıda bulunmak istiyoruz. Amacımız belirlediğimiz konuyu bilimsel bir yaklaşımla araştırmak ve sonuçlandırmaktır. Bunu neticelendirmek bizim vazifemiz olacaktır ancak şunu belirtmek gerekir ki araştırmamız, bu alanda yapılan son çalışma olmayacaktır. Araştırmamızın yeni çalışmalara fikir kaynağı olmasını ve örnek teşkil etmesini diliyoruz.

1.1.3. Araştırmada Uygulanan Metot

Çalışmamızın konusunu, amacını ve sınırlarını belirledikten sonra araştırmamızdaki metodik meselelere geçebiliriz. Metot, bilimsel bir araştırmanın belirlenmiş bir hareket tarzı içinde düzenlenip yürütülmesi ve bilimsel sonuçlara ulaşmayı esas alan bir yol olarak tanımlanabilir. Bu hareket tarzında esas olan doğru bilgiye ulaşmak için doğru tespitlerde bulunmaktır (Arslantürk, 2001: 63). Bütün bilimsel alanlarda olduğu üzere Din Psikolojisi'nin de kendisine özgü metotları vardır. Araştırılacak konunun bünyesine uygun olarak bu metotlardan birisinin takip edilmesi gerekir. Zira belirli yöntem ve tekniklerin takip edilmediği bir araştırmada ilmî sonuçlara ulaşmak mümkün değildir. Din psikolojik metotların öncelikli hedefi dinî olayları ya da yaşayışları sistemli bir şekilde toplaması, düzenlemesi ve onları bilimsel ölçüler içinde açıklaması ve yorumlaması olduğuna göre (Yavuz, 1986b:153), bizi burada ilk olarak konumuzla ilgili metotların ilgilendirdiğini söylemeliyiz. Yavuz'un da belirttiği üzere bilimsel bir araştırmada yapılacak ilk iş ve uyulacak ilk kural, istenen bilgilerin bilimsel güvenilirlik ve geçerlilik ölçülerine uygun olarak toplanması ve bu bilgilerin yine aynı ölçülere bağlı kalarak işlenmesi ve yorumlanmasıdır (Yavuz, 1986b: 153–154). Konunun özelliğine göre önce doğru anlama yolları, sağlam bilgi toplama kaynakları ve gerçeğe uygun işleme teknikleri belirlemek amacıyla, Arif Nihat'ın

şairlerindeki dinî anlayışlara daha iyi nüfuz edebilmek için literatür taraması yaptık. Öncelikle şairin “Ötüken Neşriyat” tarafından “Arif Nihat Asya Bütün Eserleri” adıyla yayımlanan eserlerine, daha sonra onunla ilgili haberler, kitaplar, mülakatlar, hatıralar, gazeteler ve diğer vakitli matbuat gibi Edebiyat Tarihi ile ilgili kaynaklara ulaşmaya çalıştık. Şairin şiir kitaplarını inceledik ve şiirleri arasındaki yolculuğumuz esnasında din ile ilgili yerleri bulmaya gayret ederek çalışmamıza konu olabileceğini düşündüğümüz ifadelerini tespit ettik. Daha sonra şairin ailesi, okul hayatı, ailesinin dinî inançla ilişkisi, çevresinin manevî ve kültürel hayatı, hayatında inançla ilgili önemli dalgalanmaların olup olmadığı, eğitim-öğretim ve mesleki hayatının dinî hayatı ile ilişkileri vb. konularda güvenilir bilgilere sahip olmak amacıyla biyografilerden ve otobiyografilerden faydalandık.

Çalışmamızın genelinde yer alan ve uygulanmasının bizim için pek de kolay olmadığını düşündüğümüz semantik tahlil yöntemiyle şairin şiirlerindeki dinî duygu, görüş, tutum ve davranışlarını açıklamaya ve yorumlamaya çalıştık¹. Zira başkalarının iç hayatına, dış dünyayı onların gözüyle görece kadar sokulmak çok zor bir iştir ancak çalışmamız açısından konuya baktığımızda semantik tahlille anlama metodunun yaşanmış halleri bugüne aktarmada önemli bir yeri olduğunu düşünüyoruz.

Araştırmacının görevi, eserin meydana gelmesini sağlayan şartları ve genel atmosferi ortaya çıkarmak ve eseri yazanın durumunu kendine konu etmektir (Egemen, 1952: 31). Biz de çalışmamızda şairimizle ilgili bir eserden istifade ederken onun hangi şartlarda yazıldığını, sübjektif yönünü ve elimizdeki şiirlerinin kendi söylediğinden başka daha neler söyleyebileceğini düşünerek yorumlamaya çalıştık. B. Z. Egemen’in belirttiği üzere sanat eserleri sanatkarın iç âlemini açığa çıkartan başlıca vasıtalar ve bir şairi araştırdığımızı göre onun iç dünyasına yaklaşmaya çalışmak ve şiirleriyle dışa yansıyan tezahürlerine elimizden geldiği kadarıyla ulaşmak başlıca görevimiz oldu.

Din Psikolojisi’nin başka bir hedefi de dinî yaşayışı bütün derinliği ve genişliği içinde aslına uygun olarak kavramaya gayret etmek ve kavranılan şeyleri psikolojik analizler ve tasvirlerle ortaya koymaya çalışmaktır (Yavuz, 1982: 92). Biz de elimizdeki

---

¹ Semantik tahlil, Din Psikolojisi’nde kullanılan veri işleme vasıta ve tekniklerindedir. Semantik, kelimenin anlam derecesini araştıran bir bilimdir. Bir insanın kullandığı kelimelerden her biri, o kişinin söz konusu kelimenin içine sığdırdığı belli görüş açılarını temsil etmektedir. Bu bakımdan semantik tahlil, kişilerin zihin yapılarını ve dünya görüşlerini anlamada bir yol olarak kabul edilmektedir (Hökelekli, 1993: 14).

dokümanların tasvirini yaparken düşünceye dayalı açıklama metodunu¹ kullandık. Konudan ve metinlerin gerçek anlamından uzaklaşmamaya özen göstererek ele aldığımız bütün şiirlerini tasvir ve tahlil etmeye çalıştık. Bunu yaparken ayrıca dinî esaslara dayalı açıklama metodundan faydalandığımızı söyleyelim çünkü çalışmamızın bilimsel olarak geçerli ve güvenilir kaynaklara dayanmasını arzu ettik.

Sonuç olarak Arif Nihat Asya'nın gerek kendi şiirlerinden gerekse kendisi hakkında yazılan eserlerden yola çıkarak onun şiirlerindeki dinî yaşayışını psikolojik bir yaklaşımla ele almaya çalıştık. Böylece anlama, açıklama, yorumlama, analizlerden giderek sentezlere ulaşmayı metodik bir çizgi olarak kabul ettik.

---

¹ Açıklama metoduna tasviri ve analitik metot da denmektedir ve o, bütün şekilleri içinde dinî yaşayışın ya da dinî hayatın psikolojik tasvirini ve tahlilini yapmayı kendine esas görev seçmiştir. Böylece dinî yaşayışlar üzerinde fikir yürütmek suretiyle bunlara dayalı sonuçlar çıkarmaya çalışır (Yavuz, 1986b: 162).

İKİNCİ BÖLÜM

ARİF NİHAT ASYA'NIN HAYATI ve ŞAHSİYETİ

2.1. Hayatından Önemli Kesitler

Arif Nihat Asya, 7 Şubat 1904 tarihinde İstanbul'un Çatalca ilçesine bağlı İnceğiz köyünde dünyaya gelir. Şairin bilinen en büyük dedesi Kapusuz Hacı Ahmet, Tokat'a bağlı Kapusuz köyünden İstanbul'a göçmüş ve orada debbağlıkla uğraşmış bir ahi ustasıdır. O zamanlar "Mehmet Arif" adıyla anılan şair, Ziver Efendi ile Fatıma Hanım'ın tek çocuğudur ve yedi günlük bebekken babası vefat eder. Annesi, üç yıl sonra Osmanlı ordusunda görevli Filistin'li bir subayla evlenir. Arif Nihat, annesiyle birlikte Filistin'e götürülmek istenir fakat bu talep dedesi İbrahim Tevfik Efendi tarafından reddedilir ve dedesinin himayesine kalır. Dört yaşına gelen Mehmet Arif, ilk hocası Hüseyin Efendi'den Kur'an harflerini öğrenmeye başlar. Kısa bir zaman sonra babaannesi vefat eder ve göçebe hayatı başlar. Çatalca'ya bağlı Örcünlü Köyü'nde oturan halasının yanında kalır ve kuzenleriyle birlikte köy mektebine devam eder. Osmanlı İmparatorluğu'nun son derece karmaşık meselelerle karşı karşıya olduğu zamanlardır ve Balkan Savaşı'ndan hemen önce İstanbul'a taşınırlar. Bazen halasının, bazen de kendisinin amca dediği, babasının amcası debbağ Recai Efendi'nin yanında kalır. Halasının gayretleriyle Gülşen-i Maarif Rüşdiyesi'ne kaydolar. 1916 yılında buradan mezun olur ve Bolu Sultanisi'ne parasız yatılı talebe olarak girer (Orakçı, 2003: 11-16). Arif Nihat, bu himaye ediliş macerasını: "*Babamdan dedeme, dedemden halama, halamdan amcama kaldım. Sonunda amcamdan halama dönmüş ve halamdan millete kalmışım.*" (Asya, 2005g: 116) sözleriyle özetler.

Mehmet Arif, Bolu Sultanisi'nde üç yıllık birinci devreyi (devre-i ula) bitirir ve burada ikinci devre (devre-i sani) kaldırıldığı için 1920 yılında Kastamonu Sultanisi'ne nakledilir. Sultani'deki sanat faaliyetlerine katılır ve Açıksöz ile Gençlik adlı mecmualarda ilk şiirlerini yayımlar. Bu şiirlerde Mehmet Arif ve A. N. (Ayn Nun) imzasını kullanır. 1923 yılında Sultani'yi bitiren şair aynı yıl içinde, önceki adı Darü'l Muallimin-i Aliye olan Yüksek Muallim Mektebi'ne önce misafir, sonra da talebe olarak kabul edilir. Burada okurken önce İstanbul Postahanesi Harici Telgraf Kontrol Kaleminde, sonra Anadolu ajansı İstanbul Mümessilliği emrinde çalışır (Öner, 1979:

11–15). İkinci sınıf öğrencisiyken ilk eseri “Heykeltraş”ı yayımlar. Son sınıftayken ilk evliliğini yapan şair, 1927 tarihinde mektebin Edebiyat Zümresi’nden mezun olur. 1928’de Adana Erkek Muallim Mektebi Edebiyat Muallimliğine atanan şair, bir yıl sonra Adana Erkek Lisesi Edebiyat Muallimliğine nakledilir. 1933 yılında, Adana’da Fransızca öğretmeni olan Hakkı Mahmut Soykal vasıtasıyla, Mevlevi dedesi Ahmet Remzi Akyürek’le tanışır, ondan el alır, dervişlik çilesinden geçer, bilahare şeyhliğe yükselir (Yıldız, 1994: 19).

Mehmet Arif, 1934’te askere alınır. Yedek subay okulundayken “Soyadı Kanunu” gereği “Asya” soyadını alır. Askerliği bitince Adana’ya döner ve öğretmenlik görevine devam eder. 1936’da “Arif Nihat Asya” imzasını taşıyan ilk eseri “Ayetler”i yayımlar. Bu arada bazı yayın ve kültür kuruluşlarında da rol almaya başlar. Adana Halkevi’nin yayın kuruluşu olan “Görüşler” dergisinin yaklaşık beş yıl yazı işlerini yürütür.

Arif Nihat Asya, ilk eşi Hatice Sena Hanım’dan boşandıktan kısa bir süre sonra, 1941 yılında Adana Erkek Lisesi Kimya Öğretmeni Servet Akdoğan’la evlenir¹. Bir yıl sonra Malatya Lisesi Müdürlüğü’ne tayin edilir. Maarif Vekili Hasan Ali Yücel’le aralarında geçen sert ve imalı bir tartışma sonucu 1943’te müdürlük görevine son verilir ve aynı okulda Edebiyat öğretmeni olarak bırakılır. Aynı yıl Diyarbakır’da iki ay süren ikinci askerliğini yapar ve 1945’te Adana’ya tayinini ister. Adana Erkek Lisesi Edebiyat Öğretmenliğine tayin edilir. 1945’te “Kanatlar ve Gagalar”ın ilk baskısı yapılır. İç kapağına 1945 tarihi konulan “Bir Bayrak Rüzgar Bekliyor” isimli şiir kitabı da 1946’da piyasaya çıkar.

Şair, aynı yıl Adana gençliğinin halktan da destek gören ısrarı üzerine milletvekilliğine aday olur. Bağımsız aday olarak yirmi bir bin oy alır fakat bu oy milletvekili olması için yeterli değildir. Bir yıl sonra, tam kırk üç yıldır görmediği ve sağ olup olmadığını dahi bilmediği annesi Fatıma Hanım, Dış İşleri Bakanlığı’na başvurarak oğlunun bulunmasını istemiştir. Eşi Servet Asya ve kızı Fırat Asya ile birlikte Filistin’in Akka şehrine giderler. Annesi yarı felçlidir, Ferid ve Seniye adında iki çocuğu vardır. Aile, bütün Filistinliler gibi Yahudi tehditlerinden rahatsızdır ve bir

---

¹ Şair, ilk eşinde bulamadığı mutluluğu ikinci eşinde tattığını bir şiirinde şöyle dile getirir. “*Ne şiirden, ne de şöhrettendir / Mutluluk, Arif’e, Servet’tendir*” (Asya, 2005e:137). Ayrıca Yıldız’ın (1991: 10) belirttiği üzere şair, şiirin ikinci mısrasında ebced ile evlilik tarihi olan 1941’i vermektedir.

yıl sonra Akka'nın işgali üzerine Fatıma Hanım ve eşi Abdurrezzak Efendi Adana'ya gelirler (Orakçı, 2003: 11–15).

Arif Nihat, Malatya'dayken bir müsamerede kendi şiirini okutarak şahsi propagandasını yaptığı gerekçesiyle soruşturma geçirmiştir. Bu tatsızlık Adana'da da devam eder. Maarif Vekili Hasan Ali Yücel tarafından kendisine, Adana gazetelerine siyasi mahiyette yazılar yazdığının müşahade edildiği, devamı halinde kanuni muamele yapılacağı bizzat ve yazılı olarak ihtar edilir. Buna rağmen yazmaya devam eder. Bakan ihtarının ardından soruşturmalar çoğalır ve okul müdürü tarafından, öğrenciler ve öğretmenler arasında zümreleşmeye sebep olması hasebiyle başka bir vazifeye tayini yolunda kanaat beyan edilir¹. 1948'de Edirne Lisesi Edebiyat Öğretmenliğine tayin olur. Şairin Adana'dan sürgün edilmek suretiyle ayrılması halkı çok üzümü ve beş bin kişilik bir kalabalık tarafından uğurlanmıştır. Ayrıca o tarihlerde Adana'da yayınlanmakta olan Kalem dergisinin son sayısı, manevi kayıp olarak kabul ettikleri Arif Nihat Asya'ya tahsis edilmiş ve bu sayıdaki Dr. Cezmi Türk imzalı, "Asya" başlıklı bir yazıda "sağ olursak bu yılbaşından itibaren Adana'da (Asya) adlı bir dergi yayınlanmaya başlayacaktır" denilmiştir (Yıldız, 1991: 15).

Adana halkı, Arif Nihat Asya'yı Seyhan'dan milletvekili seçmek için imza toplar ve şair, 1950 seçimlerinde DP listesinden milletvekili seçilir. Zaman zaman kendi partisine ve onun hükümetine de karşı sert çıkışlar yapar ve 1954 yılında aktif politikayı bırakıp Eskişehir Lisesi Edebiyat Öğretmenliği görevine başlar². Burada, 1933'ten beri müntesibi bulunduğu Mevleviliğin bir tezahürü olarak Yunus Emre havasını teneffüs eder. Bir buçuk yıl sonra Ankara Gazi Lisesi Edebiyat Öğretmenliğine atanır. 1956'da Rubaiyyat-ı Arif I ve Kubbe-i Hadra'nın ilk, Kanatlar ve Gagalar'ın ikinci, 1959'da Bir Bayrak Rüzgar Bekliyor'un ikinci baskısını çıkarır. Aynı yıl, Bakanlar Kurulu Kararı ile aralarında eşi Servet Asya'nın da bulunduğu otuz öğretmenle birlikte Kıbrıs'a Lefkoşe Erkek Lisesi Edebiyat Öğretmenliğine gönderilir. Burada iki yıl kalan şair, kadrosunun bulunduğu Ankara Gazi Lisesi'nde dört ay daha öğretmenlik yaptıktan sonra emeklilik için dilekçe verir ve 1962'de görevinden ayrılır.

¹ Yıldız'a göre şairin, şiirini okutturup propaganda yaptığı iddiası asılsızdır. Ayrıca önceden şairin hakkında son derece olumlu siciller tanzim eden idareciler, bakan ihtarının ardından kanaat değiştirmişlerdir (Yıldız, 1991: 12–13).

² Kendi deyimiyle, "mekteп kürsüsünden Meclis kürsüsüne" geçen Arif Nihat, doğru bildiğini her şart altında ve çok açık bir tavırla söylemeye alışmış bir eğitimci olmasının da tesiriyle, milletvekilliğinde de net bir tavır göstermiştir. Kızı Fırat Asya, şairin çok yumuşak, sevgi dolu bir insan olmasına rağmen bazı konularda hiç taviz vermediğini, vermeyince de görevini severek yapamadığını, böylelikle politikayla bağdaşmadığını söylemiştir (Öner, 1979: 68–72; Yıldız, 1991: 15).

Arif Nihat Asya, emekliye ayrıldığı tarihte elli sekiz yaşını henüz doldurmuştur ve hareketli bir meslek yaşamının eseri olarak esaslı bir müşahede birikimine sahiptir. Bütün bunlar kendisine emeklilik hayatının hemen başında geniş bir yayın faaliyetini davet edici unsurlar haline gelmiştir. 1924'ten 1962'ye kadar toplam yedi adet eseri basıldığı halde, emekliliğinden ölümüne kadar on sekiz eserinin ilk, üç eserinin ikinci, iki eserinin üçüncü, bir eserinin de dördüncü baskısı yapılmıştır. Diğer taraftan da çeşitli sanat dergilerinde şiirleri ve nesirleri, günlük gazetelerde de fıkra ağırlıkta olmak üzere nesirleri yayınlanmıştır (Işık, 2002: 116). Şair, yurdun birçok yerinde düzenlenen toplantıların, şiir matinelerinin en çok aranan şahsı olarak genç nesile şiiri sevdirci çalışmalarda bulunur. Davet edildiği her yere gitmeye gayret eder ve gittiği yerlerden yeni şiir ilhamlarıyla döner. 1966'da Defne dergisinin kurucuları arasında yer alır. 1968'de bir ay kadar süren ve Bulgaristan, Avusturya, Macaristan, Almanya, İsviçre'yi kapsayan bir seyahate çıkar. Bu seyahatin intibalarını ihtiva eden Avrupa'dan Rubailer adlı kitabı doğar. 1974'te milli sanat değerlerimizi ortaya çıkarmak, yerli-yabancı çevrelerde tanıtmak ve korumak; sanatı haysiyetine ve hürriyetine kavuşturmak gayesiyle kurulan "Sanat Derneği"nin kurucuları arasında yer alır. Çok yönlü ve yoğun sanat çalışmalarına devam ederken birkaç defa kalp krizi geçiren ve 1974'ün sonlarına doğru hastaneye kaldırılan şair, 5 Ocak 1975 tarihinde vefat eder (Orakçı, 2003: 11-14).

2. 2. Kişiliğinin Oluşması

Arif Nihat Asya'nın kişiliğinin oluşumu hakkında tartışmaya girmeden önce kişilik, diğer adıyla şahsiyet kavramının tanımı ve oluşumunu etkileyen faktörler üzerinde durmak gerekir. Burger, kişiliği "bireyin kendisinden kaynaklanan tutarlı davranış kalıpları ve kişilik içi süreçler" olarak tanımlarken (2006: 23), Cüceloğlu ise "bireyin iç ve dış çevresiyle kurduğu, diğer bireylerden ayırt edici, tutarlı ve yapılaşmış bir ilişki biçimi" (1998: 404) şeklinde tarif etmektedir. Kişilik kavramının genel çerçevesinin genişliği ve psikolojinin gelişimi boyunca etkisi olan yaklaşım ve akımların çokluğu, tek bir kişilik tanımında ittifak etmeyi zorlaştırmaktadır (Mehmedoğlu, 2004: 42). Ancak yapılan bütün tanımlamalara bakıldığında insanları birbirinden ayıran, bir insanın bütün ilgilerinin, tutumlarının, yeteneklerinin, konuşma tarzının, dış görünüşünün ve çevresine uyum biçiminin özelliklerini içeren, şahıs olarak insanın bütünlüğünü, bütün özelliklerini belirten bir kavram (Kaya, 1998: 75) şeklinde tarif edebilmek de mümkündür.

Kişiliğin oluşumu hususunda araştırmacılar tarafından sıkça sorulan sorulardan birisi, kişiliğin doğuştan mı geldiği ya da kişiliğin çevresel faktörlerle mi belirlendiğidir. Psikologlar bu konuyla ilgili olarak insanın kendisi ve dış dünyasıyla olan iki temel ilişkisi üzerinde durmaktadır. Nitekim insan, dünyaya geldikten sonra uzun süren bir gelişme sürecine ihtiyaç duyar ve bu süre içinde belli bir dünya ve hayat anlayışına ulaşarak gelişmesini tamamlayıp topluma karışır (Yavuz, 1986a: 129). Ferdin kabiliyetleri onun kişiliğinin bir parçası olduğu gibi, şekillenmesinde de önemli bir etkidir. Kişinin ait olduğu kültürün kendine has ayırıcı değerleri, din ve ahlak anlayışı, değişik davranış biçimleri, toplumsallaşma sürecinde kurulan ilişkileri kişiliğinin şekillenmesinde rol oynar. Bu süreçte soy, zaman ve çevre faktörleri insanın kişiliğinin oluşumunda başlıca etkenlerdir ve insanlar arası farklar hem kalıtım ve hem de sosyo-kültürel çevre farklılıklarıyla açıklanmaktadır (Hökelekli, 1985: 16–28). Yavuz’un (1983: 111) belirttiği üzere fert, yalnız başına ne doğuştan gelen istidat ve kabiliyetlerin ürünüdür, ne de yalnız başına toplumun mahsulüdür. Kişinin şahsiyet ve karakterinin oluşmasında ruhsal güçlerin ve çevresinden gelen dış faktörlerin büyük etkisi vardır.

Arif Nihat Asya’nın kişiliğinin oluşmasında rol oynayan “soy” faktörü üzerinde konuşabilmek ve bazı tahminlerde bulunabilmek için yeteri kadar malzeme bulunmamaktadır (Yıldız, 1994: 45). Ancak şairin en büyük dedesi Hacı Ahmet’in debbağlıkla uğraşan bir ahi ustası olduğu bilinmektedir. Sülalenin debbağlıkla ilgisi, şairin babasının amcası olan Recai Efendi vasıtasıyla 1912’lere kadar devam etmektedir. Ahilik (fütüvvet); doğruluk, cömertlik, tevazu, insan sevgisi, misafirperverlik, dindarlık, nefse esir olmamak, zinadan kaçmak, iş ve sanat sahibi olmak, affedici olmak gibi dinî ve insanî esaslara sıkı sıkıya bağlı bir meslek teşkilatı olması yanında, insanın sosyal bünyesini kuvvetlendiren ve sağlam bir nizam içinde yaşamasını temin eden dinî, tasavvufî ve ahlakî bir mekanizmanın da en mühim şubelerinden biridir. Dedelerinin bu teşkilattan getirdikleri hayat düsturlarının Arif Nihat’a kadar intikal ettiği düşünülebilir. Şairin 1933’lerde Mevleviliğe temayülünde bu ailevî geleneğin etkide bulunduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca yatılı okula gidinceye kadar uzun süre himayesinde kaldığı üvey halası Gülfem Hanım da Çatalca müftüsünün kızıdır ki bu husus, Arif Nihat’ın köklü bir dinî atmosfer içinde yetiştiğini gösterir.

Şairin içinde yaşadığı zamanı ve çevreyi değerlendirmek, onun kişiliğini tanıma hususunda bize kayda değer bilgiler verebilir. Çocukluk ve gençlik yıllarının büyük imkânsızlıklar içinde geçtiğini, çocukluğunu Balkan felaketinin alt üst ettiğini,

sonrasında Birinci Dünya Savaşı ve onun getirdiği yokluk, sefalet ve ızdırapların etkisini uzun yıllar duyurduğunu söyleyen Arif Nihat (Bakiler, 1975b: 42–47), bu trajik manzaranın ferdi plandaki derinliğini ortaya koymaktadır. Şairin söz ettiği yokluk ve ızdırapların nedenlerinden birisi, bütün ülkeyi ilgilendiren savaş ve benzeri olaylar, bir diğeri ise ailesinde ve çevresinde yaşadığı türlü olumsuzluklardır. Henüz yedi günlük bir bebekken babasız kalması, üç yaşındayken annesinden ayrılması, değişik akraba evlerine sığınmak zorunda kalışı, yedi sekiz yaşlarında köyünden göçerek yeni bir çevreye girmesi, uzun süren yatılılık hayatında hiç bilmediği taşra şehirlerine gidişi, savaş yıllarının getirdiği sefaletten ötürü hastalıkların akraba evlerinden canlar alışı onun aile ve çevre hayatının hâkim manzarasıdır.

Yıldız'ın belirttiği üzere Arif Nihat Asya'nın kişiliğine dair bilgi verenlerin çoğu onun çok neşeli, esprili, ince ve keskin zekâlı, kalender, hazırcevap, dobra dobra, çok yönlü bir insan olduğu hususunda ittifak halindedirler. Mütevazı, zengin gönüllü, prensip sahibi, müşfik, cesur, eli açık olduğunu belirtenlerin sayısı da az değildir. Bu hükümler umumiyetle doğru olmakla birlikte, çoğunlukla sanatının ulaştığı son merhale ile ilgilidir (1994: 55–56).

Hayatın değiştirilemeyen ama insanı değiştirmeye zorlayan gerçekleri vardır ve bunların lehte veya aleyhte baskıları sonucu insanın ruh ve fikir dünyasında değişimler meydana gelir. Sanatkârın da duyuş ve düşünüşünde bazı merhaleler oluşur. Şairin elli beş yıllık sanat hayatında kaleme aldığı şiirlerine ve hakkında söylenenlere baktığımızda, varlığını idrak macerasında bazı tutum, kanaat ve iman merhalelerinden geçtiğini söyleyebiliriz.

2. 2. 1. Arayış İçerisindeki Arif Nihat

İnsanoğlu, doğumdan ölüme kadar farklı dönemlerden geçmekte ve beden yapısına, içinde bulunduğu yaşa göre bu dönemlerde farklı özellikler göstermektedir. İnsan hayatı genel olarak çocukluk, gençlik, yetişkinlik, orta yaşlılık, yaşlılık ve ihtiyarlık olmak üzere altı evreye ayrılabilir. Bu evrelerden diğerine geçişte kesin yaş sınırları yoktur fakat gelişimde belirli ve ardışık bir seyir izlenmektedir (Kulaksızoğlu, 2000: 17).

İnsanın yaşam boyunca geçirdiği bu değişim ve gelişmeler gelişim psikolojisinin konuları içinde yer alır ve o, insanın ana rahmine düşmesinden ölümüne kadar geçen zaman sürecinde geçirdiği değişim ve gelişimi incelemektedir (Kayıklık, 2003: 14).

İnsanın geçirdiği bu dönemler ve yaş sınırları; bebeklik (0–2 yaş), ilk çocukluk (2–6 yaş), son çocukluk (6–11 yaş kızlar, 6–13 yaş erkekler), ilk ergenlik (11–15 yaş kızlar, 13–17 yaş erkekler), son ergenlik (15, 17–21 yaş), yetişkinlik (21–40 yaş), orta yaş (40–60 yaş) ve yaşlılık (60 ve üzeri yaş) olarak kabul edilmektedir (Peker, 1993: 101).

Bu dönemlerin her birini diğerlerinden ayıran belirgin özellikler vardır. Bireyin kişilik gelişimi ve bireydeki dinsel özellikler bunlardandır. Örneğin ergenlik, bireyin çocukluktan yetişkinliğe geçişini sağlayan bazı özelliklerinden dolayı diğer gelişim dönemlerinden farklı bir dönemdir. Gencin kendini, hayatı ve toplumu sorgulayarak eskisinden farklı bir şekilde dünyayı algılamaya başladığı bu dönemde en önemli sorunlardan biri, ilk olarak Erikson tarafından dile getirilen “kimlik krizi” veya “kimlik karışıklığı” olarak adlandırılan kendini tanıma ve tanımlamada çektiği sıkıntıdır. Böyle bir dönemde dini yaşantı da yaşanan hayatın bir uzantısı olarak sorgulamadan ve eleştiriden uzak kalmamaktadır. Soyut düşünme kabiliyetinin gelişmeye başlaması ve okulun, çevrenin ve tecrübelerinin yardımıyla, ergende çevresindeki olayları tahkik etme, her şeyin hakikatini anlama, problem tahlilleri ve üst seviyede genellemeler yapma becerisi meydana gelir (Kula, 2002: 31 – 37).

Bu gelişim dönemlerinden hareketle Arif Nihat Asya'nın hayatını ilk yetişkinlik dönemi ve sonrası şeklinde iki kısma ayırarak incelemenin daha isabetli değerlendirmeler yapmamıza vesile olacağı kanaatindeyiz.

1936 yılına kadar devam eden ve şairin edebi hayatından çıkarılmasını istediği ilk yetişkinlik döneminin aslî unsurları hüznün, ruhî sıkıntı ve fikrî huzursuzluktur. 1924'te yayınlanan Heykeltıraş ve 1930'da yayınlanan Yastığımın Rüyası adlı şiir kitaplarını, bu iki eserinde imza olarak ‘Asya’ soyadını kullanmadığı gerekçesiyle reddetmesinin ve bunların kendi eseri olarak bilinmesini istememesinin sebebi, gençlik yıllarında düşüncedeki arayışlarıyla ilgilidir (Öner, 1979: 15; Orakçı, 2003: 16). Osmanlı Devleti'nin çöküş sürecinin bunalımı ve yirminci asrın ilk yıllarında doğan sanatçıların büyük çoğunluğunda rastlanan bu ruh halinin, Arif Nihat'ta günahkârlık duygusu, ölüm düşüncesi ve intihar arzusu, inanç sarsıntısı, kaderden ve zamandan şikâyet halinde tezahür ettiği söylenebilir (Yıldız, 1994: 56).

Şairin gençlik yıllarında kaleme aldığı bazı şiirlerinden hareketle onun bir dönem arayış içinde olduğunu söyleyebilmek mümkündür. *“Her zevkin içinde var benim adım / Günahlar esiri bir derbederim / Yalnız affedilmek zevki duymadım”*

(Asya, 2005a: 247) diyerek her türlü zevki tattığını ifade eden şairde bir günahkârlık duygusu hâkimdir. Yaptığı davranışlardan zevk aldığını söylemekte fakat bundan pişmanlık da duymaktadır. Çünkü kendisini günahlarına teslim olmuş bir derbeder olarak nitelendirmektedir. Onun için affedilmek yaşadığı bütün zevklerin en tatlısı olacaktır. Fakat kendisini günahkâr olarak gören şairde bir ümitsizlik hâkimdir. Bu duygularla bazen ölmeyi bile istediği, hatta bunun intihar arzusuna da dönüştüğü görülebilir. “*O kadar yorgunum ki bari Azrail olsun / Gelip koluma girse / Olmasaydı uzakta beni düşünen bir kız / Ve siz olmasaydınız / Varlığımı toprağa sererdim anneciğim*” (Asya, 2005a: 226) diyerek hiç görmediği ve yaşayıp yaşamadığını dahi bilmediği annesine seslenen şairin, gençlik yıllarında bazı ruhi çalkantılar içinde olduğu sezilebilmektedir. Kendisini hayata bağlayan tek şey, yıllardır özlemine çektiği annesini görebilme ümididir. Yaşamaktan ötürü çok yorulduğunu söyleyen ve Azrail’in randevuya hemen gelmesini arzulayan Arif Nihat, daha da ileri giderek randevudan önce hayatına son vermeyi bile düşündüğünü belirtmektedir. Şair, bıkkınlık ve bezginlik duygusuna kapıldığı için ölümü istemekte ve onu bir sığınak olarak görmektedir (Yıldız, 1994: 58). Ölüm kendiliğinden gelmese bile onu kendi eliyle getirmek istediği zamanlar olmuştur. “*Kalbimi ölümün önüne serdim / Hayatım bir avuç toprak olsaydı / Onu bir hamlede kendim çiğnerdim*” (Asya, 2005a: 251). Şair için hayat, bir avuç topraktan öte bir değer taşımaktadır. Çünkü kendisini sevenlerin bulunması onu bu isteğinden vazgeçiren önemli sebeplerdir.

Şairin gençlik yıllarında esaslı inanç sarsıntılardan geçtiğini şu ifadelerinden de anlamak mümkündür. “*Silinir yaşanmış bir rü’ya / Yaşayan atılır ve unutulur / Ölürsen zindana atılır bir nur / Kazanan ahiret, kaybeden dünya / Artık ne gülmek var, ne de ağlamak / Çürütür hissedenden bir kalbi toprak / Çelenkle, Yasin’le bir ölü için / Bir yaprak, bir nefes öldürülmesin*” (Asya, 2005a: 234) diyerek ölünün arkasından okunan Yasin’in ölü için nefes tüketmek olduğunu söylemektedir. Ölümü trajik bir hadise olarak görmekte ve hissedenden kalbi çürüten bir olgu olarak tasavvur etmektedir. Hayat bir rüyadır ve ölüm, bir rüyayı siler gibi hayatı silip götürmektedir. Şairde günahkârlık duygusunun hâkim olduğunu bu dizelerde yine görebilmekteyiz. Nitekim onun için ölümün manası, bedenin toprağa atılması ve unutulmaya terk edilmesidir.

Ölünün arkasından okunan Yasin’i nefes tüketmek olarak kabul eden şairdeki inanç sarsıntıları bazen buhran denilebilecek kadar derin olmuştur. “*Lakin hiç minnetim yoktur sabaha / Güneşin doğduğu yere bakarak / Madeni bir sesle güldüm Allah’a*”

(Asya, 2005a: 252) ve “*Menhus bir anında yetiştim bu cihanın / Keşti-i dalalette de batsam yeri vardır / Hiç secde mi ister ululardan ulu Yazdan / Ben secde deyip uykuya yatsam yeri vardır*” (Asya, 2005a: 239–240) dediği dizelerinde görüleceği üzere kutsallar karşısında oldukça isyankâr bir tavır takınılmaktadır. Dünya ile barışma ümidini bu derece yitiren şair, bir yandan kendi kaderini kurcalamaya, bir yandan da kaderden şikâyet etmeye başlar. “*Kaderin küstü bugün benliğime / Bari munis kalemin sen küsme*” (Asya, 1921. Akt. Eski, 2008: 248) diye seslenen şair, kaderinin kendisine küsüp zulmettiğini düşünmekte ve onunla hesaplaşmak istemektedir. “*Hiç korku duymadım hayaletlerden / Bu gece derdimle yalnız kalınca / Zulüm hesabını sordum kaderden*” (Asya, 2005a: 253) ifadesiyle hayaletlerden korkmadığını söyleyen şair, dertleriyle baş başa kalıp bunaldığında içinde hissettiği acıyı bir zulüm olarak nitelendirmekte, bunu da kadere bağlamaktadır. Şairin korku duymadığını söylediği hayaletler onun kendi içine döndüğü, benliği ile baş başa kaldığı zamanlarda yine kendisinin icat ettiği düşmanlardan başka bir şey değildir. Gençlik ya da ilk yetişkinlik döneminde yaşadığı bunalımlar bir yandan dine ilgisizliği beraberinde getirirken, bir yandan da dine ilgisizliğin beraberinde getirdiği manevi boşluk onu ruhsal bunalımla başa çıkma sürecinde olumsuz etkilemektedir. Bunalımları ve dine ilgisizliği, özellikle felek ya da kaderle ciddi bir hesaplaşma içinde olması, çocukluk ve ergenlik döneminde anne-baba sevgisi ve ilgisine açlık çekmesiyle ilişkilidir. Bütün bunlar şairimizin gençlik yıllarında zaman zaman kendi içine sığmaz olduğunun bir belirtisidir.

Şairin bu devrede kendisinde hâkim olan unsurlar ruhî sıkıntı ve fikrî huzursuzluktur. Ancak yukarıdan beri söylediklerimizle örtüşmeyecek nitelikte olan, onun huzurlu ve kararlı bir insan olduğunu düşündürecek şekilde şiiri de vardır. Nitekim “*Aylarca uğraştılar minimini bir kızın heykelini yapmak için ve bitince sordular / - Olmuş mu? / -Hayır, dedim, onun gözleri maviydi. / Kirpikleri ince fırçalarla gözlerine tatlı bir mavilik verdiler. / Dedim ki / -Onun saçları sarıydı ve teni böyle bomboş sayfalar gibi değildi. / Saçlarını sarıya, tenini pembeye boyadılar ve / -Artık elbette oldu. / Demek isteyen bakışlarla yüzüme baktılar. / -Hayır, dedim, hayır..çünkü o taştan değildi*” (Asya, 1924. Akt. Yıldız, 1994: 74) dediği şiirinde, heykeli yapmaya çalışan kişilere adeta oyun oynar gibi mesajlar vererek onlara bir gerçeği anlatmaya çalıştığını görüyoruz. Şair, sanatkârın hünerlerini sergilemesi veya malzemesini en iyi şekilde kullanmasıyla, Allah’ın yaratma sanatını hiçbir şekilde taklit edemeyeceğini söylemektedir.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki, insan karmaşık bir varlıktır ve tüm hayatı boyunca kişilik özelliklerini olduğu gibi yaşamına yansıtan bir insan bulabilmek kolay bir iş değildir. Nitekim Adler'in belirttiği gibi sınırları kesin olarak belirlenmiş mizaçlara çok az rastlanmaktadır ve bir mizacın diğer bir mizaca dönüştüğü sık sık görülmektedir (Adler, 1973: 196). Arif Nihat Asya'nın gençlik devresinde yazdığı şiirlerinden hareketle şairin bu dönemlerinde fikrî ve ruhî açıdan bir arayış içerisinde olduğu söylenebilir.

2. 2. 2. Durulma Devresindeki Arif Nihat

Arif Nihat Asya'nın, 1933'lerde Mevleviliğe meylettiğini ve 1936'dan önce yazdığı iki şiir kitabını reddettiğini söylemiştik. Artık şair, otuz yıllık bir ömrü geride bırakmış ve kendisini, hayatı ve insanı daha iyi tanıma imkânına kavuşmuş bir yetişkindir. “Zira insan orta yaş dönemine geldiğinde, kendi durumunu değerlendirmeye almaktadır. Orta yaş insanının en önde gelen sorunu, uygun kararlar alarak uyumlu bir yaşam biçimini ifade eden olgunluk düzeyini yakalamaktır. Bundan sonra ilgi ve faaliyetlerdeki çeşitlilik azalmaya başlar. Önemsiz veya az önemli olanlar atılır, daha önemli olanlar üzerinde durulur. Artık yaşam daha sade bir hal almaya başlar ve önemli olan şeyler etrafında odaklanır. Bu dönemde birey, önceki dönemlere oranla yaşamında dine daha farklı ve daha fazla yer verebilir” (Kayıklık, 2003: 77). Daha önce çeşitli nedenlerle az da olsa dinsel deneyim sahibi olan orta yaş insanı, içinde bulunduğu bunalım, kararsızlık ve gerilimlerden kurtulmak ve izleyeceği yeni yolu bulmak için dine ilgi gösterebilir (Hökelekli, 1993: 285).

Arif Nihat Asya'nın 1933'lerden sonraki şiirlerine baktığımızda şairde dinî-tasavvufî duyuş ve düşünüşün verdiği haz ve heyecana, kendine duyduğu güvene, çevreye uyum ve tabiat sevgisine rastlamak mümkündür. Örneğin ilk olarak “Kur'an” başlığıyla yazdığı, daha sonra “Şüphe” başlığı ile değiştirdiği bir rubaisinin¹ eleştirilmesi üzerine şunları söyler: “*Burada iman buhranı geçirmiş kimselerin (şek)ten (yakın)e gidişleri dile getirilmiştir. Böyle insanlar vardır; bizde de en meşhuru (Tazarru'name) sahibi Sinan Paşa'dır. Ben de böyle bir şüphe devresi geçirmiş; hem kendimin, hem benzerlerimin, geçit yerlerindeki ruh halini terennüm etmiş olabilirim.*

¹ “Daldan oku, bülbül, yine Kuran'ı bana / Aç, sevgili ay, sihirli dünyanı bana / Gelsin bu ilahi geceden beklediğim / Al şüphemi, rüzgâr, getir imanı bana” (Asya, 2005b: 258).

İstikamet karardan tereddüde değil, tereddüitten karara olduğuna göre, bir yanılma da, yanılma da söz konusu değildir” (Asya, 2005h: 232).

Din psikolojisi alanında yapılan çalışmalarda dindarlık ile kişilik arasındaki ilişkiden sıklıkla bahsedilmektedir. Din ile kişilik arasında karşılıklı bir ilişkinin mevcut olduğunu vurgulayan Uysal, insanın doğuştan getirdiği özelliklerle çevreden kazandığı özelliklerinin bir bütün oluşturduğunu söylemektedir. Ona göre, insanın sonradan kazandığı özellikleri, yani karakter yapısı, toplumun ahlaki ve dini değerlerine göre şekillenmektedir. Bu da din ile kişilik arasında doğal bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır (2006: 94). Ayrıca beraberinde bir dünya görüşü getiren her din, kültür içerisinde özümsemek bireylerin zihinsel ve ruhsal yapılarını etkileyip şekillendirmekte ve onlara neyi nasıl görmeleri gerektiğine dair kılavuzluk yapmaktadır (Yapıcı, 2003: 141). Arif Nihat Asya bir yazısında; *“Metafiziğe inanırım; çünkü bütün yollar ona çıkar ve milletimin bir dili olduğu gibi, bir dini de vardır”* (Asya, 2005f: 128) demektedir. Bu sözlerindeki madde ve mana mukayesesinde maddeciliği reddetmesinin sebebi, Yıldız’ın (1994: 97) belirttiği üzere asıl cevherini dinden alan bir maneviyatçılığı benimsemesindedir *“Ben, dünyada fizik devrinin haddini bildirecek bir metafizik devri bekleyenlerdenim”* (Asya, 2005h: 146) dediği dizesinde yine düşünüş tarzında dinin kuvvetli bir tesire sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Arif Nihat Asya’nın gerek kendi eserlerinden, gerek kendisiyle yapılan sohbetlerden, gerekse yakınlarıyla yapılan mülakatlardan hareketle şairin kişiliği hakkında kayda değer bilgiler elde edebiliriz. Örneğin şair, dost çevresi son derece geniş olan bir insandır. Kızı Fırat Asya, 6 Aralık 1988 tarihli bir televizyon programında şunları söylemiştir. *“...insanlara olan sevgisi... Ben hayatımda bu kadar çok insanı yüreğine sığdırabilen başka bir kişi görmedim. Öyle bir yürek ki bu kadar sevgiyi nasıl alabiliyor?(...) Gönül zenginliği diyebileceğim tarafı bence çok önemliydi”* (Yıldız, 1991: 37). Şair, prensip sahibi bir insandır ve prensiplerinden hiçbir zaman taviz vermeyen bir karaktere sahiptir. Kızı Fırat Asya bir dergide yaptığı röportajda babası ile ilgili hatıralarını şöyle anlatır. *“...Çepeçevre şahsi prensiplerle örtülmüş bir dünyadır bu. Öyle prensipler ki babam hayatı boyunca onlar için fedakârlık ve mücadele etmiş, bu prensiplerin dışına asla çıkmamış, çıkmayı düşünmemiştir. İşte, dışardan sert görünen bu dünyanın içi alabildiğine yumuşak, sıcak, derin ve romantiktir: sevgi, şefkat doludur. Bu aşk Allah’a ve O’nun yarattığı canlı cansız her şeydi”* (Öner, 1979: 69). Şairin: *“Yolum cebimdedir benim; çıkarır, önüme serer, yürürüm* (Asya, 2005h: 16)”

değişinde kendi kendine yeterlik ve kararlılık, “*Senin ayaklar altına serpilmiş paralarını eğilmesini bilenler toplayabilir*” (Asya, 2005h:24) sözünde haysiyetine düşkünlük, “*Senin gibi üç sıfır daha bulsam arabama tekerlek yapardım*” (Asya, 2005h:32) değişinde ise çok sert bir üslupla ortaya konulmuş bir gurur vardır.

Arif Nihat’ın şahıslara yönelttiği tenkitlerde hicve ve nükteye düşkün bir kişiliğe sahip olduğunu görmek mümkündür. Onda hicvin dozu bazen aşırıdır ve kelimeler bazen oldukça keskinleşir. Bu mizacını kendisi şöyle ifade eder: “*Söz dinlemeyen, disipline sığmayan benim gibi dik kafalılar ütü tutmayan kumaş gibidir: tatlı söylemeye çalışırım olmaz; arada bir kelime bazen pilav yerken diş kıran taş gibidir*” (Asya, 2005h: 110).

Arif Nihat, kendisiyle barışık bir insandır. Nitekim; “*...Benim yüzüm güzel bir yüz değildir fakat yüzler içinde bana en çok yakışanı odur...ve aynalar için değil, benim içindir! Güzel değildir, sevimli değildir, belki manalı da değildir. Fakat gelmiş, gelecek bütün yüzlerin bana en çok yakışanıdır. Hilkat, onu verirken benim fikrimi sordu da verdi. Benim iyi, benim dost, benim kardeş yüzüm*” (Asya, 2005h: 214) dediği nesrinde şairin iyisiyle kötüsüyle sahip olduğu özellikleri kabul eden ve benimseyen, iç huzuru yakalamış bir insan olduğunu görmek mümkündür. Şair, bir röportajında Melamîliğin, insanın bütün zaafalarını ortaya koyabilmesi ve onları gözler önüne serebilmesi olduğunu, ruhun ancak bu şekilde temizlenebileceğini, kendisinde Melamîliğin¹ de olduğunu söylemiştir (Yıldız, 1994: 89).

Şair başka bir şiirinde tok gönüllü bir insan olduğunu, az ile yetinmeyi kendisine ilke edindiğini şu sözleriyle dile getirir. “*Buyrun!’ dediler... Yok gözümüz çokta, dedik / Zaten yerimiz uzakta bir nokta... dedik / Şayet, dediler, olursa bir hacetiniz... / Allah’a şükür, mertebemiz tokta!... dedik*” (Asya, 2005b: 241). Nitekim eşi Servet Asya’nın anlattığına göre, Arif Nihat paraya katıyen kıymet vermeyen, maaş zarfını hiç açmadan arkadaşlarının masasına koyup herkesin ihtiyacı kadar almasını, kalanının kendisine yeteceğini söyleyen bir insandır (Yıldız, 1994: 89). Bu da, onun maddiyata önem vermediği gibi başkalarına yardım etmekten hoşlanan bir şahsiyet olduğunu göstermektedir. Meslek hayatında dürüst karakteri ve her yerde cesareti, mertliği, kibarlığı ile tanınan Arif Nihat, tutku derecesindeki yurtseverliği, millî değerlere

¹ Melamîlik, her türlü gösteriş ve dünya kaygılarından uzak kalmayı öğütleyen Sünni tarikatı olarak tanımlanmaktadır (Karaalioglu, 1978: 450; Türkçe Sözlük, 1998: 152).

bağlılığı, zarif nükteleri, hoşgörücü, rind mizacı ile de bulunduğu çevrelerde sevilen bir insandır (Kabaklı, 1978: 257).

2. 3. Duygu ve Düşüncelerinin Çalışmalarına Yansıması

Arif Nihat, daha yedi günlük bir bebekken babası ölmüş, dört yaşındayken de annesinin evlenmesiyle dedesi ve babaannesinin bakımına kalmıştır. Çocukluk ve gençlik yılları büyük imkânsızlıklar ve sıkıntılar içinde geçer. Çocukluğunu Balkan felaketinin alt-üst ettiğini, ardından gelen Birinci Dünya Savaşının da bütün yokluklarını, sefaletini, ızdıraplarını yaşadığını belirtir. Bebekken yetim kalışı, ardından öksüzlüğü tatması onun ruhunda derin izler bırakmış; bu durum sanatına da ilham kaynağı teşkil etmiştir (Yıldız, 1994: 32). “Öksüzlük duygusu ve anne hasreti, şairin ilerleyen yaşlarında bile dinmemiştir. Ahmet Haşim, Ahmet Hamdi Tanpınar gibi şairlerin de yaşadığı bu durum Arif Nihat’ın şiirlerine yansımıştır” (Orakçı, 2003: 15).

On iki yaşındayken yatılı okula girmesi, uzun bir yatılılık hayatı yaşaması, değişik çevre ve şehirlerle karşılaşması, önce Bolu’ya, sonra Kastamonu’ya gidişi, onun için gurbete çıkış olmuştur. Bu şartlar Arif Nihat’ta sürekli bir hüznün halini ve hasret duygusunu beslemiştir (Yıldız, 1994: 54). Saadettin Yıldız’ın değerlendirmesine göre, Arif Nihat yetmiş yıl süren ömrünün hâkim rengini ilk yirmi yıldan almış, bu yirmi yılın birikimi tayin edici faktör olmuştur. Nükteleriyle perdelemeye çalıştığı ve şahsiyetinin önemli bir parçası olan hüznün de bu ilk yirmi yılın mirasıdır (Yıldız, 1994: 575).

Şiirlerine, yazılarına yansıyan ve düşünce dünyasının temelini oluşturan esaslar, millî değerler, Türklük şuuru ve millî kültürdür (Orakçı, 2003: 15–17). Geniş olarak milliyetçilik sözüyle anlatılabilecek olan fikirleri, 1925’ten bu yana birçok doruklardan geçerek duygu zenginliği, kültür artımı ve yaşama çeşitleri ölçüsünde gelişmiş, daha da olgunlaşmıştır (Kabaklı, 1978: 257). Türk’ün tarih içindeki büyüklüğünü ve yüceliğini, İslam’ın ruhlarda meydana getirdiği ürpertiye, töre ve geleneklerin insan hayatına verdiği disiplini ve bütün yaratılmışları yaratandan ötürü aynı sıcaklıkla kucaklatan ilahi sevgiyi, bağlanılacak yüce değerler olarak göstermiştir. Türk milletinin değerlerine bağlılık, İslami inançlar, gelenekler, vatana karşı derin bir sevgi onun dünya görüşünü oluşturur. Tarihi ve mistik yönleri ağır basan bir milliyetçilik anlayışını sanatına rehber yapan şair, milli edebiyatın ilk şartının, milleti ve milliyeti kabul etmek ve bunlara karşı olmamak olduğunu belirtmiştir. Çok renkli, çok konulu ve değişik biçimlerde şiirleriyle orijinal bir şahsiyetin sahibi olduğunu ortaya koyan Arif Nihat, dünün bugünün ve

yarının meselelerini Türk gözüyle incelemiş ve çerçevelerini millî ve manevî değerlerin çizdiği bir pencereden bu meselelerin teşhisini yapmış ve tedavi çarelerini sunmuştur (Öner, 1979: 25–27). “Kubbe-i Hadra” merhalesinde Mevlana’nın ruhu ile de tanışan Arif Nihat Asya’nın biraz daha derinlik ve sonsuzluk özleyişine geçtiği görülmektedir. Yurdun insanına, diline, Kur’an’ına, nakışına, kilimine, mimari eserlerine yeni bir Yahya Kemal’in bakışlarıyla eğilmiş, bu değerleri yıkmak isteyen ters ideoloji sahiplerine, cahillere ve politikacılara karşı davacı ve yergici de olmuştur (Kabaklı, 1978: 258). Millî benlikten kopmamak şartıyla her türlü yeniye açık ve değerli olan her eskiye bağlı olan şair, “Bayrak” şiirini yazdıktan sonra “Bayrak Şairi” olarak ün salmıştır (Öner, 1979: 26). Ölümünden kısa bir süre önce yapılan bir mülakatta şöyle der: “İngiltere Turancı’dır, Rusya alabildiğine Turancı’dır; İsraililer de öyle. Bütün bunların içinde ben Turancı olmuşum ne çıkar? Hatay, Hatay dedik Hatay’ı aldık. Hatay demek Turancılık yapmak demektir. Bugün de Kıbrıs Kıbrıs diyoruz ve mis gibi Turancılık yapıyoruz. İnşallah onu da alırız. Benim daha nice Turan’larım var... Saymakla bitmez” (Karapınar, 1972. Akt. Orakçı, 2003; 17).

Arif Nihat Asya’nın millî meselelere olan ilgisi, öleceği ana kadar devam etmiştir. Ölümünden birkaç saat önce yaptığı değerlendirme bu özelliğini göstermektedir: “Yaz bunları, her yerde anlat bunları. Biz Orta Doğu’nun lider devleti olabilirdik. Orta Doğu’yu ihmal eden bizim idarecilerimizdir. Ah nasırlaşmış beyinler! Ah görmeyen gözler! Duymayan kulaklar! Ah haritasını yırttığımın dünyası! Batılı olmak sevdasına tutulduk. Batı bizi bir türlü kabul etmedi. Batının katılığı, taassubu, peşin fikirli oluşu 50 yıl sonra gözlerimizi açar gibi oldu. Geriye dönüp baktığımızda arkamızda Orta Doğu ülkelerini de bulamadık” (Bakiler, 1975a. Akt. Öner, 1979: 80).

Şair, yabancı ideolojilere özellikle komünizme karşı oldukça sert bir tavır takınmış, kökü dışarıda olan her ideolojinin karşısında olmuştur. Millî ve manevî değerler karşısında son derece hassas olan şair, bu değerlere yönelik her türlü hareketle mücadele etmiştir (Orakçı; 2003: 17). Hayatın ve insanların aksayan ve gülünç taraflarını nükte yönü ağır basan bir hiciv ile sergileyen Arif Nihat’ın dili, Aclan Sayılğan’ın deyimiyle dosta, insana, güzele bal şerbet; ama kötüye, çirkine, bağınazlığa zehir zemberek olmuştur(Öner, 1979: 31).

Arif Nihat Asya’nın şiirlerinde tarih oldukça önemli bir yer tutar. Mehmet Kaplan’ın değerlendirmesine göre, “Türk tarihinin eski şanlı devirleri ile Türklüğün bugün içinde bulunduğu durum arasındaki tezat, birçok Türk şairi gibi, Arif Nihat

Asya'nın ruhunda da milli hüznün, özleyiş ve yeniden doğma hisleri yaratmıştır. 'Destan' başlıklı şiirde şair Türk ırkının akıncılığını, orijinal bir üslupla canlandırır" (Kaplan, 1990: 393). Arif Nihat'taki bu maziye hayranlık duygusu, onu geçmişin bir taklitçisi yapmaz; yeni ve orijinal olmasını bilir. Şiirlerinde oluşturduğu "mazi dekoru", estetik bir unsur olarak şiire katılır (Orakçı, 2003: 19).

Arif Nihat'ın şiirlerinde din ve tasavvuf oldukça ağırlıklı olarak yer alır. Bunların dışında aşk, hayat, tabiat ve yurt güzellikleri, destanlar, halk hikâyeleri onun şiirinin muhtevasını oluşturan ilham kaynakları olmuştur (Öner, 1979: 32).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ESERLERİNDE DİNİN TEZAHÜRÜ

3. 1. Dinî İnanca Yönelik Düşünce ve Tasavvurları

3. 1. 1. Allah İnancı ve Dinî Bağlanma

Bilindiği üzere dinî açıdan iman, Allah'a ve O'nun buyruklarına inanmak ve bunları içten tasdik etmek demektir. İnanç ise daha genel anlamda kabul etmek anlamına gelmektedir. Bu manada “inanç” kavramının anlamının içeriği daha da genişletilmiş olmaktadır (Hökelekli, 2001: 156). Bununla birlikte dinî çerçeve içerisinde konuya baktığımızda inanç, iradenin isteği doğrultusunda kalbin arzu ederek ve serbestçe yaptığı bir seçimdir (Yavuz, 1994: 115) ve inancın netleşebilmesi için içten, lekesiz bir kabul ediş söz konusudur. Çünkü iman, kişinin gönül ferahlığı ile kabul ettiği bir şeydir. Dinî inancın başlangıç noktası tasdik ve kabuldür. Dince bildirilen esaslar kabul edilir, bunların doğru olduğuna inanılır ve bunu itaat ve uyum izler (Peker, 1993: 47).

İslam'ın iman esaslarının başında Allah'a iman vardır. Allah inancı, dinin temelini teşkil eden bir inançtır. İnanan bir insan için Allah, hem en yüce bir varlık, hem de dünyada varoluşunu anlamlı kıldığı için güvenip bağlanabileceği ve dolayısıyla her türlü kötülük karşısında sığınabileceği bir ilahdır. Bu yüzden dini iman “itaat-teslimiyet” ve “güven-sevgi” bağından oluşur (Hökelekli, 2001: 160). İslami anlamda dinin varlığını kabul etmek, Allah'a iman ile başlar ve bu öteki iman bağlantılarını davet eder. Allah'ın varlığını kabul etmeden öteki iman öğelerine geçmek İslami açıdan bir mana taşımamaktadır (Akseki, 1993: 405–414).

Bu bakımdan biz öncelikle Arif Nihat'ın Allah inancını ve bu sayede dine bağlanmasını değerlendirmek istiyoruz. Çünkü dinî yaşayışın başında hiç şüphesiz ilahî kuvvetin ya da Allah'ın içte yaşanması gelmektedir. Bu yaşayış aynı zamanda dinî inancın temelini oluşturur (Yavuz, 1988: 259). Şair öncelikle metafiziğe açılan bir insandır. O, her şeyin madde ile açıklanamayacağını, çünkü bütün beş duyunun sınırları içine sıkışıp kalınamayacağını, görünür âlemde milletin bir dili olduğu gibi onun inandığı ve bağlandığı bir dininin de olduğunu belirtmektedir (Asya, 2005f: 128). Kendisini de dünyada fizik devrinin haddini bildirecek metafizik devri bekleyen biri olarak kabul etmektedir (Asya, 2005h: 146). O, böyle düşünerek kendisinin manevî

alana yönelen bir kişilikle yoğrulduğunu ve fikrî oluşumun bundan etkilendiğini göstermektedir. Onun imanı sağlam bir inanç üzerine dayanmaktadır. Nitekim Arif Nihat'ı çok yakından tanıyan Yavuz Bülent Bakiler bir yazısında; şairin tesadüflere hiç inanmadığını, içten inanmış bir mü'min olduğunu, evrende her şeyin mükemmel bir nizam içinde cereyan ettiğini gözlediğini ve bu mükemmelliğin bir kurucusu olduğuna herhangi bir kuşku duymaksızın içtenlikle inandığını söylemiştir (Bakiler, 1982: 7-10). Şairin vefat ettiği gün yanında bulunan eşi Servet Asya, onun gözlerini kendiliğinden yumduğunu, ellerini iki yanına usulca indirdiğini, yarı anlaşılır yarı anlaşılmasız bir sesle Kelime-i Şahadet'i getirmeye çalıştığını, son nefesini büyük bir samimiyetle inandığı ve bağlandığı yaratının mübarek ismi olan "Allah" ifadesiyle verdiğini belirtmektedir (Bakiler, 1976. Akt. Yıldız, 1994; 36).

Arif Nihat'ın gençlik yıllarında bir yandan ülkenin başına gelen askerî, siyasî, ekonomik sorunların ağırlığı hissedilirken, bir yandan da buna paralel olarak onun kendi iç dünyasında çeşitli sarsıntılar yaşadığı görülmektedir. Nitekim daha ortaokul çağındayken yazdığı ilk mısralarında çeşitli sıkıntılar içinde olduğu sezilmektedir. Esasen ülke dört bir yandan kuşatılmış ve düşman işgaliyle boğuşmaktadır. Şairin bundan etkilenmesine rağmen kendisinin yetim ve öksüz olarak büyümesi, daha sonra gelen evlilik ve bu evliliğini sonlandırmak zorunda kalması, onun gençlik yıllarındaki hayatının ruhsal çalkantılar içinde geçtiği söylenebilir. Nitekim o; "*Daldan oku, bülbül, yine Kuran'ı bana / Aç, sevgili ay, sihirli dünyanı bana / Gelsin bu ilahi geceden beklediğim / Al şüphemi, rüzgâr, getir imanı bana*" (Asya, 2005b: 258) derken, ses güzelliğinin sembolü olan bülbülün sesiyle, ruhuna sinmesi için Kuran'ın nağmelerini okumasını ister. Bununla birlikte yeni ayın doğuşuyla beliren loş ışıklar gecenin karanlığını alıp götürürken, yerini sihirli bir dünya oluşturarak ilahi bir geceye dönüştürmektedir. Şair, böyle bir atmosfer içerisinde kendi içinde yer alan şüpheyi rüzgârın alıp götürmesini beklemektedir. Bu bekleyiş bir bakıma içindeki şüphenin silinip gitmesiyle sonuçlanacak bir bekleyiştir. Böylece şair şüpheden kurtulup gönül rahatlığına kavuşmayı ummaktadır. Şairin edebi hayatından çıkarılmasını istediği bu devreye ait tereddütlerinden kurtuluşunun beyanı ise söz konusu bu şiirdir. Görüleceği üzere şair, şüphe ve tereddüdün verdiği sıkıntıdan kurtulma çabasını sözlerine dökmektedir. Bu şiiri hakkında yapılan eleştirilere karşı; böyle bir şüphe devresi geçirmiş, hem kendisinin hem benzerlerinin geçit yerlerindeki ruh halini terennüm etmiş olabileceğini söylemektedir. Ancak istikametin karardan tereddüde değil, tereddütten

karara olduğuna göre bir yanılma veya yanılmanın söz konusu olamayacağını ifade etmektedir (Yıldız, 1994: 94). Şairin belirttiği üzere “geçit yerlerindeki” psikolojik havanın eseri olan şüphe, imana doğru gidişin bir işaretidir. Nitekim dinî inanç doğuştan gelen bir ihtiyaçtır, fakat onun bir anda gelişip olgunlaşması mümkün değildir. İnanç ilk olarak çocuklukta başlamakta, şüphe ile sorgulanarak gelişmekte ve yaratıcı düşünceyle olgunlaşmaktadır (Kayıklık, 2006: 145). Bunu da temin edecek olan, imanın ruhunu doldurarak kendini içten okşamasıdır. Arif Nihat, ruhunun derinliklerinde uyanmasını beklediği dini inancın uyanışını arzularken burada Kuran’ın etkileyici ve insan ruhunu kendine çeken gücüyle etkilenmeyi ummaktadır. Şair, hayatın akışını gözlemleriyle örülü bir biçimde yaşarken her geçen geceyi tespih tanelerine benzeterek bu tespihi bir çekenin olduğunu tasdik etmektedir (Asya, 2006a: 46). Artık imanını sağlamlaştırmak üzere harekete geçen şair, yaratıcısını ısrarla bulma çabası içinde bulunan gittikçe sarsılmaz bir inanca yönelen bir tutum içine girmiştir. Çünkü Allport’un dediği gibi inancın son aşaması, zorlu bir şekilde üretici düşünceyi karakterize eden şüphe ve kabullerin dışında büyüyen olgunlaşmış inançtır (2004: 139). Böylece şairin arayışının sonunda kesinleşen imana ulaşmasıyla o, içinde bir durulma halini hissederek şu itirafta bulunur: “*Emin ellerin gökten indirdiği / Değişmez hakikat bu din-i mübin / Bilenler bilir / Ki Cibril emindir, Muhammed emin*” (Asya, 2005d: 248). Buna göre imanın kaynağını bildiren din, değişmez hakikatin kendisidir. Bunun sahibi ise onu gönderendir. O, imanın içeriğini kendine tamamen bağlı olan meleklerle, insanların tamamen güvenini kazanan seçilmiş ve insanlığa her yönden örnek olabilecek Muhammed’i yeryüzünde dinin yayıcısı olarak görevlendirmiştir. Böylece ilahi varlık kendine her bakımdan layık olan birisini gerçek imanın yayıcısı olarak yeryüzündeki insanların kurtuluş yolunu göstermek üzere rehber kılmıştır.

Arif Nihat, şiirlerinde Allah’a olan inancını sağlamlaştırdıktan sonra kendisinin O’na olan imanından güç alarak inandığı varlığı değişik şiirlerde bize açıklamaya çalışmaktadır. Onun burada ilk temas ettiği nokta Allah’ın kudretinin sınırsızlığıdır. Örneğin, Allah’ın her şeye kadir olduğunu, her şeyi en mükemmel şekilde yarattığını ve O’nun kudretinin benzersizliğini yarattığı eserlerinde görmenin her zaman mümkün olacağını ifade etmektedir. Bu benzersizlik karşısında insanın yaptığı eserlerin ölçsüzlüğünü görüp içinde Allah’ın yaratma sanatının eşsizliğini derinden hissedince, “*Bu çarpık taşları insan yapacak / Ve sonra elinden çıkana meftun / Cihanda şaheser diye tapacak / Köhne bir atölye içinde mahpus / Sanatkâr demiyor: Taşları insan /*

İnsanı taş etmek Allah'a mahsus / Bir altın külçesi almış eline / Yontmaya başladı dönüp bakarak / Model güzellerin en güzeline / Ey ondan bir heykel yapacak ahmak / Allah'ın çamurdan yarattığını / Sen misin çevirip altın yapacak?" (Asya, 2005a: 223-224) derken içindeki samimi duygularını içtenlikle sıralayabilmektedir. Halik'ın fevkalade yaratıcılığıyla insanoğlunun yarışamayacağını ve O'nu taklit edemeyeceğini düşünmektedir. Çünkü yaratıcı O, güzelliğin asıl sahibi O'dur. Buna karşılık insanın yaptıkları ancak insanca olur. İnsana hayat veren, insanın etten-kemikten ibaret bir varlık olmadığının delili olan şey, Yaratanın "kendi ruhumuzdan üfledik¹" diyerek belirttiği ruhtur. Başka bir ifadeyle Allah'ın "en güzel şekilde yarattık" dediği insanın yine kendi benzerini oluşturmaya çalışması, şaire göre asılsız ve anlamsız bir iddianın ötesine geçemeyecektir.

Şair, Allah'a özgü fiilleri içinden geldiği gibi kaleminden dökmeğe başlar. *"Boşalacakları bilir / Dolacakları bilirsin / Göçecekleri bilir / Kalacakları bilirsin / Biz, olmuşları bilmeyiz / Sen, olacakları bilirsin / Gidecekleri / Gelecekleri / Doğacakları / Ölecekleri / Ağlayacakları / Gülecekleri bilirsin / Biz, olanları bilemeyiz / Sen, olacakları bilirsin"* (Asya, 2005d: 89). Bu samimi sözleriyle Arif Nihat, Allah ile insanoğlunu mukayese etmekte ve iki tarafın farkını kendilerine teslim etmektedir. O burada sadece Allah'ın "ilim" sıfatına dikkati çekerek Yaraticının yaratılandan farkını dile getirmekte ve bunu tasdik etmektedir. Buna karşılık insanın eksikliklerle dolu oluşu ortaya çıkmaktadır. Nitekim O, ezelden ebede her şeyi bilendir. Kulları ise O'nun dilediğinden başka bir şey bilemezler². Bütün bunlardan sonra Arif Nihat emniyeti Rabbine bağlanmada bulur ve O'na teslim olmaya karar verir. Bu; basit, gelip geçici bir teslimiyet değildir. Ruhun derinliklerinden beslenen ve devamlı olan, şuurlu ve köklü bir teslimiyetin kendisidir. Şair, bu kararını Kuran-ı Kerim'den ayetlerle daha da güçlendirir. O, bir şiirinde *"Zaifiz, güçsüzüz biz; el / Elindir, kol kolun, Tanrı'm / Ne oldurmak murad etsen / Yeter bir tek "Ol" un,³ Tanrı'm / Garip kalmış sayılmaz dul / Yanındaysan dulun, Tanrı'm"* (Asya, 2005d: 77) ifadesiyle Allah'a imanının kesinliğini

¹ İnsanın yaratılışı, Hicr Suresi 28–30 ayetlerde şöyle anlatılmaktadır: *"Vaktiyle rabbın melekler şöyle buyurmuştu. 'Ben, kuru çamurdan, şekil verilebilir özellikteki kara balçıktan (insan denilen) ölümlü bir varlık yaratacağım. Ben, o varlığa belli bir şekil verip ruhumdan üflediğim (yani tam anlamıyla bir insan haline getirdiğim zaman) onun üstünlüğünü kabul edin!"*

² *"...O, insanların geçmişlerini geleceklerini, yaptıklarını yapacaklarını, saklı tuttıklarını dışa vurduklarını bilir. Bildirdiği şeyler dışında, insanlar O'nun ilminden hiçbir şey kavrayamazlar..."* (K. 2 / 255).

³ *"O, herhangi bir şeyin meydana gelmesini dilediği zaman ona sadece "OL" der ve o şey de hemen oluş sürecine girer."* (K. 36 / 82).

gösterir. Bu ifadeleriyle o, Allah bir şey istediği zaman o şeyi gerçekleştirmenin veya meydana getirmenin O'na güç gelmeyeceğini, Allah için her şeyin kolay olduğunu söylemektedir. Buna karşılık o, insanın güçsüz bir varlık olduğunu belirtmektedir. Bilindiği üzere kimi kimsesi olmayan, kendisine kol kanat geren bir sahibi bulunmayan insan garip ve yardıma muhtaçtır. Fakat insan, Allah'a karşı kulluk görevinin bilincinde olur ve Yaratan da kulundan razı olursa insan için en güvenilir, en kuvvetli yar ve yardımcı Allah olacaktır. İşte bu noktada inancın verdiği emniyet ve güvenlik hissi devreye girmektedir.

İnsan zayıf ve kendi kendine yetmeyen bir varlıktır. Bu zayıflığını ve yetmezliğini içinde bulunduğu şartlar çerçevesinde elinden geldiğince gidermeye çalışıyorsa da bunda tamamen muvaffak olduğunu söylemek oldukça zordur. İşte bu haliyle insan karşılaştığı problemleri çözmek ya da hiç karşılaşmamak için Allah'a sığınmayı tercih etmektedir (Kayıklık, 1994: 49). Allah'a içtenlikle inanan ve O'na sığınan insan, her şeye gücü yeten bir varlığa yönelmenin huzurunu yaşayarak yaşamını daha anlamlı hale getirecektir. Şaire göre darlıktan, sıkıntıdan kurtulmak her zaman Allah'ın yardımı ile mümkün olabilir. Her insanın hayat sahnesindeki rolü farklıdır. Herkes aynı yaşam standartlarına sahip değildir. Kimisi arzu ve emellerine rahatlıkla ulaşabilirken, kimisi de çeşitli eza ve cefalarla boğuşabilmekte, bu nedenle insanlar gerek psikolojik gerekse fiziksel açıdan yıpranabilmektedir. Bununla birlikte Arif Nihat insanın derdinin dermanının Allah olduğuna inanır. Bu, onda zamanla kesin bir inanca dönüşür. Nitekim “*Gider felaket, gelir saadet.../ Seninle izzet seninle nusret / Habir'im Allah, Habir'im Allah / Şehikim Allah, zefirim Allah! / Bugün içim dar: şikayetim var / Duyar makamın, sağırsa kullar / Nasir'im Allah, Nasir'im Allah / Şehikim Allah, zefirim Allah*” (Asya, 2005d: 84) diyen şair, yardımcı olarak tasvir ettiği, kendisine nefes aldırıp verdiren Allah'ın yardımıyla sıkıntı ve dertlerden kurtulup saadete ve mutluluğa kavuşabileceğine inanmaktadır. Arif Nihat, yaratana karşısında içten gelen bir imanla eğilmekte, O'nu kendisine her zaman yar ve yardımcı olarak düşünmektedir. Sonra sıkıntılı bir anında bunu insanlarla paylaşmayı tasarladığını, onlara derdini açmak istediğini, fakat onların kendisine kulak tıkadıklarını söylemekte ve onları Allah'a şikâyet etmektedir. Bu şikâyet, Allah'a samimi bağlılığının bir ifadesidir. Arif Nihat'ın talebi de sitemi de O'nadır ve O'ndan başka gidilecek bir merci de yoktur. İçini rahatsız eden sıkıntısına insanlar ortak olmasa da Allah bunlardan haberdar olmandır. Çünkü O, bir bakıma sıkıntılıların ve şikâyetlerin iletildiği yüce bir makamdır. Şair, içinde

taşımadan rahatsız olduğu sorunlarını Allah'a götürerek hafifletmekte, bunları O'nunla paylaşmakta ve çözümünü de O'na havale etmektedir. Böylece o birazcık olsun rahatlamış olmaktadır. Zira her şey sonunda Allah'ta düğümlenmektedir. Allah'ın yardımı ve takdiri olmadan insan nefes alıp verecek durumda değildir. Çünkü insan güçsüzdür, çaresizdir. Her derdin çözümü o'ndadır. Her şey O'nun istemesine bağlıdır. Şair buna derinden inanmaktadır. Nitekim o, bu inancını şu ifadelerle dışa yansıtmaktadır: *“Benim değil can, benim değil ten / Ki renk, boy, en –bütün- senin...ben / Fakirim Allah, fakirim Allah; / Şehikim Allah, zefirim Allah! / Teveccühündür ümidim, arzum / Teveccühünden kalınca mahrum / Hakirim Allah, hakirim Allah / Şehikim Allah, zefirim Allah / Ne burda servet, ne şurda kıymet / Yeter bu –şayed- olursa rahmet / Seririm Allah, seririm Allah / Şehikim Allah, zefirim Allah”* (Asya, 2005d: 85). Şair, bu duygu ve düşünceleriyle insanı yaratıp var edenin, yaşatanın ve dilediği zaman da verdiğini teslim alanın, insanın sahip olduklarının gerçek sahibinin aslında Allah olduğunu, insanın emanetçi olduğunu ve hep bu şuurla hareket etmesi gerektiğini belirtmektedir. Ona göre insan fakirdir, muhtaçtır. Ancak o, bu hallerini O'nun desteği ile çözebilir. İnsan, kulluğunun gereğini yapmalı ve Allah'ın teveccühüne mazhar olmalıdır. Bunları yapmazsa o kendini daha da düşürmüş olur. Hele insan zenginliğin parada pulda, malda mülkte olduğunu zannedip Allah'ın rahmetini düşünmezse, O'nun rızasını kazanmazsa fakirliğe düşmüş olur. Çünkü asıl güç ve zenginlik ötekileriyle birlikte Allah'ın rızasını kazanmaktır.

Şair, Allah'ın kullarına verdiği sonsuz nimetlerden, sevgi ve rahmetinden de örnekler vererek O'nun sınırsız cömertliğini şu şekilde dile getirmektedir. *“Duada ellerimi fazla açtığım için olacak, Allah'ın verdikleri parmaklarımın arasından yere döküldü... eğilip toplayamadım”* (Asya, 2005h: 28). Şairin kalbi bu duyguyla dolup taştıkça kendinden geçer gibi bir hale düştüğü görülmektedir. Böyle bir ruh hali içerisinde kendisi dâhil her şeyini veren Tanrısına gönülden teşekkür etme duygusu iyice bilinçlenen Arif Nihat doğadaki her varlığın Allah'a teşekkür ettiğini düşünür. *“Su içen kuşu her yudumda gagasını göklere kaldırarak Allah'a şükreder gördüm”* (Asya, 2005h: 13) derken bunun bir şükretme işareti olduğunu ileri sürer. Görüldüğü gibi, içgüdüleriyle hareket eden bir kuşun bile şükür ettiğini düşünmekte, kendisini diğer varlıklardan ayıran “akıl” sahibi olan insanın, Allah'ın taleplerini yerine getirişinin doğal olduğunu vurgulamaktadır. Bu duygularla coşan şairin dilinden şu mısra dökülür: *“Kulun olarak doğmasaydım kendiliğimden gelir, fahri kulun olurdum Allah'ım”*

(Asya, 2005h: 18). Görüldüğü gibi şair, nüktedan kişiliğinin bir emaresi olarak Allah'a olan bağlılığını değişik şekilde ifade etmektedir. Ona göre insan, Allah'ın yüceliğini kendi aklıyla kavrayabilecek güçtedir.

Şaire göre insanın sahip olduğu veya olacağı, yaptığı veya yapacağı her şeyin Allah'ın izniyle olduğunun bilincinde olması gerekir. İnsana zenginliği verip geri alabilecek olan da, fakirliği alıp zenginlik verebilecek olan da Allah'tır. O'na göre insan bir emanetçidir. Şair; *“Ben: -Yarabbi şükür! Dedim / Ev sahibi: - Bir şey değil, dedi.”* (Asya, 2005h: 16) diyerek insanın hiçbir zaman kibirlenmemesi, bilakis mütevazı olması gerektiğini düşünmektedir. Şair, ev sahibinin kendisine teşekkür edildiğini zannedip nezaket gösterdiğini nüktedanlıkla anlatmaktadır. Aslında şair, ev sahibi aracılığı ile Allah'a teşekkür etmektedir. Öyle ki insan, hangi sosyo-ekonomik statüye sahip ana- babadan dünyaya geleceğini bilemez ve bu konuda herhangi bir etki veya tercih hakkına da sahip değildir. Kimileri çok rahat bir yaşam standardına sahip olabileceği gibi, kimileri de hayatını devam ettirebilmek için çeşitli sıkıntılarla baş etmek zorunda kalabilmektedir. Fakat Allah'ın huzurunda insanlar arasındaki fark zenginlik-fakirlik, güzellik-çirkinlik ile değil Allah'a iman dereceleri ile ölçülmektedir. İnsana düşen en erdemli davranışlardan birisi de helalinden kazanmak ve olmayanla paylaşmaktır. Bunu yaparken de kendisinin bir “aracı” olduğunu unutmamalıdır.

Arif Nihat Allah'a karşı beslediği sevgiden kaynaklanan bağlılıkla insanların, Allah'ı ve dolayısıyla dinin emir ve yasaklarını öğrenirken veya başkalarına öğretirken nasıl davranmaları gerektiği hususunda da mesaj vermektedir. Bilindiği üzere İslam inancında Kur'an-ı Kerim Allah'ın kelamıdır ve tek bir harekesi bile değişmeden ebediyen yine Allah tarafından korunacaktır. Bu nedenle Kuran'ın hem okunup anlaşılmasında, hem de hayat kılavuzu olarak insanlık için bir rehber niteliğinde kullanılmasında dikkatli davranılması gerekir. Şair; *“Doğru okuduğundan emin olmadığın ayetin sonunda -Sadak'Allahü'l Azim -* deme!”* (Asya, 2005h: 21) diyerek insanlara bir öğüt vermektedir. Çünkü Allah'ın sözü olan Kuran-ı Kerim'in okunması esnasında bilerek veya bilmeyerek yapılabilecek bir yanlış telaffuz veya yanlış anlama yine yanlış değerlendirilmesine sebep olabilecektir. Burada şair başka bir konuya da değinmektedir. Bilmeyen insana bir şeyler öğretmek, ehil insanların görevidir ve onların sorumluluğundadır. Bilmeden yapılan yanlış değerlendirmeler veya öğretiler dine verilebilecek en büyük zararlardandır. Bu nedenle şair, insanları uyarmakta ve işin ehline, dinin gerek öğretim gerekse yorumunun uzmanlarına verilmesini istemektedir.

Buraya kadar verdiğimiz açıklamalarla Arif Nihat'ın Allah'a olan inancını çeşitli tezahürlerle ortaya koymaya çalıştık. Bunlar bazen Allah'a yakarış, bazen Allah'a şükür, bazen de Allah'a şeksiz ve şüphesiz bağlılık ve teslimiyet şeklinde ortaya çıkmıştır. Müslüman'ın da Rabbi karşısındaki durumunu kavraması, hayatında ilke edinmesi gereken hususların Allah'a itaat ve şükür olması gerektiği şairin şiirlerinde ön plana çıkan unsurlardandır. İfadelerinden anlaşıldığı kadarıyla şair, yaratana karşısında insanın durumunu çok iyi anlamış ve Allah'a yüreğinin ta derinliklerinden gelen bir teslimiyetle bağlanmıştır.

3. 1. 2. Peygambere Duyulan Özlem

İslam'ı kendi bütünlüğü içinde kabul eden ve ona bütün varlığıyla inanan şairimiz, bağlı bulunduğu dinin elçisine de büyük itibar etmektedir. Esasen onu bu duyguya götüren temel faktör, kendini kendi haline getiren kültürün vazgeçilmez öğelerinden biri olan dinine ve onun rehberine samimiyetle bağlı olmasının sonucudur. Hz. Peygamber, her şeyden önce kendisinin Müslüman olmasına vesile olan ve kendini Allah'a götüren bir rehber olduğu için şairimiz tarafından sevilmekte ve ona şükran duygusu beslenmektedir. Arif Nihat, sadece Hz. Peygamber'e değil, onun dışında kalan peygamberlere de samimiyetle bağlıdır. Onlara bağlılığı, Hz. Peygambere bağlılığının bir uzantısıdır. Hatta şairimiz övgülerini ona ve öteki peygamberlere yapmakla kalmaz, İslam'a nüfuz edilmesinde hizmet eden büyük dindarları ve yaşayışlarıyla Müslümanlara örnek olan büyük şahsiyetleri her zaman saygıyla hatırlamaktadır. Onun dinle ilgili şiirlerinde en çok sözü edilen Hz. Muhammed'dir. O, şiirler içerisinde peygamber, resul, nebi, habib-i kibriya, elçi gibi kavramlarla anılmakta ve bunların sayısı yüz civarında toplanmaktadır (Yıldız, 1994: 515). Bu da ortaya koymaktadır ki, Arif Nihat'ın şiirlerinde karşılaştığımız en özel şahsiyet kuşkusuz Hz. Peygamber'in kendisidir. Bu da şairin şiirleriyle örülen inancının hareket ettirici gücünü teşkil etmektedir. Çünkü İslami anlamda Allah inancından sonra gelen temel inançların başında Hz. Muhammed'e iman gelmektedir. Diğer peygamberlere olan inanç ise bu inancı tamamlayan bir unsurdur ve bu iman mümin olmanın şartlarından biridir. Ona inanmak, müminin onu kendine rehber edinmesi ve onun gibi hareket etmesiyle mümkündür. Arif Nihat bunun bilincindedir. O da rehberinin dediği gibi hareket etmektedir. Şair bunu, Müslüman olmanın ve Müslüman gibi yaşamının vazgeçilmez bir kuralı olarak görür. Bundan dolayı Arif Nihat, Hz. Peygamber'in seilmeye layık

olduğunu bildiği için onu sevmekte ve ona bu sevgiyle bağlanmış bulunmaktadır. Esasen onun içinde beslediği bu sevgiyi Kuran-ı Kerim’de bir prensip olarak görmek mümkündür¹.

Arif Nihat Asya’nın şiirlerinde Hz. Peygambere olan bu sevgiyi dışa yansıtan çeşitli ifadeler bulmak mümkündür. Bunlar birleştirildiğinde şairin ona derin bir sevgiyle bağlı olduğunu görürüz. Bu sevginin tezahürünü Hz. Peygamberin doğumuna dair yazdığı şiirde bulmak hiç de zor değildir. O, “*Bir mucize var... belki siler kuşkusunu / Ey Asya, çağır şüphelerin yolcusunu / Anlat, ki bu alemde “şeriat” bir ağaç / Saklar kökü, tarihlerin en kutlusunu*” (Asya, 2005e: 110) dediği şiirinde şair, onun doğumunu tüm zamanların en kutlu ve hayırlı olayı olarak görmektedir².

Arif Nihat’ın inancına göre Hz. Peygamber’in dünyaya gelmesi insanlık âlemine, yani Allah’ın yarattığı ne varsa hepsine bir müjdedir. “*Değil insanlara yalnız – ey çağ- / Müjdelere hem yere, hem eşyaya / Ki Muhammed gelecek dünyaya*” (Asya, 2005d: 80). O gelmeden önce yaşanan bütün cahillikler yok olacak, kötülükleri yapanlar pişman olacaklar ve affedilirse kurtulacaklar, adaletsizlik ve zulüm artık dünyada barınamayacak, haksızlık yerini adalete bırakacaktır. Onun aşkına, güzellikler kök salacaktır. Hz. Peygamber, kendisinden önceki peygamberlerin tutuşturduğu fakat aydınlatma gücü bitmek üzere olan meş’aleyi yeniden tutuşturmak amacıyla Allah tarafından görevlendirilmiştir. Allah’ın, daha önce gönderdiği peygamberler aracılığı ile insanlara ilettiği fakat insanoğlunun zaman geçtikçe unuttuğu veya saptırdığı emirlerini onlara tekrar sunması gayesiyle Hz. Muhammed’i seçtiğini şöyle dile getirir. “*Sözde kalmış ulu deryalığını / Tekrar öğretmek için deryaya / Bir Muhammed gelecek dünyaya*” (Asya, 2005d: 81). Bu kutlu geliş o kadar mükemmeldir ve Muhammed öyle bir özlemlerle beklenmektedir ki, kendisi dünyaya gelmeden önce ölenler, keşke onu dünyadayken görebilseydik, onun zamanında yaşayabilseydik diyecekler ve hayatta

¹ Kuran-ı Kerim bu konuyla ilgili olarak Tevbe Suresi’nin 24. ayetinde şöyle buyurmaktadır: “De ki: Eğer babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, hısım akrabanız kazandığınız mallar, kesada uğramasından korktuğunuz ticaret, hoşlandığınız meskenler size Allah’tan, Resulünden ve Allah yolunda cihad etmekten daha sevgili ise, artık Allah emrini getirinceye kadar bekleyin. Allah fasıklar topluluğunu hidayete erdirmez.”

² Burada dikkati çeken diğer bir husus da, Sadettin Yıldız’ın belirttiği üzere şiirin üçüncü mısrasındaki “şeriat” kelimesinin kökü “şin, ra, ayn” harfleriyle yazılan “şer” dir ve bu harflerin ebced değeri sırasıyla 300, 200, 70’tir. Şair, burada miladi 570 tarihini düşmüş, bunu da “saklar kökü” ifadesiyle belirtmiştir. Ayrıca “Bekleyenler”, “Vesiletü’n Necat”, “Seyyidü’t Sadat” isimli dörtlüklerinde Hz. Muhammed’in (sav) doğum tarihini düşerken, “Hz. Peygamber’in Vefatı” isimli şiirinde ise adından da anlaşılacağı üzere ölüm tarihini düşmüştür (Yıldız, 1994: 517; Tural, 2003: 377).

olan insanlara gıpta edeceklerdir¹. Bütün ölmüşler aslında öldüklerine değil, onu göremediklerine hayıflanmaktadırlar çünkü Hz. Muhammed nuruyla bütün cihani aydınlatacaktır.

Görüleceği üzere Arif Nihat'ın Hz. Peygambere olan imanı sağlam temeller üzerine oturmuştur. Nitekim “*Emin ellerin gökten indirdiği / Değişmez hakikat bu dini mübin / Bilenler bilir / Ki Cibril emindir, Muhammed emin*” (Asya, 2005d: 248) ifadesiyle onun güvenilirlik vasfından bahsettiğini söylemiştik. Bilindiği gibi Hz. Peygamber daha çocuk yaşlarındayken dahi insanlar ona “Muhammedül emin” diye hitab etmişlerdir (Çağrı, 1998: 67). Çünkü o, hiçbir zaman yalan söylememiş, hiç kimseyi incitecek bir davranış sergilememiştir ve insana esas değeri kazandıran ahlakî meziyetleriyle ünlüdür. Bilenler bilir ifadesiyle onun en belirgin özelliğinin emin sıfatı olduğunu vurgulamaktadır (Sarıçam, 2005: 78). Bu tespit Arif Nihat'ı peygamber sevgisi ile coşturmakta ve bu coşku onu mutlu etmektedir. “‘Allah’ adı sağdaydı, Muhammed solda / Arif, O’na sen kul, buna ümmet ol da / Çık kabilelerle Ka’be’nin yollarına / Onlar kılavuzken kişi kalmaz yolda” (Asya, 2005c: 240) diyen şair, Allah’a layıkıyla kul, peygambere de ümmet olunursa, onlar rehber olarak seçilirse insanın hiçbir zaman yolda kalmayacağına inanmaktadır. Allah’a ve peygambere itaatini kişiyi her zaman doğru yola götüreceğini, yanlışta saptırmayacağını düşünmektedir.

Hız. Peygamber, Kuran’da bildirildiği üzere yaratılmışların en hayırlısıdır ve insanlığa rahmet olarak gönderilmiştir². Bunun gibi Kuran’da onu övücü birçok ayet bulunmaktadır. Arif Nihat’ın da bu ve benzeri ayetleri doğrular ve destekler nitelikte şiirleri vardır. “*Sen ki ümmi kalansın ömrünce / Gökten ‘ikra’ sesiyle mülhem olan / Gökte Adem’den önce halkedilen / Ve inip enbiyaya hatem olan*” (Asya, 2005a: 9–10) ifadesiyle şair, Hz. Peygamber’in okuma-yazma bilmemesine rağmen kendisine Kuran’ın vahyolunduğunu ve bunun bir mucize olduğunu söylemektedir. Tüm insanlardan önce yaratıldığını ve bütün peygamberlere önder olduğunu belirtmektedir. Ayrıca Hz. Muhammed, insanlar bunaldıkça ruha meltem, gönülde ve mabede adı Allah ile tev’em, ümmetinin sevinciyle iki dünyada hurrem; ömrünce ümmi kalıp, gökten “ikra!” sesiyle mülhem; bir gönül gecesi Arş-ı Ala’da kavuşma sırasına mahrem; zübde-i dü alem; geliş insanlık için müjde, gidişi matem; rusul-i kiram içinde –müsellem-

¹ “*Desin emvat:(ölüler) / ‘Biz erken göçtük’ / Gıptalar nurlanacak ahyaya (yaşayanlar) / Ki Muhammed gelecek dünyaya* (Asya, 2005a:81)”.

² “*Ey Peygamber! Biz seni sırf cümle âleme şefkat ve merhametimizden dolayı gönderdik.*” (K. 21 / 107).

Resul-i Ekrem olandır (Asya, 2005a: 10). Bütün bu vasıflar şairde sevginin yanında yüceltmenin ya da övgünün içtenliğini açıkça ifade etmektedir. Bu engin sevginin arkasında, onun hiç kimseye nasip olmayan “miraç” olayını yaşamış olması vardır¹. Benzeri olmayan bu eşsiz olayın baş döndürücü olması, izahı son derece güç olan bir yaşayıştır. Öyle ki yıldızların ışık damlası gibi görüldüğü, ayın sedefleştiği, kuğunun Allah’a yaklaştığı, Ay’dan da Zühal’den de uzaklarda olan hedefe ulaşmak demektir. Bu vasfıyla da o, yücelmenin timsalidir. Şair, Hz. Peygamber’in miracını tahayyül ederken öyle duygulanmaktadır ki, bu duygularla dolup taşması onu coşturmakta ve Hz. Peygamber’i aşırı derecede yüceltmeye götürmektedir. O bunu Hz. Peygamber’in insanlara olan sevgisiyle ifade etmektedir. Şair bu noktada aynen “*Hem Tanrı’yadır muhabbetin, hem bizedir / Zaten bizi sen gözetmezsen kim gözetir / Ey en büyük insan, göğe çıkman ayrı / Oradan yere inmen ayrı bir mucizedir*” (Asya, 2005c: 199) derken ona göre Hz. Peygamber en değerli, en büyük insandır ve Allah ile kulları arasında bir muhabbet köprüsüdür. Hem Allah’ın en sevgili kulu, hem de kulların en sevdiği insandır. Peygamber her zaman ümmetinin iyiliğini düşünmekte, onları hep gözetmektedir. Allah, en sevgili kulunu bir gece huzuruna çağırılmış ve onunla, arada bir engel olmaksızın konuşmuştur. “*Ruhun kadar hafif yüreğin, kolların, başın / Çıkmaktasın büyük yola, Cibril yoldaşın / Geldim dedin, uğurlayanım Mescid-i Haram / Bindin Burak’a Mescid-i Aksa binektasın / Görmek dilerseniz o ilahi misafiri / Saygıyla, ey ezel ve ebed, siz de yaklaşın*”.(Asya, 2005d: 35) diyen şair geçmişe ve geleceğe seslenmekte ve Allah’ın huzuruna çıkan misafirin bu eşsiz yolculuğuna şahitlik etmelerini istemektedir. Burada şair Hz. Peygamber’in bu seyahatinin zamandan ve mekândan münezze bir hadise olduğunu, yani alışlagelmişin dışında, anlaşılması ve anlatılmasının güç bir yaşantı olduğunu ifade etmektedir. Nitekim şaire göre kolların ve başın, ruhun hafifliği ile eşdeğer olması, Hz. Peygamber’in miracının fiziksel manada da gerçekleştiğinin bir kanıtıdır. Bu olay şairde hayranlık uyandırmış ve Hz. Peygamber’e en büyük insan diyerek övgülerde bulunmasına vesile olmuştur.

Bilindiği üzere edebiyatımızda çok önemli bir yeri olan “na’t” türü Hz. Peygamber aşkını işleyen methiyelerdir. Arif Nihat da yine aynı adla yazdığı şiirinde ona olan derin sevgisini ve bu içten gelen övgüsünü ve özlemini samimi ifadelerle dile getirmektedir. Bu şiirin teması, peygamberin övülmesinin yanında bütün bir insanlığın

¹ Hz. Muhammed’in bir gece Mekke’deki Mescid-i Haram’dan Kudüs’teki Mescid-i Aksa’ya götürülmesine “İsra”, oradan da göğe çıkarılmasına “Miraç” denir (Akbulut, 1992: 32–35; Yavuz, 2005: 132–135; Tatlı, 2008: 15–16).

ona ne kadar muhtaç olduğu, ondan uzak kalmanın verdiği dayanılması güç ıstıraptır denilebilir. Şair, Peygamberine içini dökerken onun yaşadığı döneme zihinsel olarak geri dönmektedir. O dönemi hayal ederken Hz. Peygamber'i çok sade bir yaşam içinde bulur. Her şey kendi doğallığı içindedir ve seccadesi kumlardır. Bu sadelik içinde İslam dini dalga dalga yayılmaktadır. Allah'ın en büyük ve tek, Hz. Muhammed'in O'nun kulu ve elçisi olduğunu ilan eden ezanlar, o günlerden bu günlere gelerek gökleri inletmektedir ve onun tebliğinin sürdüğünün kanıtıdır (Kabaklı, 2003: 315-323). Tekbir sesleri kubbelerden taşmakta ve peygamberle işlenen dualar ilahi âleme ulaşmaktadır. Allah, Müslümanlardan o kadar hoşnuttur ki, hiçbir duayı geri çevirmemektedir (Asya, 2005a: 64). Yüce Peygamberin huzuruna dünyanın her tarafından gelenler mümin olarak dönmektedirler. Hz. Muhammed İslamı öyle güzel temsil ve tebliğ etmektedir ki onu bir kere dinleyenin inanmaması imkânsızdır. Onun ümmetinden olanlar hem bu dünyada, hem ahiret hayatında aziz ve mutlu olanlardır. Şair, Hz. Peygamberi Hatice'nin goncası, Aişe'nin gülü¹, ümmetinin gözbebeği, göklerin resulu, düşkünlerin kanadı, yoksulların sahibi olarak düşünür. Neticede Allah'ın elçisi olarak dünyaya gelmiş, İslamı anlatmak için dört bir yana elçiler göndermiş, ruhunu Allah'a, elini ümmetine vermiştir (Asya, 2005d: 62–70). Bu tasavvurlarını kaleme döken şair, Hz. Peygamberin hayatında ön plana çıkan, önemli yaşam aşamalarını oluşturan hadiselerden örnekler vererek bu motifleri şiirinde kullanmıştır. Şaire göre o, öyle sevgili bir kuldur ki, on iki yaşlarında amcasıyla birlikte ticaret kervanında Şam'a giderken bir bulut onu güneşin yakıcı sıcağından gölge yaparak korumuştur. “*Ne oldu, ey bulut / Gölgelediğin başlar / Hatırında mı ey yol / Bir aziz yolcuyla / Aşarak dağlar taşlar / Kafile kafile, kervan kervan / Şimale giden yoldaşlar*” (Asya, 2005d: 69) diye soran şair buluta ve yola seslenerek içindeki peygamber sevgisini dışa yansıtmaktadır. Hz. Peygamberi çok seven, ona kendi canından bile daha çok değer veren ümmetinin yanında, onu sevmeyen ve ona düşmanlık besleyip zarar vermek isteyen insanlar da vardır. Nitekim “*Gözleri perdeleyen toprak / yüzlere serptiğin topraktı / Yere dökülmeyecekti ey Nebi / Yabanların gözündeki kalacaktı*” (Asya, 2005d: 68) ifadesiyle şair, Hz. Peygamberi öldürmeye gelen müşriklere karşı Allah'ın yardımıyla onun nasıl galip geldiğini ve onların emellerini nasıl boşa çıkardığını anlatmaktadır. Yine başka bir

¹ Bu mısradaki geçen “gonca” ve “gül” kelimeleri, eski şiirde kullanılan bir teşbih olup Hz. Muhammed'i temsil etmektedir. Hz. Hatice, onun ilk eşidir ve Hz. Peygamber onunla evlendiğinde henüz yirmi beş yaşındadır ve henüz peygamber olmamıştır. Dolayısıyla bir gonca gibidir. Hz. Aişe ile evlendiğinde ise peygamberdir ve artık gonca, gül olmuştur. Bu cümledeki Hatice'nin goncası ve Aişe'nin gülü olması hem bunun işareti, hem de onların peygambere karşı duydukları sevginin sembolüdür (Tural, 2003: 372).

dizesinde peygamberin hicret arkadaşı Ebubekir’le, müşriklerden kurtulmak amacıyla bir mağaraya saklanmalarını ve orada yaşananları şöyle tasvir eder. “*Şu tekbir getiren mağara / Örümceklerin değil / Peygamberlerindir, meleklerindir / Örümcek ne havada / Ne suda, ne de yerdeydi / Hakkı göremeyen / Gözlerdeydi*” (Asya, 2005d: 70) ifadesiyle yine Allah’ın yardımıyla onları müşriklerden korumak ve düşmanlarını yanıltmak amacıyla mağaranın girişine bir örümceğin ağ örmesinin aslında insanlık için bir mesaj olduğunu, bu olayın simgesel bir nitelik taşıdığını düşünmektedir. Şaire göre, o müşriklerin kalbi doğru yolu bulmaya meyilli olsaydı hidayete ermelerine ramak kalmıştı ve incecik bir örümcek ağına takılıp kalmayacaklardı.

Peygambere bu derece sevgi ve bağlılıkla hitab eden şair Müslümanların hallerinden şikâyetçidir. Dini hayatını, İslam’ın ideal devri Asr-ı Saadet’teki içtenlikle ve tarihin akışı içindeki mükemmelliğiyle yaşamak istemekte, İslam’ın ilk yıllarındaki heyecanı aradığını ifade etmektedir (Yıldız, 1994: 578). Bu arayış, çoğu zaman peygamber hasreti şeklinde ortaya çıkmaktadır. Artık Hz. Peygamberi ananlar ağlıyor gibidir. Çünkü yeryüzünde haset, riya, inkar, hıyanet altın devrini yaşamaktadır. Tarih, Ebu Leheblerin, Ebu Cehillerin öldüğünü söylemekte ise de onlar kıtalar dolaşmakta, küfrü ve kötülüğü yaymaktadırlar. Şair burada bir benzetme yaparak Mekke’yi Hz. Peygamber için yaşanılmaz bir yer yapan Ebu Cehil ve Ebu Leheb yüzünden onun Medine’ye gittiğini ifade ederken, kendisinin gidecek hiçbir yerinin olmadığını söylemek ister. Eskiden Ebu Lehebler Medine’ye gelemezken bugünün Ebu Cehilleri bütün dünyaya yayılmışlar ve mazlumlara kaçacak bir yer bırakmamışlardır. Müslümanların bu duruma düşmesinin sebebinin ise onun yolundan ayrılmaları ve sevgisini eskisi gibi gönüllerinde hissetmemeleri olduğunu düşünür. Bu durumdan memnun olanlar Hz. Peygamber’in hasımlarıdır ve atları artık hendekleri bir atlayışta aşmaktadır. “*Atını hendeklerden –bir atlayışta / Aşırdı aşırınlar / Bayram yaptı yabanlar / Semave’yi boşaltıp / Save’yi dolduranlar*” (Asya, 2005d: 75). Hendek Savaşı’nda atlarını hendekten geçiremeyen müşrikler, artık peygamberin aştığı ruhun kaybolmasıyla rahatlıkla bu engelleri aşmışlar ve zulmün dünyaya hâkim olmasının önünde hiçbir engel kalmamıştır¹.

¹ Save, Hz. Muhammed’in doğumu esnasında kuruyan göldür. Semave ise, o güne kadar kurumuş olduğu için akmayan, fakat bu kutlu doğum sırasında akmaya başlayan nehirdir. Dolayısıyla bu mucizeyi tersine çevirmek anlamındaki Save’nin dolup Semave’nin boşalması, yeryüzünde sanki böyle bir doğum olmamış, cahiliyeyi ortadan kaldıran bir peygamber gelmemiş gibi, sapıklıklarını ve zulümlerini devam ettirme isteğinde bulunanların olduğu hususunda şairin yaptığı bir uyarıdır. Diğer bir deyişle hak ve batıl arasındaki mücadelenin artık inananlar aleyhine döndüğünün işareti olan bu mısralardan sonra

Kâbe'nin üstündeki siyah örtüyü bir bakıma matem'in sembolü olarak anan şair, insanların bunu hak ettiğini de düşünür. Çünkü onlar rehberlerinin yolunu izlemek yerine çıkmaz bir sokağa kendi ayaklarıyla girmişlerdir. İnsanlar günah işlemekte birbirleriyle yarışmaktadır ve doğruluğun hükmü geçmemektedir. Bu nedenle, Kabe'ye siyahlar bugünkü kadar hiç yakışmamıştır.

“Yüreklerden taşsın / Yine imanlar / İtri bestelesin Tekbir'ini / Na'tini Galip yazsın, Mevlid'ini Süleyman'lar / Sütunları, kemerleri, kubbeleriyle / Geri gelsin Sinan'lar” (Asya, 2005d: 71). Bu tepkisinden sonra şair, Peygamberine seslenerek onun Âdemoğullarına vicdanlarını dinlemede desteğini ummaktadır. Hatta daha ileri giderek yüreklerden imanların, kubbelerden Tekbirin taşıdığı ve kubbelere âminlerin dolduğu zamanları geri getirmesini istemektedir. Şair, artık sanatkârların da bu kaynaktan beslenmediğini, peygamber sevgisinin sanatkârlara artık ilham kaynağı olmadığını görmenin üzüntüsü içerisinde. *“Gel, ey Muhammed, bahardır / Dudaklar ardında saklı / Âminlerimiz vardır / Hacdan döner gibi gel / Mi'raçtan iner gibi gel / Bekliyoruz yıllardır”* (Asya, 2005d: 69) diye haykırarak yüreğindeki Hz. Peygamber aşkını ve hasretini yansıtmaktadır. Şairin çağırdığı aslında Hz. Peygamber'in kendisi değildir. O, inananların kalbinde peygamber sevgisinin yine hâkim olması için insanlara seslenmektedir. Hz. Muhammed insanları terk etmemiştir fakat insanlar onu unutmuşlardır. Bu nedenle zalimlerin ellerine düşmüşlerdir. Tahammül edilemez bir hal alan bu zulme her zaman olduğu gibi O, engel olacaktır. Bu gafletin hiç yaşanmamış olmasını dileyen şair, peygamberden uzak kalınan bu zamanda onun Hac veya Miraç'ta olduğunu tahayyül eder. *“Yok mu, ey yolcu, bu yoldan dönmek / Yeniden Refref'e binmek yok mu / Göğe çıktın yine... lakin, bu sefer / Ya Muhammed, yere inmek yok mu / Ağlıyor, ağlıyoruz ardından / Bu sıcak yaşlara dinmek yok mu / Varmış Ukba'da buluşmak amma / Bize dünyada sevinmek yok mu / Seni görmekte gecikmişleri de / Gelip, eshabın edinmek yok mu?”* (Asya, 2005d: 78) diye adeta yalvarırcasına Peygamberine içini döken şair imanının verdiği cesaretle, gerçekleşmesi mümkün olmayan arzularını kâğıda dökmektedir. Dünyadan ahirete göçtükten sonra sevgili peygamberiyle kavuşmanın mümkün olduğunun farkındadır fakat onu öylesine özlemiştir ve ona ihtiyacı olduğunu düşünmektedir ki, Peygamberin dünyaya tekrar gelmesini ve onun devrinde yaşamayan insanları ashab edinmesini dilemektedir. Burada şairin içinde tarifi imkânsız bir peygamber sevgisi ve hasreti olduğu aşikârdır.

şair, Hz. Muhammed sevgisinin, bu günün mazlumlara olan inananların gönlünde yeşermesi temennisinde bulunmaktadır (Tural, 2003: 374).

“*Konsun, yine pervazlara / Güvercinler / (Hu Hu) lara karışsın / Aminler / Mübarek Akşamdır / Gelin ey Fatihalar, Yasin’ler*” (Asya; 2005d: 70). Hz. Peygamber’in gelişiyle pervazlara güvercinler konacak onların Allah’ı zikretmeleri âminlere karışacaktır. Böylelikle İslamın ideal devri Asr-ı Saadetteki içtenlik ve tarihin akışı içindeki mükemmellik tekrar yaşanacak ve okunan Kuranlarla bu tablo tamamlanmış olacaktır.

Şair şiirlerinde sadece Hz. Peygamber üzerinde durmaz. Örneğin Hz. İbrahim’in oğlu Hz. İsmail’i kurban etmeye götürüşü şairi derinden etkilemiştir. “*Ufkun bir dağ...yolunda yer, gök, dilsiz / Kumlar, iki yanda bir deniz...sahilsiz / Dalmış gidiyordun ufka, İsmail’le / Ordan dönecektin demek İsmail’siz*” (Asya, 2005c: 156). İlahi emri yerine getirmek amacıyla oğlunu kurban etmeye hazırlanan ve ufuktaki dağa doğru yol alan İbrahim’in yolculuğuna şahitlik eden yer, gök ve deniz şair gibi bu trajik hadisenin etkisi altındadır. Bu durum yürek sızlatan bir haldir. Hz. İbrahim’in Allah’a verdiği sözünü yerine getirmek için en sevdiği varlıktan vazgeçmesi Arif Nihat’ta derin bir hayranlık uyandırmaktadır.

Arif Nihat, Hz. İsa’nın çarmıhta çektiği acıyı dile getirir ve bu şiirinde insanların vurdumduymazlığından yakınır. “*İsa acularla kıvrınır çarmıhta / Altında, fakat, ümmeti kahvaltı eder*” (Asya, 2005b: 178). Şair, insanoğlunun yapılan iyiliklere karşı daima nankörlük ettiğini Hz. İsa örneğiyle dile getirir. İnsanlığa doğru yolu göstermek amacıyla bir peygamberin tarifi imkânsız acılar çekmesi onun için çok ulvi bir davranıştır. Fakat insanoğlunun bu duruma kayıtsız kaldığını düşünür. Çarmıhın altındaki kahvaltı imajı, insanoğlunun bu duyarsızlığının sembolüdür (Tural, 2003: 313). Arif Nihat, insanın hiçbir metafizik endişe taşımadan, yalnızca maddi dünyaya meyletmesini eleştirirken, Hz. İsa’yı motif olarak kullanmaktadır. Şairin, fedakârlığın ve gerçek insanlığın sembolü olarak yorumladığı İsa yüce değerleri, ona inandığını söyleyenler ise ikiyüzlülüğü ve duyarsızlığı temsil etmektedir.

3. 1. 3. Kadere Boyun Eğme

Bilindiği üzere kader, Allah’ın evrende her şeyi belli bir düzen ve uyum içerisinde yaratarak onları kendi yörüngesi dâhilinde programlayıp devamını sağlamasıdır. İslami anlamda kader inancı, iman esaslarından birisi olup Allah’ın yarattığı her şeyin akıbetini kendisine has bilgisiyle önceden takdir ettiğine ve bunu bildiğine inanmaktır. Buna göre insanlar kaderleri doğrultusunda yaşamak

durumundadır¹. Ancak Allah'ın her şeyi önceden bilmesi insanların iradesine engel olmak demek değildir. Nitekim kader inancında esas olan seçmenin kuldan yaratmanın Allah'tan olduğudur. Yani hayır ve şerrin Allah'tan geldiğine inanmak, böylece bu hayır ve şerri uygulamada insanın özgür ve her şeyin kendi sorumluluğunda olduğunu kabul etmek gerekir.

Burada Arif Nihat'ın kader konusundaki düşüncelerini incelerken onun çocukluk dönemi dindarlığı hakkında pek bilgimiz bulunmamaktadır. Ancak onun gençlik yıllarının başlarında dini açıdan bir takım şüphe taşıyan sorularının olduğunu biliyoruz. Nitekim insan belli bir zaman ve mekânda, bir takım sosyal ve kültürel geleneklerin hâkim olduğu bir ortamda yaşarken orada hâkim olan geleneksel, bireysel ve toplumsal telkinlerin altında kalması doğaldır. Böyle olunca onun bireysel nitelikleri yani karakteri, huyu, ahlakı, inancı bu atmosfer içinde etkilenecek, yaşadığı kültürel ve sosyal çevrenin etkisiyle belirli bir ölçüde anlam kazanacaktır (Baymur, 1983: 273). Başka bir ifadeyle insanın yaşama tarzının ve davranış kalıplarının şekillenmesinde içinde doğup büyüdüğü yakın çevresinin önemli bir etkisi vardır (Yapıcı, 1997: 259). Çocukluk ve gençlik yıllarının büyük imkânsızlıklar içinde geçtiğini, çocukluğunu Balkan felaketinin alt üst ettiğini, sonra Cihan Savaşı ve onun getirdiği yokluklar, yoksulluklar, ızdırapların etkisini uzun yıllar sürdürdüğünü (Bakiler, 1975b: 49) belirten şairin, zamanın akışı içinde yer yer ya da zaman zaman İslamî inançla ilgili sarsıntılar yaşadığını biliyoruz². Yirminci asrın eşiğinde ve ilk yıllarında doğan sanatçılarımızın büyük çoğunluğunda rastlanan bu ruh haline Arif Nihat'ta da rastlanmaktadır (Yıldız, 1994: 56). O, burada bir yandan kendi kaderini sorgulamaya çalışırken, bir yandan da bundan şikâyet etme eğilimindedir. “*Kaderim küstü bugün benliğime / Bari munis kalemin sen küsme!*” (Asya, 2005a: 241) diyen şair ruhi bir huzursuzlukla karşı karşıyadır. Zaman zaman kaderiyle barışık olmadığı izlenimini veren şairimiz, böyle durumlarda yine de bir çıkış kapısı aramakta ve bunun bir yolunu bularak rahatlama yoluna gitmek istemektedir. Böyle bir kurtuluşun bilincine ulaşan Arif Nihat, içindeki bu halini dışa yansıtarak hem içten hem de dıştan rahatlama yolunu ısrarla beklemektedir. Aslında o, kendi içerisinde çelişkiler yaşamaktan hoşlanmayan birisidir. “*Hiç korku*

¹ Kur'an-ı Kerim'de En'am Suresi, 17. ayette şöyle buyrulur. “Eğer Allah seni bir zarara uğratırsa, onu kendisinden başka giderecek yoktur. Ve eğer sana bir hayır verirse, (bunu da geri alacak yoktur). Şüphesiz O her şeye kadirdir.”

² Din Psikolojisi alanında, söz konusu dindarın dini dünyasını ortaya koyan ferdi materyaller olarak biyografilerden faydalanılmaktadır. Burada dindarın ailesi, çevresinin manevi ve kültürel havası, hayatında inançla ilgili önemli dalgalanmaların olup olmadığı biyografiyi yakından ilgilendirmektedir (Yavuz, 1986b: 29–30).

duymadım hayaletlerden / Bu gece derdimle yalnız kalınca / Zulüm hesabını sordum kaderden” (Asya, 2005a: 253) ifadesiyle hayaletlerden korkmadığını söyleyen şair, dertleriyle baş başa kalıp bunaldığında içinde hissettiği acıyı bir zulüm olarak nitelendirmekte ve bunu da kadere bağlamaktadır. Bütün bunlar şairimizin gençlik yıllarında zaman zaman kendi içine sığmaz olduğunun bir belirtisidir.

Arif Nihat’ın, şiirlerinin ilk devresindeki hayata tepkili ya da olumsuz bakışını reddettiğini ve bu çileye yakın havadan memnun olmadığını, yetişkinlik çağında kaleme döktüğü şiirlerinden anlayabiliriz. Zira o, otuz yıllık bir ömrü geride bırakmış ve kendisini, hayatı ve insanı daha iyi tanıma imkânına kavuşmuş durumdadır. Esasen insan bir bütün olarak değerlendirilecek olursa o bedeni, ruhi ve sosyal ihtiyaçları karşılandıkça veya bu hususta kaygılarından ve sıkıntılarından kurtuldukça kendisini daha çok mutlu hissedecek hale gelecektir. Çünkü insan, varlığının nedenini, niçin bu dünyada bu hayatı yaşadığını zaman zaman kendisine sorar ve içten içe bu sorulara cevaplar arar (Koç, 1995: 10). Aslında o, bu sorularıyla varlığına bir anlam vermek ister ve yaşayışına en azından kendi ölçülerine göre değer bulabilmeyi arzu eder. Kendini tanıyan kimse, gerek iç dünyasında, gerekse dış dünyasında cereyan eden hadiselerin farkına varır ve bu farkında oluş hali ona kendi kendini yönetebilme imkânını da verir (Cüceloğlu, 1995: 94–95). “*Kazayı, belayı, eceli / Habil’i, Kabil’i / Melek olduğuna güç inandığım / Azrail’i / Affettim / Seni de / Takdir, mukadderat, kader / Seni de affettim*” (Asya, 2006a: 32) ifadesiyle şairin bazı konularda yeni fikirlerinin oluştuğunun farkına vardığını ve kader hususundaki düşüncelerinin değiştiğini söyleyebiliriz. Nitekim takdir ve mukadderat söylemleriyle Allah’ın her şeyi kendi yapısı içinde bir denge üzerine yarattığını ve bu dengenin devamlı olduğunu kabul ediş söz konusudur¹. Kader ve takdir kelimelerinin yüce Allah’a isnadı, O’nun yaptığı işlerin bir nizamı, ölçüsü ve hikmeti olduğunu bildirir. Ayrıca bu husus O’nun her şeyi bir hikmete göre yaptığını ve lüzumsuz, manasız, gelişigüzel, rast gele hiçbir iş yapmadığını gösterir (Tunç, 1987: 2). Allah’ın hiçbir şeyi boşuna yaratmadığını ve başıboş bırakmadığını iyice anlamaya başladığını gördüğümüz şair, bu durumun ilk olarak insanın dünyaya gelişle başladığını düşünmektedir. “*Ruh Hakk’ın ve beden arzındır / Biri gökler, biri yer teslimi / Bu küçük mirasın / Böyledir, böyle olur taksimi*” (Asya, 2005d: 42) şeklinde insanın yaratılış ve dünyaya geliş merhalelerini tasvir eden şair, ilahi dengenin

¹ Evren içindeki varlıkların belli bir düzen ve ölçüye göre yaratıldığı Kuran-ı Kerim’de şöyle ifade edilmektedir. “*Kuşkusuz bir her şeyi yerli yerince, belli bir düzen ve dengede yarattık.*” (K. 54 / 49).

muntazam taksimini anlatmaktadır¹. Bu düşüncelerden hareketle şair “Geceyi hor görmek, biraz da günah / Arasına konmuş iki gündüzün / Gece dediğin bir köprüdür siyah / Bir ucu akşam bir ucu sabah / Bugünden yarına nasıl geçerdik / Bu sağlam köprüyü kurmasa Allah?” (Asya, 2006a: 188) diye sorar. Gece ve gündüz kendilerine verilen görevi aksatmadan yerine getirmekte ve bu döngü böylece devam edip gitmektedir. İnsanlar da tıpkı gecenin ve gündüzün birbiri ardına yürüyüp gittiği gibi yaşamlarını sürdürmektedirler². Öyle ki geceler önümüzden bir siyah tespih gibi geçip gitmektedir ve nur arayan gözlerimize ışıkları testi testi, kadeh kadeh döken ve bu tesbihi bir çeken vardır (Asya, 2006a: 46). O da bu muhteşem döngüyü böyle takdir eden Allah’tır³.

Arif Nihat’a göre insanın hayatı tamamen kaderin elindedir. “Beytiz, satırız, kinayesiz, teşbihiz / Yollarda bugün şiir, yarın tarihiz / Ta’kübederiz adım adım kafileyi / Şaşmaz kaderin elinde bir tesbihiz” (Asya, 2005b: 32) ifadesiyle şairin kader konusundaki fikirlerinin netleştiğini görebiliyoruz. Ona göre insanların dünya hayatında kendilerine verilmiş bir yol haritaları vardır ve herkes kendisine çizilen yolda ilerlemektedir. “Bir gün suyun ufkunda dumanlar görürüz / Bir gün kıydan engine taş yüzdürürüz / Yelken, yakamoz, kandil, ırıp, ağ derken / Bahtın bize gösterdiği yoldan yürürüz” (Asya, 2005b: 170) diyen şairimiz yaşanan her şeyin Allah’ın tayin etmesiyle gerçekleştiğine ve sadece insanların değil yaratılan her canlının kaderin elinde olduğuna inanmaktadır. “Avare geçen ömrü ömür zannederiz / Yolcum, suyu keyfince yürür zannederiz / Gıptayla bakıp zaman zaman gökyüzüne / Rüzgârları hür, kuşları hür zannederiz” (Asya, 2005b: 243) diyerek Allah’ın yarattığı her bir varlığın bu ilahi nizam içerisinde hareket ettiğini düşünmektedir. Bu durum, Allah’a bağlılığının da bir ifadesidir. Şairimiz, kaderin insan hayatına hâkim olduğunu ve insanın da kaderine mahkûm olduğunu şu sözleriyle dile getirir. “Rüzgârlara binsen de dolaşsan dehri / Gezsen yedi iklimde bin bir şehri / Derman bulamaz derdine yolcum kimse / İçtinse eğer

¹ İnsanın yaratılış gerçeği hakkında Allah şöyle buyurur. “(Ey insanlar!) Biz sizi basit bir sudan yaratmadık mı? İşte o suyu, belli bir süreye kadar sağlam bir yere yerleştirdik, biçimlendirdik...” (K. 77 / 20–22), “O (Allah), insanı alaktan (embriyodan) yarattık” (K. 96 / 2).

² Evrendeki ölçü ve dengeye Kuran-ı Kerim’de dikkat çekilmiş, insanın buna göre hareket etmesi istenmiştir. “O, sabahı aydınlatandır. O, geceyi dinlenme zamanı, Güneş ve Ay’ı (vakitleri tayin için) birer hesap ölçüsü kılmıştır. İşte bu, aziz olan (ve her şeyi) çok iyi bilen Allah’ın takdiridir.” (K. 6 / 96).

³ “Baksanıza, Allah kâh gündüzü kısaltarak geceyi uzatıyor, kâh geceyi kısaltarak gündüzü uzatıyor. Öte yandan güneş ve ayı da emrine boyun eğdirmiş olup bunların her biri belli bir süreye (kıyamete) kadar kendi yörüngesindeki hareketini düzenli olarak sürdürüyor. Şüphesiz Allah yaptığınız her şeyden haberdardır.” (K. 31 / 29).

“*la*” *kadehinden zehri*” (Asya, 2005b: 259). Eğer insanın kaderinde Şunu veya bunu yaŐamamak yoksa o insan ne yaparsa yapsın bir faydası yoktur. Şairin başka bir ifadesiyle, ezelde kişinin hidayete ermesi takdir edilmemiŐse onun hidayete ermesi m¼mk¼n değildir (Asya, 2005d: 188).

Şairin d¼Ő¼ncelerine g¼re insanoğlu iradesini kullanarak isteklerini tayin etmede serbest hareket edemez. Onun davranış ve tutumlarına ilahi g¼c tarafından bir takım sınırlamalar getirilmiştir. Onun işin, ortaya Çıkan fiiller insanın h¼r iradesini istediği gibi kullanmak suretiyle belirlenen¼r¼nler değildir. Ő¼nk¼ kader denen hadise onun kendi elinde değil, bunu tayin edenin kontrol¼ d¼hilinde gerŐekleŐen bir Şeydir. Burada Şairin d¼Ő¼ncelerine g¼re insanların ¼zg¼r olmadıkları veya yaptıklarından sorumlu tutulamayacakları gibi yanlış bir anlama da ortaya Őıkabilir. Ancak Şair, “*Şu d¼nyada boş durma da istersen balıklara Őemsiye yap!*” (Asya, 2005h: 34) diyerek, insanın kendisine takdir edileni bilemediği işin ona d¼Őenin hayatını yaşarken yapabileceği işleri beklenen doğrultuda, durmadan yapmasının gerekli olduğunu d¼Ő¼nmekte, aynı zamanda bunu takdirle birlikte değerlendirmeyi doğal karŐılamaktadır. Bu ifadesinden hareketle Şairin ehl-i s¼nnetin kader anlayışını iÇine yerleŐtirdięini d¼Ő¼n¼yoruz. Nitekim Arif Nihat’a g¼re Allah, insanlara doğru ve yanlıŐı ayırt edebilmeleri işin akıl vermiştir ve bu ¼zellikle tercih hakkı onu diğer varlıklardan farklılaŐtırır. ¼zg¼r iradesiyle ŐeŐim yapabilen insan, bundan dolayı iŐlediklerinden sorumlu tutulmuŐtur. Şairin deyiŐiyle insana d¼Ően g¼rev, hayatın mana ve değerini kavrayıp onun kendisinden beklediği istikamette y¼r¼mesi ve kendi vazifelerini yapmasıdır. Bir Şeyi yapıp yapmamak insanın elindedir. Nitekim kaderim b¼yleymiŐ diyerek savunma mekanizması geliŐtirmek yanlış bir davranış olacaktır. İnsanın hayattayken elinden gelenin en iyisini yapması gerektiğini d¼Ő¼nen Şairimizin, boş durmamak amacıyla balıklara Őemsiye yapmak gibi tezat oluşturan, insanı hem g¼ld¼r¼p hem de d¼Ő¼nd¼ren bir işi tavsiye etmesiyle, İŐlam’ın emrettiği Şekilde kader ve tevekk¼l ilişkisini doğru Şekilde anlayarak iÇine sindirdiği s¼ylenebilir. O, imanının verdiği bu g¼venle, elindeki kalemlle nereye gittiğini soran kiŐiye “sevki mahfuzdaki” yanlıŐları d¼zeltmeye diyerek cevap vermektedir (Asya, 2005d: 31). Şair burada n¼ktedan kişiliğini ortaya koymaktadır. Nitekim halk dilinde alınyazısı olarak adlandırılan kader meselesini Çok iyi anlamış ve aslında kaderin kendisine Őizdięi yoldan gittiğini değişik bir Şekilde anlatmaya ŐalıŐmıŐtır.

Sonuç olarak söyleyebiliriz ki Arif Nihat'ın şiirlerinde ortaya çıkan düşüncelerine baktığımız zaman ehl-i sünnetin kader anlayışına uygun olarak, insanın fiillerini Allah'ın yarattığını ve onları üretirken Allah'ın takdirinin söz konusu olduğunu düşünerek o istikamette yürümesi gerektiğine inandığını söyleyebiliriz. Şair, kadere inanmaktadır ve onu metafizik bir mesele olarak irdelemek yerine net bir tavırla kabullenmiş, bunu da muhtelif yorumlarıyla göstermiştir. Burada şu hususu da hatırlatmakta fayda vardır. Aslında kader konusu bireyin düşünce dünyasında kolayca çözülebilen bir konu değildir. Bu alandaki düşüncelerin arttırılması insanı zihinsel bulanıklığa götürebileceği öngörülerek Hz. Muhammed müminlere bu konuyu tartışmaktan kaçınmalarını tavsiye etmiştir¹. Çünkü kader meselesinin tartışılması kişiyi bu konuda yanlış yorumlara, bu da istenmeyen davranışlara sürükleyebilir.

3. 1. 4. Ölüm ve Ötesine Bakışı

Bilindiği üzere ölüm hadisesi bütün canlıların şu veya bu şekilde başına gelecek bir olaydır ve o, canlılığın biyolojik manada son bulmasıdır. Hayatı devam ettirme arzusunun önüne geçilmez bir engel olarak çıkan ölüm², insanoğlunun zihnini meşgul eden olgulardan birisidir ve hayatın anlamını arayan insanın hayata bakış açısını belirleyen önemli bir faktördür (Çileli, 2001: 367–368).

Yaratılışın gayesi ve ölümün mahiyeti, insanoğlunu meşgul eden problemlerdendir. Çünkü insan nereden gelip nereye gittiğini, bu dünyada bulunma sebebinin ne olduğunu ve ölümün bir son olup olmadığını daima sormakta, bu sorulara da kendisini tatmin edecek bir cevap aramaktadır. İnsanlar hayatları boyunca ölüm karşısında çeşitli tavırlar takınmış ve ona değişik anlamlar yüklemişse de ondan her zaman çekinmiştir. Buna bir bakıma ölüm korkusu demek mümkündür. Çünkü beden ve bilincin kaybedilecek olması bireyi korkutmaktadır (Yıldız, 2006: 47–53). Bu nedenle insanlar ölümden çekinmektedir. İnsanın ölüm karşısında göstermiş olduğu tepki, onun yaşama arzusuyla ilgilidir. Burada insan dinî anlamda ölüme karşı bir tutum oluşturabilir. Yapılan araştırmalarda dinî inançları kuvvetli olan, dinî faaliyetlerde

¹ Suyuti'den (1938: 347) aktarılan bir hadiste Hz. Muhammed, "Kaza ve kader bahis konusu edildiği zaman dilinizi tutunuz." diyerek, kaza ve kader hususunda tartışmayı hoş karşılamadığını belirtmektedir. Konuyla ilgili daha detaylı bilgi için Keskin'e (1997: 40–42) bakılabilir.

² "Her canlı ölümü tadacaktır. Bu dünyada yaptıklarınızın karşılığı kıyamet ve hesap gününde size tastamam ödenecektir..." (K. 3 / 185, 21 / 35). "Yeryüzündeki her canlı yok olacaktır. Ancak senin hem azamet hem de kerem sahibi rabbinin zâtı baki kalacaktır." (K. 55 / 26–27).

bulunan kişilerin, dinî inanç yönü zayıf kişilere kıyasla daha az ölüm korkusu içinde oldukları, ölüme karşı olumlu tutum geliştirdikleri tespit edilmiştir (Yapıcı, 2007: 85). Dindar olmayan kişilerin “maskeleye” denilen savunma mekanizmasıyla ölüm hakkında düşünme fırsatı kalmayacak şekilde kendilerini dünya işlerine kaptırdıkları veya ikinci savunma mekanizması olan bastırma davranışıyla ölüm kavramını şuurdan atarak akıllarına hiç getirmemeye çalıştıkları, yapılan araştırmaların sonuçlarındandır. Böylece kimisi ölümü her şeyin bitişi ve bir son olarak algılamış, kimisi de yeni bir hayata geçiş olarak kabul etmiştir (Hıck, 1990: 241; Yapıcı, 1997: 235).

Arif Nihat’ın şiirlerine baktığımızda onun ölüm olgusunu değişik şekillerde tasvir ettiğini görebiliriz. “*Şaffaf eli gaybın, uzanıp pencerelerden / Çevrildi kitap...başladı bir başka sahife / Döndük yine gül, lale, ıtır saksılarından / En eski buhurdanda tüten bu-yı hafife*” (Asya, 2005d: 136) diyen şair, ölümü okunmuş bir kitap sayfasının çevrilerek yeni bir sayfaya geçilmesi şeklinde tasvir etmiştir. Ayrıca ölümü bir ömür takviminin son yaprağına gelmesine ve bir çift kanadın göğe takdim edilmesiyle kutlanan bir merasime benzetmektedir (Asya, 2005d: 42). Şair, Allah’tan gelen insanın yine O’na dönmesi şeklinde yorumladığı ölümü hiç de endişe verici bir son olarak algılamamaktadır. “*Ey gönüller gülü, senden geldik / Sanadır avdetimiz / Hür yarattın bizi... ama ki feda / Sana hürriyetimiz*” (Asya, 2006a: 262). Arif Nihat, Allah’a olan sevgisinin derinliğini “gönüler gülü” hitabıyla ifade eder, Allah’a kavuşmanın insanı tedirgin etmeyeceğini belirten şair, bu ifadesiyle tasavvufî düşüncedeki “vuslat” fikrine de yaklaşmış olur. Burada onun Mevleviliğe intisap ettiği hatırlanmalıdır (Tural, 2003: 507). Mevlana, ölüme “şeb-i arus” derken, pirinin yolunda giden şair onu gerçek sevgili olan Allah’a dönüş, kavuşma olarak değerlendirir¹. Arif Nihat, yaşamayı bir hürriyet olarak görür ve insanı her bakımdan hür bırakarak onu varlıkların içinde en şerefliyi yapan Allah için bu hürriyetten vazgeçmeye hazır olduğunu belirtir. Bu ise, Allah’ın iradesine teslim olma anlamına gelen ölümü kabullenmedir. Böylelikle yeryüzündeki hürriyeti sona erse de gönüller gülü olan Allah’ın yanında bulunmanın mutluluğu, her türlü dünya zevkinin üstündedir.

Arif Nihat için ölüm, hiçliğe giden bir yol değildir ve dolayısıyla onda ölüme karşı bir korku veya tedirginlik de yoktur. O, ölümlü barışık birisi görünümündedir. Ona göre yılların birer birer geçmesi neticesinde insanın artık aynalara bakamaz oluşu, bir

¹ “Yıkanıp süslenip tabutlanmak / Halka ildir cülsumuzu / Sonra-her yıl-bizim de kutlayacak / Çıkar-elbet- Şeb-i Arus’umuzu” dediği şiirinde şairin, ölümün hemen yakında olduğunu hisseden bir insanın ruh halini ifade ettiği görülmektedir (Asya, 2005a: 7).

türlü ölümü kabullenmek istememesinden kaynaklanan bir tavidir. “*Bir gün gelir, ‘aynalar neden soldu’ deriz / Bir gün, inanıp gerçeğe ‘gün doldu’ deriz / Yetmiş sene evvelki oyun tazelenir / Bir ses öteden ‘oldu mu?’ der, ‘oldu’ deriz*” (Asya, 2005b: 194). Şair, hayatın büyük bir hızla akarak artık yüzleri bile tanımaz oluşu karşısındaki tedirginliğini anlamsız bulur. Ona göre yaşlanmak, ölümün kaçınılmaz bir son oluşu gibi doğal bir süreçtir. Hayatın bir oyun olduğuna inanması da ölümü hakikat olarak görmesinin sonucudur. Yıllar önce oynadığı saklambaç oyunundaki gibi, ötelere gelen sese son cevabı verir ve ölmeye hazır olduğunu belirtir. Böylece oyun da sona ermiş olmaktadır.

Arif Nihat, insanın ölüm gerçeğini bir türlü kabul edemediği için bir takım metafizik endişeler duyduğu inancındadır. Şairimizdeki ölümle ilgili hâkim düşünce ise, beşeriyetin ve beşeriyet âlemine ait olan her şeyin fani olmasına karşılık tarifsiz varlığıyla Lâhut’un kalacağıdır (Asya, 2005c: 150). Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere şair, ölümü tam bir iman halinde Allah’ın iradesine teslim oluş şeklinde itirazsız kabul etmektedir.

İslamî açıdan insanın dünyadaki yaşamının son bulmasına ve ölüm vaktinin gelmesine “*ecel*” denir. Ölümün nerede ne zaman vuku bulacağını Allah’tan başka kimse bilemez. Buradan hareketle “*Eceldir bu...er geç gelir / Müsemma, kaza ...hepsi bir*” (Asya, 2005d:195) diyen şairin insanın şöyle veya böyle ölümü tadacağını ve bu yaşayışın bir sebebinin olacağını düşündüğünü görüyoruz. Zira halk dilinde kullanılan şekliyle ölümün yaşı yoktur, yani Allah insana ne kadar ömür takdir etmişse insan o kadar yaşayacaktır.

Ölüm vakti geldiği zaman insanların kendilerine emanet olarak verilen canlarını almakla görevli olan melek Azrail’dir ve şair ona “*Bir meleksen görelim: Azrail / Can alırken de nezaket göster / Bu iş –erğec- olacak, ey bedenim / Sen de bir parça metanet göster*” (Asya, 2005d: 43) diye seslenir. Şair burada geleneksel inanç çerçevesinde hareket ederek kendi canı ile Azrail arasında sanki bir arabulucuymuş gibi davranmaktadır. İmanın verdiği samimiyetle ölümü kabullendiğini ve kendisini buna ruhen hazırlamak istediğini görüyoruz. Şairimizin yaşlılık döneminde yazdığı bir şiirinde, dostlarının vefasızlığından ötürü üzüntüsünü dile getirir ve duygularını şöyle ifade eder. “*...Ben ki yalnızlığımla hemrahım.../ Melek-ül Mevt’i yolda karşılamak / İsteyen bir garip seyyahım*” (Asya, 2005d: 79). Burada da görüleceği üzere şair ölümü beklemekte ve Azrail’in randevuya hemen gelmesini arzulamaktadır. “*... Bu gelen el*

değil, senin yolcun / Bari, sen tut elinden, Allah'ım" (Asya, 2005d: 79) dediği dizesinde ölümü bir yolculuğa benzetmekte ve Allah'a kavuşma vesilesi olarak görmektedir. Nitekim başka bir şiirinde ölümü, yaprakların döküldüğü bir günde gemilerin dünyadan ayrılışına benzetmektedir (Asya, 2005d: 130).

İslam inancına göre kişinin ölümünden sonra kabir hayatı başlamaktadır ve bu hayat onun toprağa verilmesinden itibaren kıyamette tekrar dirilmesine kadar devam etmektedir. Bu geçen süreye de "berzah" adı verilmektedir (Gökçe, 1992: 525). Şair, berzaha ev sahipliği yapan toprağı evladına yatak hazırlayan bir anneye benzetir ve "*Dünyada besmeleyle açılmış hayatlar / Encama erdi Hakka varan bir dua ile / Koynunda toprak anne hazırlattı bir döşek / Diller susup uzandı boyunlar rıza ile*" (Asya, 2006a: 227) der. Artık söz bitmiş ve insan kendisini toprağa teslim etmiştir. "*Sen ki va'dinle, müjdesin, toprak / En hakikatlı gözdesin, toprak / Yatalım sözleşip, koyun koyuna / Bilmeyenler, "ölüm" desin, toprak*" (Asya, 2005d: 198) ifadeleriyle berzahı bir anneyle yavrusunun yan yana uyuması şeklinde tasvir etmektedir. Burada esas olan bedenın toprak olması ve yok olup gitmesi değildir. Aksine anne ile sımsıkı bir kucaklaşmanın verdiği rahatlık söz konusudur. Şairin bu tasvirleri, onun kabir hayatını cennet bahçelerinden bir bahçeye benzettiğini, böylelikle Hz. Peygamber'in berzah ile ilgili anlatımlarıyla kendi düşüncelerinin örtüştüğünü söyleyebiliriz¹.

Dinî literatürde ölüm, "ahiret" inancıyla birlikte ele alınır. Dinin ahiret hayatı ile ilgili yorumlarının, insanın ölümü kabullenmesiyle ilişkisi öne çıkmaktadır. Kuran-ı Kerim; her nefsin ölüm hadisesini yaşayacağından, ahiret hayatının sonsuzluğundan söz eder, yani dünya hayatından ahirete geçiş ölümle olur. Ancak din, öldükten sonra dirilmeye inanma şartını getirir. Dünya hayatının gelip geçici olması, ahiretin ise ebedî oluşu ve ölümsüzlüğü temsil etmesi, ahirette ilahî düzenin kurulmasıyla dünyada çekilen sıkıntı ve dertlerin bir mükâfatının olacağı ümidi, inanan insanın ölüm karşısında duyduğu korku ve endişenin yatışmasına vesile olmakta ve ölümün soğuk havasını yumuşatmaktadır. Yukarıda bahsettiğimiz üzere Arif Nihat ölümü hayatın akışında başka bir sayfanın açılması şeklinde tasavvur etmişti. "Bilmeyenler ölüm desin!" ifadesiyle de ölümü yeni bir hayatın başlangıcı olarak düşünmüştü. Bu ifadeler, şairimizin dünya hayatından sonra mahiyeti tam olarak bilinemeyen, sırlarla örtülü yeni bir hayatın başlayacağını kabul ettiğini ortaya koymaktadır. Böylelikle ölümü yeni bir

¹ Hz. Muhammed (sav), kabir hayatı ile ilgili olarak bir hadisinde şöyle der. "Kabir, ya cennet bahçelerinden bir bahçe veya cehennem çukurlarından bir çukurdur." (Tirmizi, Sünen IV, s. 551).

yaşama geçiş olarak telakki etmektedir. Nitekim İslami anlamda insanın ölümünden sonra Ahiret hayatı başlayacaktır ve insanlar dünya hayatında yaptıklarının karşılığını orada görecektir. Buradan hareketle Arif Nihat, “*Öbür dünya var mı, yok mu? Diye düşünenlere şaşarım: Bu dünya var mı ki!*” (Asya, 2005h: 27) diye sorar. Ona göre ölümden sonra yeni bir hayatın olup olmadığı yönündeki şüpheler yersizdir. Yaşanılan dünyanın gelip geçiciliğinden ve var olan her şeyin bir gün yok olup gideceğinden söz etmektedir. Ölümden sonraki hayatın var olduğundan emin olan ve dünya hayatının ahiret için bir sorumluluk taşıdığına inanan şair insanlara seslenir. “*Kulaklarını açıp duysun nesiller / Yarına da söyle sen bunu, güne de / Birine layık olan, iki dünyadan / Layık olur, ey Arif, öbürüne de*” (Asya, 2005h: 152). Arif Nihat, bu dünyanın ahiret hayatı için bir köprü olduğunu ve insanın bu dünyada nasıl bir yaşam sürdürse ahirette o şekilde bir muamele ile karşılaşacağını düşünmektedir. Böylelikle şair, gelip geçici bir yer olan dünya için insanların kendilerini harab edercesine çalıştığı ya da daha fazla mal mülk edinmek, daha kaliteli ve lüks bir yaşam standardına sahip olmak için ahireti unuttukları kanaatinde. Buna göre dinsel gerçekleri tam olarak kavrayıp inanamadıkları için, hayatın tam hakkını veremediklerini, zaman zaman hatalı fiillere giriştiklerini görmektedir. Nitekim şair, insanları “*Hala mı çekiyor seni / Eteğinden evin, odan / Yetiş, Cennet’e ey yolcu / Cennet’te güz başlamadan*” (Asya, 2005d: 154) diyerek uyarılmaktadır. Ona göre dünya malı dünyada kalır. İnsanın malı mülkü, çoluğu çocuğu vb. sahip olduğu ne varsa ahirette onun için bir fayda sağlamaz. İnsan için ancak kendi yaptığı iyi ve güzel işlerin mükâfatı verilecektir. Şair, İslamî anlamda bildirilen şekliyle dünya-ahiret ilişkisini ayetlerden örnek vererek de edebi sanatı içerisinde kullanır. “*Dediler: “Cehennem’de odun bulunmaz / Yolcu, yakacağını kendi götürür / Anladım, ki Cennet’e giden de buradan / Gülünü zambağını kendi götürür*” (Asya, 2005h: 176). Görüleceği üzere insan ne yaparsa kendi iyiliğine veya zararına. Günah işleyen, Allah’ın emrettiği şekilde amel etmeyen insan, yaptıklarının karşılığında gideceği yer olan cehenneme amellerini götürür ve kendisine eziyet olarak bu haram fiiller kullanılır. Buna karşılık Cennet bahçelerini hak eden salih kullar ise ahiret azıklarını yine Cennete kendileri götürür. Allah rızası için yapılan bütün işler onlara Cennette hayal bile edemeyecekleri güzellikler olarak geri dönecektir.

Arif Nihat, insanın hayatını dolu dolu yaşaması ve Allah’ın emrettiği şekilde salih amellerle dolu bir yaşam sürmesi gerektiğini düşünmektedir. “*Her duamızda, muhakkak ki, uzun / Yaşamak isteği var / Eni olmazsa –eğer- bir ömrün / Boyu*

olmuş...ne çıkar” (Asya, 2005d: 153). Her insan muhakkak ki çok yaşamak ister. Ölüm hakkında bahsedildiği üzere, hayatta kalma arzusu içerisinde olan insan kendi ölümünü kabullenmek veya kendisinin de bir sonunun olduğunu fazla düşünmek istemez. Şair, dünya hayatının ahiret için bir tarla, ilahî mahkemenin ise adeta bir hasat zamanı olduğunu insanın aklından hiç çıkarmaması gerektiğine inanmaktadır. Ona göre insanın ne kadar yaşadığı önemli değildir. Önemli olan, insanın hayat serüvenine Allah için neler sığdırabildiğidir.

İslamî gelenekte insanların ölümü her zaman hatırlamaları ve bir gün kendilerinin de öleceğini düşünerek ona göre yaşamlarını şekillendirmeleri telkin edilir. Nitekim mezarlıkların daha çok yol kenarlarına yapılması ve kabir ziyaretleriyle geçmişlerimizin ruhları için dua edilmesinde, insanın ölümü hatırlayıp kendisinin de bir gün öleceğini unutmaması amaçlanmaktadır (Yapıcı, 1997: 241). Arif Nihat, bu hususta insanların tutum ve davranışlarında gördüğü eksiklikleri tenkit etmektedir. “*Kendilerini çarçabuk unutanların yerine / Baktım: ölümler Fatıha okuyor birbirlerine*” (Asya, 2005d: 192). Şair, insanların gelip geçici güzelliklere dalıp kaçınılmaz sonu unutmalarından yakınır. Böyle olunca da mezarlık sakinlerinin hal dilleriyle birbirleri için dua ettiklerini tahayyül eder. Şair, bununla kişilerin duyarsızlıklarına tavır takınır. Onların kendilerini olumlu yönde değiştirmelerini ister. Ancak bu beklentilerinde umduğunu bulamamış olacak ki, şair ölümle iç içe olduğundan onunla ilgili esprilerinde bile insanlardan beklediği tutumun sürmesini ister. “*Ölümlerin çenelerini bağlarlar: burada gördüklerini orada söylemesinler diye*” (Asya, 2005h: 37) derken, buradaki insanların yaşayışlarından memnun olmadığını ifade etmektedir. Arif Nihat’ın bu tür insanlara karşı tavır takınması, onun bu konularda kendi fiil ve hareketlerini tasvip ettiğini gösterir.

Sonuç olarak Arif Nihat Asya için ölüm, kendisini yaratan Allah’a bir dönüş olayıdır. Başka bir deyişle ölümü, bir defter yaprağının doldurularak yeni bir sayfaya geçilmesi, ya da bir ömür takviminin son yaprağına gelmesi ve bir çift kanadın göğe takdim edilmesiyle kutlanan bir merasim olarak tasavvur etmektedir. Ölüm; kimileri için bir tedirginlik kaynağı, kimileri için yok olup gidiş, kimileri için de yeni bir hayatın başlangıcıdır. Arif Nihat, ölümü endişe verici bir durum olarak algılamaz. Şairin ölüm karşısındaki bu olgun tavrı ölümün kaçınılmaz bir son olması nedeniyle değildir. Aksine Allah’a yüreğinin ta derinliklerinden gelen bir imanla bağlılığının sonucu olarak ölümün, dünya hayatından sonra sonsuz ahiret hayatı için geçiş noktası olduğunun

bilincindedir. Böylelikle insanın dünyada bu gerçeği ihmal ederek kendisini zevk-i sefaya kaptırmamasını ve dolayısıyla Allah'ın emirlerine göre davranışlarını düzenlemesini ister.

3. 2. Dinî İnancın Uygulamaya Dönüşmesi

3. 2. 1. Ezan ve Namaz

Bilindiği üzere Allah'a inancı ve bağlılığı simgeleyen bütün dinî davranışlar ibadet olarak isimlendirilmektedir. Dinin belirlemiş olduğu bir takım ibadetler vardır ve her ibadet için öngörölmüş bulunan, değişmez aslî unsurlardan oluşmuş bir şekil ve kalıp söz konusudur. Bunlar, kendi içinde ve ötesinde çok derin ve gizli manalar taşıyan sembolik bir tarzda düzenlenmiştir.

İnanan insan kuru bir inançla yetinmeyerek inancını davranışlarına yansıtmiş olmaktadır. İslam dininde inanan insanın Allah'a kulluk görevlerinin en başında gelen ibadetlerden birisi de, günlük beş vakit namaz kılmaktır. Çünkü bu ibadet, ferdin Müslümanlığını günlük hayatın akışı içerisinde en çok gösterdiği bir yaşayış şeklidir. Namaz ibadetinin her ibadette olduğu gibi kendisine has bir manası vardır ve bu ibadet, belirli vücut hareketleri yaparak ve Kuran'dan bölümler okuyarak günün belirli vakitlerinde yerine getirilmektedir. Müslümanlara namaz vaktinin girdiğini bildirmek ve onları namaza davet etmek amacıyla ezan okunur. Bu davet çeşitli makamlarla ve kulağa hoş gelen sedayla yapılır. Arif Nihat Asya, bir sabah vakti ezanı duyar ve kendisine; “ *'Uyan' diyen o güzel / Nidaya aç odanı / Uyan ey Arif, uyan / Uyar uyuklayanı / Vakit seher vakti / Ezan sabah ezanı*” (Asya, 2005d: 75) diye seslenir. Ezan sesi onun içini okşayan ve onu dinlendirici bir nidadır. Ezan, uyuyan insanlara namaz kılmanın uyumaktan daha hayırlı bir iş olduğunu hatırlatmaktadır ve şair de bu çağrıya uyup kendisini ibadete hazırlamak istemektedir. Aslında şairin burada özeleştiriyaptığı da söylenebilir. Ezan sesini duyunca, imanının verdiği heyecanla namazını kılmak istemesi ve insanları namaza davet etmesi, kendisinin bunu alışkanlık haline getirme arzusunu yansıtmiş olabilir.

Namaz ibadetinde insan, kendisinin ve evrenin yaratıcı olan Rabbi önünde itaat ve niyaz ile durmaktadır. Cılız ve zayıf bedeni ile her şeye güç yetiren Allah'ın önünde kullukta bulunmaktadır. İnsanın namazda Allah'ın önünde itaat ve niyaz içinde durması ruhsal saflık, kalbi dinginlik ve psikolojik bakımdan güven duygusunun oluşması hususunda kişide ruhsal bir aktivite yaratmaktadır. Namaz, insanın Rabbi önünde tam

itaat içinde durmasıdır ve o, nefsin sükûnu ve aklın rahatlmasını meydana getirmektedir (Necati, 1998: 247). Şair de, başka bir şiirinde günde beş vakit namaz kıldığını ve her namazdan sonra Allah' a dua ettiğini şöyle dile getirir. “*Diler rahmet, el açmış, beş / Vakit Arif kulun, Tanrı'm / Ve der: <Lütfunla, çeşmenden / Senin kâfi dolun, Tanrı'm*” (Asya, 2005d: 77). Allah'a bağlılığının sonucu olarak namazlarından sonra O'na şükreden ve O'ndan rahmet dileyen şair, Allah'tan gelen her şeye razı olduğunu söyler. Allah'a bağlılığın ve itaatin uygulamaya dönüşmesi olarak adlandırabileceğimiz secde anı, Arif Nihat için tarif edilemez bir zevktir. Öyle ki toprağa “*Ekildiğin, yeşerdiğin, çiçeklendiğin zaman, kim bilir, ne kadar sevinirsin toprak*” diye seslenir ve toprağın da insana seccade olduğu zaman aldığı zevki başka hiçbir şeyden almadığını söyler (Asya, 2005h: 42).

3. 2. 2. Kur'an'ı Okumak ve Okutmak

Bilindiği üzere Kur'an-ı Kerim, Allah'ın insanları doğru yola iletmek ve onları iyiyeye yöneltmek için Hz. Muhammed'e gönderdiği son ilahî kitaptır. Her Müslüman ondaki emir ve yasakları, ahlakî prensipleri okuyup anlamakla ve bunları yerine getirmekle sorumludur. Hz. Muhammed, onu okumanın ve başkalarına öğretmenin çok hayırlı bir iş olduğunu bildirmiştir¹.

Arif Nihat da bunu benimsemiş görünmektedir. Nitekim o, Kuran'ı okumak kadar başkalarına da okutmanın fazileti üzerinde durur. “*Öp alınma değer... ki bu başka kitap / Ancak, durulanmış, temiz eller ona kap / Sık sık okuyorsun kapanıp... lakin onu / Ey Arif, okutmak, okumaktan da sevap*” (Asya, 2005c: 155) diyen şair, Kur'an'ın sıradan bir kitap olmadığını, bir kimsenin onu eline alması için öncelikle tertemiz olması gerektiğini düşünmektedir. İnsanın ona saygısını belirtmesi için öpüp başına koymasını öğütler². Kur'an'a karşı gösterilen bu hürmet bilindiği gibi halk arasında geleneksel bir hal almıştır. Müslümanlar Kur'an okuyacakları zaman mutlaka abdest alırlar ve onu öpüp başlarına koyduktan sonra okumaya başlarlar. Bu da İslami öğretilerde bir Kur'an okuma adabının varlığını göstermektedir. Şair de bu hususa değinerek onun kutsallığına vurgu yapmaktadır.

¹ Hz. Muhammed, konuyla ilgili olarak bir hadisinde şöyle der. “Sizin en hayırlınız, Kur'an'ı öğrenen ve onu başkalarına öğreteninizdir.” (Buharî, Sahih, VI, 108).

² Şair, bu ifadeleriyle adeta Kur'an-ı Kerim'e nasıl saygı gösterilmesi gerektiğini anlatan ayetin mealini vermektedir. Vakıa suresi 77-79. ayetlerde Allah şöyle buyurmaktadır. “*O elbette şerefli bir Kur'an'dır. Korunmuş bir kitaptır. Ona tertemiz ellerden başkası dokunamaz.*”

Şairin Kur'an'ı sık sık okuduğu bu ifadelerinden anlaşılmaktadır. Ancak şair bunu yeterli görmez. Başka insanları da bu yüce kitapla tanıştırmamızın çok önemli olduğu kanaatindedir. İnsanın Kur'an'a gösterdiği saygının şekilde kalmaması gerektiğini vurgulayan şair için nasıl ki tertemiz bir bedenle okuma gayreti içine giriliyorsa, onu başkalarına okutmak için de aynı gayretin gösterilmesi gerektiğine inanmaktadır.

3. 2. 3. Arif Nihat'ın Ruhunda Duanın Canlanması

Dua bir bakıma talep, ihtiyaç ya da Allah'a halin bildirilmesi hadisesidir. Öyle ise dua, inanan kişinin herhangi bir nedenle Allah'a yalvarışı, yakarışı ve O'ndan bazı taleplerde bulunmasıdır. Köklü bir bağıllık duygusu ile güven duygusunu içeren duada asıl olan, kişinin Allah'a yönelerek O'nunla iletişim kurmasıdır. Dua ile insan, arada bir engel olmaksızın Allah'a başvurmakta ve bu sayede kendi acizliğini hatırlamakta, eksiklik duygusu içerisinde bilinmek, işitilmek ve taleplerinin yerine getirilmesini istemektedir. İnanan insana göre bütün çareler tükense bile Allah'ın çaresi tükenmeyecektir (Vergote, 1999: 47). Nitekim Allah'a ümit ve güvenle yönelen insan, kendi faniliğini itiraf etmekte ve durumunu kabullenerek hayatın bir anlamı olduğuna, Allah'ın da güçlü ve aktif olduğuna inanarak O'na doğru yönelmektedir (Hökelekli, 1993: 212). Başka bir ifadeyle dua, Allah ile ilişki kurma ve O'ndan yardım dileme halidir. Ayrıca her ne sebeple olursa olsun insan dua ettiğinde kendisini muhtaç, Allah'ı da ihtiyacını karşılayabilecek olan tek mercii olarak kabul etmektedir (Carrel, 1997: 15). İster bir arzunun gerçekleştirilmesi, ister bir çaresizliğin yatıştırılması maksadıyla yapılsın, her durumda dua etmeyi gerektiren sebepler vardır. Görüldüğü üzere dua bir ihtiyaç ve isteğin ya da güçsüzlük ve çaresizliğin karşılanması girişimidir (Kayıklık, 2001: 23).

Arif Nihat Asya'nın şiirlerini incelediğimizde, onun değişik duygularla ve çeşitli taleplerle Allah ile iletişim kurduğunu görebiliriz. Şairin mısralarına dökülen dua ifadelerine bakıldığında yukarıdaki tespitleri onda bulabiliriz. Buna göre, insanların dua etmesine vesile olan etmenlerin başında, şahsi istek ve ihtiyaçlar gelmektedir. Dua, çaresizlik ve mahrumiyet içerisinde kıvranan, korku ve güvensizlik duygularıyla sarsılan insan için bir imdat ve yardım çağrısı olmaktadır. Başarılı olma, şifa bulma, güvenliğini sağlama, hissi sorunlara çare bulma isteği gibi dualar, istek ve dilek dualarıdır. Arif Nihat da hayatının akışı içinde bunları öyle ya da böyle yaşamış

birisidir. Nitekim şair bir şiirinde şöyle dua eder: “*Kulluğundan, rızândan haric / Ümur verme bana / Uğur değilse düşür sâfiline kevkebimi / Ve nur verme bana*” (Asya, 2006a: 297) diyen Arif Nihat Allah’a iyi bir kul olabilmeyi ve O’nun rızasını kazanabilmeyi ister. Bunun için kendisine sadece kulluğunun gereğini yerine getirecek meşguliyet vermesini dileyen şair, bunun dışında bir talebinin bulunmadığını ifade eder. Bu isteğinden kendisini mahrum edebilecek dünyalık işlerle uğraşmak istememektedir. Sonra şair, birtakım bireysel menfaatleri için başka insanların acı çekmesine gönlü razı değildir ve “*Yolunda haz duyacaksam elin bükâsından / Sürur verme, ilâhi, sürur verme bana / Ufuk ufuk açılan lâyezâl fecrini ver / Fücür verme bana*” (Asya, 2006a: 297) diyerek duasına devam eder. Kendi mutluluğu için başkalarını üzmemek istemez ve bir insanın mutsuzluğu karşısında vicdanının sızlamayacak olması durumunda kendisinin de huzuru hak etmediğini düşünür. Allah’tan her zaman merhamet diler ve insanlar arasında bozgunculuk çıkartacak davranışlardan kaçınmayı arzular. Sahip olduğu bütün nimetlerin Allah’tan geldiğinin bilincinde olan şair, en ufak şekilde gururlanmaktan korkar ve Allah’ın kendisine bahsettiği zekâyı sadece insanlara faydası dokunacak şekilde kullanmayı ister. “*Sâniham sen ve san’atım senden / Gurur verme, ilâhi, gurur verme bana / Fesâda kullanacaksam en ince zerresini / Şuur verme bana*” (Asya, 2006a: 297). Bu samimi duygularla heyecanlanan şair, “yaratılanı severiz yaratandan ötürü” misali Allah’ın yarattığı her şeyi sevdiğini belirtir. Tek kusurunun yaratılanı sevmek olmasını ister ve Allah’a öylesine samimi duygularla bağlıdır ki, “*Halka, mahluka sevgiden gayri / Kusur verme bana / Gerek değilse kudumum bu hâkidâna eğer / Zuhur verme, ilâhi, zuhur verme bana*” (Asya, 2006a: 297) diyerek Allah’ın emrettiği bir şekilde yaşamayı arzuladığını ifade eder.

Böyle olgun bir insan seviyesine ulaşan Arif Nihat millî ve manevî değerlere de içtenlikle bağlıdır. Devletin varlığı, onun bireysel varlığının ön şartıdır. O, milli devletin bekası için dua etmektedir: “*Biz, kısık sesleriz..minareleri / Sen, ezansız bırakma, Allaah’ım / Ya çağır şurda bal yapanlarını / Ya kovansız bırakma, Allaah’ım / Mahyasızdır minareler...göğü de / Kehkeşansız bırakma, Allaah’ım / Bize güç ver...cihâd meydanını / Pehlivansız bırakma, Allaah’ım / Kahraman bekleyen yığınlarını / Kahramansız bırakma, Allaah’ım / Bilelim hasma, karşı koymasını / Bizi cansız bırakma, Allaah’ım / Yarının yollarında yılları da / Ramazansız bırakma, Allaah’ım / Ya dağıt kimsesiz kalan sürünü / Ya çobansız bırakma, Allaah’ım / Bizi sen*

sevgisiz, susuz, havasız / Ve vatansız bırakma, Allaah'ım / Müslümanlıkla yoğrulan yurdu Müslümanlıktan bırakma, Allaah'ım” (Asya, 2005d: 44-46) dediği şiirinde kendisinin acizliğini, ama çoğu şeye her an ihtiyaç duyduğunu, bunların başında milli ve dini varlığın geldiğini söylemektedir. Hele hele kendi bireysel varlığının yanında toplumsal varlığın vazgeçilmezliğinde Allah'ın yardımı, koruyup kollaması olmadan hayatın devam edemeyeceğini derinden hissetmektedir. Şair, millî ve dinî varlığın devamı için ihtiyaç duyulan ne varsa onların hepsini bilinçli bir şekilde sıralamaktadır. Bunların vazgeçilmezlikleri karşısında Rabbine sığınarak O'na yalvarmaktadır. Nitekim o, burada özellikle bu vatanın inançlı insanların olağanüstü gayretleriyle kurtarıldığını düşünmektedir. Ona göre bu milletin ve devletin devamlılığı, Müslümanlıkla şekillenen kültürle sağlanabilir. Minarelerde ezanların hiç susmaması için dua eden şair, bir bayrak misâli minareler arasına asılan mahyaları her yıl Ramazan ayında görmek ister. Bu milletin vatani uğruna her şeyi göze alabilecek kahramanlar yetiştirdiğini söyleyen şair, bu şuurun hiçbir zaman kaybolmaması gerektiğini düşünür. Allah'ın merhametini ve şefkatini dilerken, bu vatani içtiği su gibi, soluduğu hava gibi sevdiğini ve onsuz yapamayacağını belirtmektedir. Millî ve manevî değerlere gönülden bağlı olan şair, bazen insanların vurdumduymazlığından da yakınıdır. Zira insanoğlunun başına açlık, susuzluk, taş ve kurşun yağmakta, her istidat yakılıp her kabiliyet boğulmakta, kalanını da haramiler yağmalamaktadır. Böyle bir dünyada yaşamanın bir manası ve böyle bir dünyaya doğmak için de bir sebep yoktur (Asya, 2006b: 125). “*Elsizlere el, dilsizlere dil ver yeniden / Lütfet, bize bir şanlı nesil ver yeniden / Dünyayı alıp avcuna birgün, Tanrı'm / Avcunda bu dünyaya şekil ver yeniden*” (Asya, 2005b: 24) diye dua ederken bütün bu olumsuzluklar karşısında gerekli tepkiyi gösterecek bir neslin olmamasından yakınıdır. Elin oynamadığı, dilin söylemediği bir dünyada yaşamanın kendisine acı verdiğini söylemekte ve bu durumdan kurtulmak için Allah'ın lütfunu beklemektedir. Dahası, mevcut nesille Müslüman Türkün dünyaya yeniden hükmedemeyeceğini düşünerek Allah'ın yardımının derhal gelmesini hatta O'nun âleme müdahale etmesini istemektedir.

Böylesine Allah'a candan bağlı olan Arif Nihat başka bir şiirinde, “*Bizimçin yerle gökteniz / İzindir, yol yolun, Tanrı'm / Umar senden inayetler / Yetimin, yoksulun, Tanrı'm*” (Asya, 2005d: 77) diye dua ederek insanın doğru yoldan çıkmaması için Allah'a teslim olması gerektiğine inanır. Her haliyle Rabbine muhtaç olduğunun bilincinde olan şair, Allah'ın yardımını sürekli beklemektedir. Dinî gün ve gecelerde

derinden yaşadığı coşkulu dinî heyecanların hiç bitmemesini dileyen şair yalvarmaya devam ederek, “*Kara gündeysel, ufka nurundan / Doğsun –artık- fecirler, Allah’ım / Rahmetinden –dolup dolup- taşsın / Dışlar, içler, kabirler, Allah’ım / Yine tebşirler getirsin –her / Yıl- Berat’lar, Kadir’ler, Allah’ım*” (Asya, 2005d: 83) diye taleplerini sıralamakta ve onları tekrarlamaktadır. Kutsal gecelerden olan Berat Kandili ve Kadir Gecesi’nde Allah’ın rahmet yağdırdığını ve bu vakitlerde bütün inananların rahmetten payını aldığını, hatta ölmüş olanların dahi bu esenlikten faydalanacağını tahayyül etmektedir.

Şair, inanan bir insan olarak Allah’ın sonsuz lütuf ve ikramı karşısında O’na yaslanmak ve sığınmaktan başka bir şey düşünmez. Her durumda O’na yönelir. Yerine göre talep eder, yerine göre şükreder ve şükretmeyi hatırlıdan çıkarmaz. Nitekim kendi var oluşumuzla birlikte, hayatımızı sürdürmemiz için gerekli ihtiyaçlarımızı karşılayan, sayısız nimetleri temin eden ilahi kaynağın bağışlarına karşı minnettarlık hissederek dua ile şükreder. Arif Nihat, “*Ey nesiller, gönül susuzluğuna / Aştan tatlı bir deva yoktur / Dâimi bir visâl hâlidir, aşk / Başka yol, başka mâcera, yoktur / Aç duâlarla, Arif, ellerini / Müstecâb olmadık duâ yoktur*” (Asya, 2006a: 303) dediği şiirinde, insanın en mutlu ve huzurlu olduğu zamanların, Allah’ı hatırladığı ve O’nu zikrettiği anlar olduğunu söylemektedir. Bu yaşayış, her haliyle insanın haz aldığı bir yaşayıştır. Böylelikle yapılan her duayı Allah’ın kabul ettiğini söyleyen şair, bir nevi O’na şükretmektedir. “*Su içen kuşu her yudumda gagasını göklere kaldırarak Allah’a şükreder gördüm*” (Asya, 2005h: 13) ifadesiyle tabiattaki küçücük bir canlının bile şükür halinde olduğunu tasavvur etmektedir.

Kâinattaki düzeni, güzellikleri, Yaratıcı’nın ilahî tezahürlerini idrak eden kişi, bu durumda hissettiği saygı, hayranlık gibi duygularını dua vasıtasıyla dile getirir. Bu duada Allah, tapılacak ve övülecek bir varlık olarak görülür. Şair, Allah’ın yaratma sanatı hakkında hayranlığını şu ifadelerle dile getirir. “*Hüsndür şaheserin...san’atına / Yok nihayet ve hudud, Allaah’ım / Kalbden kalbe gider nûrun, ey / En güzel ismi <Vedûd>¹, Allaah’ım / Bu tecelli ile yerler, gökler / Sana yekpare sücûd, Allaah’ım*” (Asya, 2005d: 134-135). Allah, her şeyi en güzel biçimde yaratmaktadır ve bunun da bir sınırı yoktur. Şair, bu eşsiz yaratma sanatına hayran kalan bütün mahlûkatın Allah’ın huzurunda secde ettiğini tahayyül eder.

¹ Allah’ın isimlerinden birisidir ve “çok merhametli ve şefkatli” anlamındadır.

İnanan insanın dua etme sebeplerinden birisi de, bir başkasının maddî, manevî veya psikolojik faydalar elde etmesi arzusudur. Bu duaya “şefaât” duası da denilebilir. Hz. Peygambere duyulan aşk ve sevgiyi dile getirme maksadıyla yapılan dualar şefaât duası olarak nitelendirilebilir. Arif Nihat başka bir şiirinde, Allah’a yaklaşma niyetiyle Hz. Peygamber’i vesile kılarak şöyle dua eder. “*Allah’ın lâyük değiliz, ni’metine / Lâkin, yine, lutfedip zaif ümmetine / Yerden, gökten müjde ve yardım gönder / Yer, gök yaratıldıysa senin hürmetine*” (Asya, 2005c: 242). Şaire göre insanlar her zaman yardıma muhtaçtır ve Hz. Peygamber’in şefaâtini beklemektedir. Allah her şeyi onun sevgisiyle yaratmıştır ve şair, bu sevginin hürmetine onları koruyup gözetmesini istemektedir.

Sonuç olarak söyleyebiliriz ki Arif Nihat şiirlerinde Allah’a sık sık dua etmektedir. Onu bazen Allah’a şükrederken, bazen hem kendisinin hem de diğer insanların iyiliğini isterken, bazen de yeni kurulan devletin bekası için dua ederken görürüz.

3. 3. Tasavvufî Duyuş ve Düşünüş

Tasavvuf, İslam dünyasında yüzyıllardır süregelen bir yaşayış biçimidir. Tasavvufî yaşayış, özel bir yaşayış şeklidir ve bu yaşayışta insan beninin ötesinde ve üstünde yer alan Allah’a ulaşma söz konusudur (Hökelekli, 1993: 314). Tasavvufî düşünce, İslam dininin temel ilkeleri doğrultusunda nefsi arındırmayı ve kötülüklerden uzak durmayı amaç edinir. Tasavvufî düşünceyi diğer yorumlardan ayıran en önemli özellik, arınmayı ve ibadetleri samimiyetle yapmayı hedeflemesidir. Tasavvufî yaşayış şeklini benimseyen kişilere ise “sufi” veya “mutasavvıf” denilir (Ateş, 1992: 589; Bardakçı, 2000: 11–12).

Tasavvufî düşünce çeşitli aşamalardan geçerek günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. Bilindiği üzere Mevlana, sadece Müslümanların değil, diğer dinlere mensup kişilerin de ilgi gösterdiği bir mutasavvıftır. Son dönemlerde Yunus Emre ile birlikte hakkında en çok şiir yazıldığı ileri sürülen, yaşadığı dönemden günümüze kadar şairlere ve düşünürlere ilham kaynağı olan Mevlâna Celaleddin Rumî ve onun öğretisiyle yaşamak anlamına gelen Mevlevîlik¹, Arif Nihat Asya’nın şiirlerinde ve

¹ Mevlâna Celâleddin Rumî’nin tasavvufî düşüncelerini temel alan Mevlevîlik, oğlu Sultan Veled tarafından sistemleştirilmiştir. Mevlevîlik düşüncesinde insan, son derece değerli bir varlıktır ve örnek insan olmak son derece önemlidir. Örnek insan olmak için de güzel ahlâk sahibi ve gönül dünyası zengin biri olmak gerekir (Yeniterzi, 2005: 66).

hayatının büyük bir bölümünde onu derinden etkilemiştir. Şairin çocukluk dönemindeki aile yapısı tasavvufa yakındır ve şair otuz yaşlarında Mevlevîliğe yönelmiştir. Bundan sonra kırk iki kırk üç yıl şiir yazan şair, 1950–1956 yılları arasında tasavvufa merak sarmıştır. Arif Nihat Asya'nın tasavvufa meyletmesinde en önemli etken, Mevlevî dedelerinden Ahmet Remzi Akyürek'le tanışmasıdır¹. Ahmet Remzi Akyürek'ten söz ederken kendisini daima rehber edindiğini ve şükranla yadettiğini belirten, “Kayseri Şairleri” adlı kitabın yazarı Abdullah Satoğlu, Arif Nihat Asya ile ilgili bir anısını şöyle anlatır:

“18 Mayıs 1957’de düzenlediğimiz bir edebiyat matinesi dolayısıyla Kayseri’ye davet ettiğimiz ‘Bayrak Şairi’ Arif Nihat Asya, o gece Şeker Fabrikası Misafirhanesi’nde:

— Mevlevî Şeyhi Ahmet Remzi Akyürek benim manevi hocamdır. O’nu mutlaka ziyaret etmeliyim, dedi.

Kendisini ertesi günü Ahmet Remzi Dede’nin kabrine götürdüm. Hoca...toprağa kapandı ve hüngür hüngür ağlamaya başladı. Sonra da, ona ithaf ettiği şu mısraları okudu:

Ney, kudüm, ud...uyumuşlar şimdi

Okur evradını kuşlar şimdi

Hepsi <Mevla> diye çarpardı, yazık

O <Yürek>ler soğumuşlar şimdi

Bu hazin fakat hazin olduğu kadar da haşmetli manzara, bana son derece tesir etti” (Satoğlu, 1983: 20).

Arif Nihat Asya'nın arkadaşı Ziya İlhan Zaimoğlu'nun; “Gerek bu şiirlerden, gerek rubailerden senin işi tamamıyla tasavvufa döktüğünü anladım. Melâmet, Seyhan

¹ Ahmet Remzi Akyürek, Mevlevî bir ailenin çocuğu olarak 1872’de Kayseri Mevlevîhanesi’nde doğmuştur. Mevlâna Dergâhı Post-nişini Mehmet Said Hemdem Çelebi’nin mürşidi Süleyman Turâbi’nin torunu, Kayseri Mevlevîhanesi Şeyhi Es-Seyyid Ahmet Remzi El-Mevlevî’nin oğlu olan Ahmet Remzi Akyürek, tekyede Mevlana’nın kutsal havası içinde Mevlevî terbiyesiyle büyümüştür. Fazileti, üstün ahlaki, tevazuu, ilmi, zekâsı ve yardımseverliği ile gönülleri fethetmiş seçkin bir Türk bilgini ve şairidir. Ardında basılmış ve basılmamış birçok eser, yetişmelerine katkıda bulunduğu pek çok insan, sanatına, ilmine, faziletine ve bilgeliğine hayranlık duyan sayısız dost bırakmıştır. Kayseri İdâdîsi Ahlâk ve Ulum-i Dîniyye Hocalığı, Kütahya Erguniyye Mevlevîhanesi’nde Şeyh Vekillîği, Kastamonu Mevlevîhanesi Şeyhliği, Halep ve Üsküdar Mevlevîhanesi Post-nişinliği görevini yürütüp, Tekke ve Zaviyelerin kapatılmasıyla Üsküdar Selimağa Kütüphanesi Müdürlüğü yapan Ahmet Remzi Akyürek, 1944’te vefat etmiştir. Ahmet Remzi Dede, babasının ve dedelerinin yattıkları, Mevlâna’nın hocası Seyyid-i Burhaneddin Tirmîzi Hazretlerinin türbesine gömülmüştür (Mazioğlu, 1987: 2 – 21).

kıyılarındaki boğmalardan daha çok sarmış seni... Yolun mübarek olsun.” dediği 12.10.1956 tarihli mektubu, Arif Nihat’ın bir dönem tasavvufî yaşayışla iç içe olduğunu destekler niteliktedir. Şairin dünyaya bakışında ve sanatında tasavvufî duyuş ve düşünüş tayin edici bir faktördür ve şairdeki tasavvuf Vahdet-i Vücut¹ fikrine dayanır. Bununla birlikte Arif Nihat Asya bütün ömrünü ve sanatını tasavvufa hasreden bir mutasavvıf değildir (Yıldız, 1994: 528–529).

Otuzlu yaşlarda Mevlevîliğe yönelen şair, içinde bulunduğu ruh halini bir bakıma tasavvufî cezbe ile izah eder. “*Sık sık, gelmekte şevkimiz son hadde / ‘Dünya’ denilen, üstü açık mabedde / -Yaz, kış- kelebeksizmemizin izahı / ‘Nisan’la ‘Sema’yı bir yapan Ebced’de*” (Asya, 2005e: 130) diyen şair, şevkinin son hadde gelmesini veya kelebekler gibi hafif ve özgür olmasını tasavvufî duyuş tarzına bağlamaktadır. Yaşanılan bu ruh hâli kişinin aşırı derecede haz duyması ve bunun derin tesirinde kalması, dünyanın gelip geçiciliğine bakarak ona yüz çevirip Allah ile buluşmasına benzetilmektedir.

Arif Nihat, Mevlâna’ya büyük bir hayranlık beslemektedir. Ona sevgisi öylesine içtendir ki, onun türbesi olan “Kubbe-i Hadra”, aynı zamanda şairin şiir kitaplarından birisinin adı bile olmuştur. “Mevlâna, Hz. Resul’ün bizdeki dilidir.” ve “Ben Mevlâna’ya kül halinde teslim olmuş birisiyim.” ifadeleriyle onun yaşantısından ve fikirlerinden oldukça etkilendiğini belirten Arif Nihat, Mevlâna’nın vasıtasıyla Hz. Peygamber’in sevgi iklimine ulaşmıştır (Subaşı, 2004: 58). Birçok şiirinde Mevlâna sevgisini işleyen şair, bütün eserlerini o büyük zattan aldığı feyizle yazdığını söyler: “*Ne şiir söyledimse hepsi onun / Eserim, varidât-ı Mevlâna / Ve hayatım, hayat-ı Mevlâna*” (Asya, 2006a: 291).

Şair için Mevlâna sofilerin en büyüklerinden birisidir. O, kendisine yaklaşanları kendi manevi varlığına doğru çeker. Ona yaklaşanlar farkında olmadan tatlı bir akışla ona doğru itilirler. “*İyi, üstün, güzel, temiz, şeffaf / Bu sıfatlar sıfat-ı Mevlâna / Ebedi hatırat-ı Mevlâna*” (Asya, 2006a: 291). Bütün güzel özellikler onda toplanmıştır ve bunlar onun ebedi hatıratıdır. Bu sıfatlarıyla Mevlâna tam bir “mürşid”dir. Yaşarken insanları aydınlattığı gibi, öldükten sonra da buna devam etmiştir. Böylece o, emanetini arif kişilerin gönlüne nakşedip öyle ölmüştür. “*Arif kişiler gönlü yerimdir! Diyerekten /*

¹ Bu fikir, kâinatta ancak tek bir vücudun mevcut olduğuna, başka varlıkların da sadece o vücudun tecellisinden ibaret bulunduğu inancına dayanır (Ateş, 1992: 589; Bardakçı, 2000: 11–12).

Sevdasını ariflere nezretti de gitti / İnşadedecektir onu güller de dalından / Evradını bülbüllere öğretti de gitti” (Asya, 2005a: 11–12). Böyle göçtüğü için de herkes ve her şey ona doğru uçmak ister. Çünkü o, kendisine kavuşma yolunu göstermiştir. “*Kanadlan ey yürek, artık durulmaz / Bütün hilkat yol olmuş.. yol sorulmaz / Açıl ey gök, uçan kuşlar yorulmaz / Uçarken Pir’e doğru*” (Asya, 2006a: 292) ifadesiyle şair, Mevlâna’nın gelecek nesiller için gidecekleri aydınlık yolu çizdiğini düşünmektedir. Bu yol, belirli bir zümreye veya topluluğa değil, bütün insanlık için çizilmiş ve emanet edilmiş bir yoldur. Şaire göre Mevlâna’nın uykusu bile bir ibadettir. “*Kirpiklerin var, uyku / Uykun var, istihare / Bir katre nurun, ey pir / Bin mübtelaya çare*” (Asya, 2006a: 302) ifadesiyle şairin Mevlâna’ya beslediği sevgi aşıkârdır. O, öylesine değerli bir insandır ki, onun yanında bulunmak, onu görmek bütün dert ve tasaları unutturabilmekte ve insanları mutlu etmektedir.

Arif Nihat Asya, Mevlâna’nın Mesnevî’sinin çok kutsal bir eser olduğunu ve Mesnevî’yi okuyan kişinin Mevlâna’nın büyük bir zat olduğunu anlayacağını düşünür. “*Bir hükümdarsın semavi, maverai, ma’nevi / Kadrini isbat için kâfi eserdir Mesnevi / Sen değilsin bir nebi...lâkin kitabın var senin / Öyle kudsi, öyle ruhani hitabın var senin*” (Asya, 2006a: 299) diyen şair, Mevlânâ’ya çok değer verirken esasen ona, Allah tarafından üstün özellikler verildiğine inanmaktadır. Bu özellikler, Mevlana’nın insanların gönüllerine sinen yaşayışı ve sözleriyle insanları etkileme gücüne sahip olduğunu gösterir. Bunu ifade ederken şairin dinen aşırılığa kaydığı bile görülür. Nitekim kendisi bir peygamber olmadığı halde yazdığı bir kitabının olmadığını söyleyecek kadar ileri gitmektedir. Bu bakımdan Mevlânâ’nın Konya’daki türbesi de şair için çok önem arz etmektedir. Hatta hacı olmak isteyen bir müslümanın Kâbe’yi görmeden önce Mevlâna’nın türbesini ziyaret etmesi gerektiğini bile düşünmektedir¹. “*Burada yer, gök ihtizaz / Burada boş dönmez niyaz / Burada yoktur ‘la’ demek / Konya Mevlana demek / Kar döner, rüzgâr döner / Yol döner, yollar döner / Yok bir istisna, demek / Konya Mevlana demek*” (Asya, 2006a: 288) dizelerinde görüleceği üzere Mevlâna’nın uyandırdığı tesir altındadır.

“*Gökten kanad, yürek, şevk / Yağmakta pare pare / Çevrende çiylar inci, Şebtablar şerare / Bekler nöbet yanında / Billur bir minare*” (Asya, 2006a: 302) ifadeleriyle şairin iç dünyasının hareketlendiğini ve Mevlana’dan etkilendiğini

¹ Bir yazısında Arif Nihat “*Kıblenin yolu, benim için, Kâbe’ye, Konya’dan geçerek gider*” demektedir (Asya, 2005h: 17). Bilindiği üzere Mevlana’nın türbesinin girişinde “*Âşıkların Kiblesi*” ifadesi yer almaktadır.

görebiliriz. Nitekim şair, Kubbe-i Hadra'nın kendisinde yeni tasavvurlar uyandırdığını, Mevlâna'nın hürmetine sanki gökten rahmet yağdığını, bunu sezen yüreklerin Mevlana sevgisiyle dolup taşığını tahayyül etmektedir.

Şair, ruh etkilenişini şöyle anlatmaktadır. “*Billur, altın bir nice kaptan içtim / Tellerle nefesten ve kitaptan içtim / Mevlana sofrasında bir aşk günü / Mahmurluğu olmıyan şaraptan içtim*” (Asya, 2005c: 247). Tel, nefes, kitap, Mevlana sofrası ve mahmurluğu olmayan şarap tabirleri ve bunları birbirine bağlayan içtim ifadesi, tasavvufi duyuş ve düşünüşünün Mevlana ikliminde filizlendiğini göstermektedir. İçilen şarap, baş ağrısı yerine iç aydınlığı veren, uyutan değil uyandıran; fakat bir yandan da insanın ayaklarını yerden kesen, hayatın günlük akışından koparıp manevi iklimlere götüren bir iksirdir (Yıldız, 1994: 532). “*Taatten, ibadetten eder cezbe, bizi / Rindane rakıslar götürür Rabbe bizi / Pervane miyiz, şu'le miyiz, anlamadık / Biz Kâbe'yi devretmedeyiz, Ka'be bizi*” (Asya, 2005b: 67). Bu iksir ile cezbenin son raddesine gelinmiş, âşık ile ma'suk (pervane ve şu'le) birbirine karışmıştır. Şu'le Kâbe'yi ve kendisi de pervaneyi mi temsil etmektedir veya tam tersi mi olmaktadır? Ona göre kimin, kimin etrafında döndüğü belli değildir ve öyle bir kendinden geçiş söz konusudur ki, “rindane raks” olarak adlandırdığı, Mevlevilikte “Allah'tan aldığını kula vermek” simgesiyle gerçekleştirilen “sema”, onun için en güzel ibadet olarak tasavvur edilmektedir.

Pirinin yolunda bir yaşam sürmeyi arzu edip onun aşkıyla yanan ve; “*Yelkenim, rüzgarı yok / Gemiğim deryasız / Bu yalan dünyayı / N'derim Leyla'sız / Bana çöller gibidir şimdi hayat / O kadar boş, o kadar ma'nasız / Ne deyim ben size ey / Bırakanlar beni Mevlana'sız*” (Asya, 2006a: 221) diyen şair, yaşadığı zamanda her şeyden şikayetçidir. Onun için Mevlana'nın yokluğunda, var olanların manası yok gibidir. Çünkü hayat onunla yaşanır, onunla mana kazanır. Gemi için denizin, yelken için rüzgârın, Mecnun için Leyla'nın önemi neyse, Arif Nihat için Mevlana'nın öğretisi odur. Nitekim kendisini rüzgârın götürdüğü yöne doğru savrulan bir yaprağa benzetirken Mevlana'sız geçen hayat kendisine bir tat vermemekte ve o, acı çekmektedir. “*Hasretin tütmededir, Mevlana / Canevimden yine canlar dolusu*” (Asya, 2006a: 284) ifadesiyle gönlündeki Mevlâna özlemini dizelerine dökmektedir.

Mevlâna'nın cenazesinde neylerin, rebapların çalındığı; onu sevenlerin, duydukları derin üzüntüyle bayıldıkları rivayet edilmektedir (Tural, 2003: 552). Şair de bu hadiseye telmihte bulunduktan sonra, bu Allah aşığının semaya sema ederek

yükseleceğini, bir ömür boyunca kavuşmayı beklediği sevgilisiyle buluşacağından da bahseder. Ölüm, onun için “şeb-i arus”tur yani düğün gecesidir. Çünkü Mevlana, Allah’a kavuşmuş ve hasretini dindirmiştir. Fakat onu sevenlerin boynu da bükük kalmıştır. “İnlemek ardınca karım, ey levend / Neyleyim...boş kaldı köy, boş kaldı kent / ‘An’ gelirden –sanki-şi’rinden dilim / ‘Ez enimem merd ü zen nalideend’”¹ (Asya, 2006a: 298) ifadesiyle şair, Mevlana’nın ölümüyle kendisindeki sevinç halinin yerini üzüntüye bıraktığını söylemektedir. Artık şair için her şey boş ve anlamsız gelmektedir.

Sonuç olarak Arif Nihat Asya için tasavvuf hep Mevlana’yı çağırıştırır. Bilhassa Mevlevîlikten beslenen hayallerin birçok şiirinde zengin bir dinî-tasavvufî atmosfer oluşturduğu aşikârdır.

3. 4. Dinî Günler ve Geceler

Dinî tecrübenin en belirgin olarak yaşandığı zamanlar içerisinde dinî günler ve geceler önemli bir yer tutmaktadır. Çünkü kendisinde kutsalın tezahür ettiğine inanılan bu gün ve geceler diğer zamanlardan üstün kabul edilmektedir (Eliade, 1991: viii-x; 1992: 43–44; Yapıcı, 1997: 200). Bundan dolayı, insanlar kutsal zamanlarda Allah’a daha çok ibadet ve dua etme eğilimi içersindedirler. Kutsal zamanlar bağışlanma için de müsait bir vakit olarak algılanır. Bu sebeple inanan insan tövbe ve istigfarını bu tür vakitlerde sıklıkla yapmaya, böylece günahlarından arınmaya çalışır. Bu çabanın arkasında kutsala kutsal zamanlarda daha kolay ve emin bir şekilde yaklaşma arzu ve düşüncesi yatmaktadır (Eliade, 1992; Yapıcı, 1997). Müslümanlar için bu günlerden en önemlisi Kadir Gecesi’dir. Bu gece Ramazan ayı içerisinde bulunan ve Kur’an-ı Kerim’in yeryüzünde hayat bulmaya başladığı gecedir. Arif Nihat için de bu gecenin çok özel bir yeri vardır. “Dışlar gibi, içler de ılık...cemre kadar / Nur içmede dağ, taş...Yuvadan kabre kadar / Yüksekten açılmış yere rahmet kapısı / Va’diyle göğün, açık kalır fecre kadar” (Asya, 2005c: 155) diyerek Kadir Gecesi’nin önemini vurguladığı şiiri adeta Kadir Suresi’nin tercümesi niteliğindedir². Şaire göre bütün dünya nurla kaplanmış ve yaşayanların yanında ölmüşler de bu nurdan payını almışlardır. O gecenin sabahına kadar devam edecek olan bu uhrevî atmosfer, görüleceği üzere sadece diriler

¹ Şiirin son dizesinde, ebced hesabıyla Mevlana’nın ölüm tarihi olan Hicri 672 yılı verilmiştir ve bu ifade, “Benim iniltimle kadın-erkek herkes inledi” anlamındadır (Asya, 2006a: 298).

² “Şüphesiz ki biz onu Kadir gecesinde indirdik. Kadir gecesinin ne olduğunu sen bilir misin? Kadir gecesi bin aydan daha hayırlı bir gecedir. O gece melekler ve Ruh Rableri’nin izniyle yeryüzüne inerler. Ve o gece tan yerinin ağarmasına kadar bir esenliktir” (K. 97 / 1–5).

için değil, ölmüşler için de rahmet yağmurlarının indiği bir zamandır. Bu atmosferi sağlamak amacıyla da melekler yeryüzünde rahmet dağıtmak amacıyla görevlendirilmişlerdir. Nitekim Kadir gecesini şairimizde dinî heyecanın daha çok hissedilmesine vesile olmuştur ve şair için ilahî cezbenin her tarafa hâkim olduğu bir anı temsil etmektedir.

Dinî duygu ve heyecanı şiirlerinde sıkça işleyen Arif Nihat, Hz. Peygamber'in en büyük mucizelerinden biri olan Miraç'ın gerçekleştiği geceye de şiirlerinde yer vermiştir. *“Yaklaştığı akşam kulunun Allah'a / Mevlid sunarız kadeh kadeh ervaha / Canlarca salâtız ve gönüllerce selam / Tanrı'm o büyük, o muhteşem Seyyah'a”* (Asya, 2005b: 265). Şair, bu gecenin kendisi için çok değerli olduğunu ve bu geceyi geçmişlerinin ruhu için Kur'an okuyarak değerlendirdiğini söylemektedir. Ayrıca herkesin Hz. Peygambere can-ı yürekten gelen salâvatlar ve selamlar gönderdiği kanaatinde dir.

Miraç gecesinin Müslümanlar için çok değerli olmasının sebeplerinden birisi, beş vakit namazın bu gece farz kılınmış olmasıdır. Bu geceyi insanlar için esenlik ve mutluluk kaynağı olarak gören şair, Hz. Peygamber'e, *“Mesud bir akşam, bize yıldızlardan / Ey kutlu Muhammed, beşibiryerde getir”* (Asya, 2005b: 271) diye seslenirken Hz. Muhammed'i yüceltmektedir. Miraçla, Allah ile kul arasındaki irtibatın kurulmasına geçilmiş ve mü'minin Rabbine bağlanışının ve sadakatının sürekliliğini gösteren namaz ortaya çıkmıştır. Arif Nihat, dinin bu şartını gönülden kabullenmiş görünmektedir. Böylece günlük beş vakit namazın bu gece emredildiğini söylemekte ve namazı, Allah'ın bir bağlılık nişanesi olmak üzere kullarına hediye ettiği bir mücevhere benzetmektedir.

Miraç Gecesi'nin kutsallığı yanında Hz. Muhammed'e peygamberliğin bildirildiği gece olması hasebiyle kutsal olarak kabul edilen Berat gecesini de, Müslümanlar tarafından Allah'ın af ve mağfiret dileklerini çokça kabul ettiği ve adından da anlaşılacağı üzere günahlardan arınma, temizlenme günü olarak kabul görmektedir. Şairimiz, Berat gecesinin kutsallığını ve Müslümanlar için kurtuluşu temsil etmesini bir alış-veriş faaliyetine benzetir. *“Her mü'mine bir kutlu berattır verilen / Ni'metle huzurdur, hayattır verilen / Bilsen, ne cömerd olur bu gökler pazarı / Üç Yasin'e üç çift kanaddır verilen”* (Asya, 2005b: 267). Şaire göre bu gecede okunan üç Yasin, cennete kavuşmayı sağlayacak üç çift kanadın satın alınmasını sağlamaktadır. Bu üç çift kanat ile tasavvur edilen durum, insanın mağfiret dileğinin kabul olmasıyla günahlarından

arınması ve bu gecede duyulan haz ile kendinden geçiş hali söz konusudur. Bu gecede okunan Kur'an, diğer günlerde okunandan farklı bir anlam taşımaktadır. Zira Berat gecesi, insan için günahlardan kurtularak ebedi huzur ve mutluluğun kapısını aralayan ve ötelere haber veren mübarek bir gecedir. Bu durum şairde, tarif edemediği manevî heyecanların uyanmasına yol açmaktadır.

Şairin dinî duyguları en çok yaşadığı gecelerden bir diğeri de Regaip gecesidir. Üç aylardan Recep ayının ilk Cuma gününe rastlayan bu gece İslami kültürde bütün mahlûkatın Allah'a şükranlarını sunduğu ve Allah'ın da onlara esenlik verdiği vakit olarak kabul edilmektedir. *“Bir müjdeli akşam ki ‘Regaip’ derler / Şükran kesilir Tanrı’ya gökler yerler / Baştan başa ma’betlerimiz incileşen / Kandillerdir, sedefleşen mermerler”* (Asya, 2005b: 262). Şair bu günleri toplu ibadet günleri olarak kabul etmiş ve insanların bu vesilelerle yakınlaşmalarından, iç dünyalarının arınıp aydınlanmasından ve ortak bir kültür etrafında birleşmelerinden haz almış ve heyecan duymuştur.

Dinî gün ve geceler, şairin manevi duygularını uyandıran, onda kuvvetli şairane duyguların ortaya çıkmasına vesile olan zamanlardır. Bu duygularla şair aynı zamanda huzur duymaktadır. Arif Nihat bazen dinî geleneklerin günlük hayattan yavaş yavaş silinmekte olduğunu görmekte ve bu durum onu endişelendirmektedir. Nitekim bayramlar ona eski tat ve neşeyi vermemeye başlamıştır. *“Top beş vakit... akşam, yine kandil kandil / Bayramlaşmakta herkes el el, dil dil / Geldin gelebildin bize tekrar... fakat, ey / Bayram, şekerin –bu yıl- neden tatlı değil?”* (Asya, 2005c: 85) diye soran şair, yeni nesillerin bayramları olması gerektiği gibi sıcak ve içten kutlamayacakları korkusunu taşımaktadır. Örf ve adetlerin gittikçe yok olup gideceği düşünerek endişelenmekte ve insanların bayramlardan yavaş yavaş soğuyarak uzaklaşmasına üzülmemektedir. *“Tekbir ile, Tehlil ile bayram namazında / Neslimle helalleşmeye gelsin ramazanlar”* (Asya, 2005d: 40) demekle Ramazan ayının toplumsal, bireysel ve manevi coşkusuyla yaşanmasını ve bütün halkımızı gönülden kucaklamasını beklemektedir. Arif Nihat, bayramlara gereken değer verilmediği müddetçe yıllar sonra kutsal Ramazan ayının da eskisi gibi ehemmiyetinin hissedilmeyeceğini ve eski bayramların aranır hale geleceğini düşünmektedir.

Sonuç olarak dinî günler ve geceler Arif Nihat'ın iç dünyasını uyandıran ve dinî duyguları en çok yaşadığı zamanlardır. Kandil gecelerini, insanlık âlemi için rahmet yağmurlarının yağdığı geceler olarak tasvir eden şair, Müslümanların hallerinden de

şikâyetçidir. Zira kutsal gün ve gecelere gereken değerin verilmediğini düşünerek ramazan ayının ve bayramların insanlara darılıp bir daha gelmeyeceği endişesine kapılmaktadır.

3. 5. Dinî Mekânlar ve Dinî Mimarî

İnsanlarda dinî duyguyu harekete geçiren en önemli unsurlardan birisi de dinî mekânlardır. Bunların başında cami, mescit ve türbeler gelir. Özü itibariyle, kendisinde kutsalın tezahür ettiği inanan bu mekânlar, işlevsel olarak inanan insanların Tanrı'yı daha derinden hissetmelerine vesile olan yerlerdir (Eliade, 1991: 6-7; Yapıcı, 1997: 204). İbadethaneler aynı zamanda onların sorumluluklarını yerine getirme yerleri olduğundan dinî duygunun harmanlandığı mekânlardır.

İnsanoğlu, her şeyini borçlu hissettiği yaratıcısına minnettarlığını ifade etmek ve ona karşı sevgisini ve bağlılığını göstermek için mimarîyi kullanmış ve mükemmel yapılarıyla dini duygularını ifade edebilmiştir. Din ve sanat etkileşiminin en belirgin örneği olan bu yapılar, aynı zamanda milletlerin en çok övüldüğü eserler haline gelir. Bunun nedeni ise bu yapıların yalnızca taş, beton, kurşun gibi maddî unsurlardan oluşmuş olmaması, bunlara ruh veren medeniyetin bu maddi unsurlarda müşahhas hale gelmiş olmasıdır (Banarlı, 1986: 141). Dolayısıyla bu yapılar hangi dine ait ise, o dine mensup olan milletlerin kültür ve medeniyetinin izlerini taşır. Aynı dine mensup olan milletler, her sanat dalında olduğu gibi, mimaride de kendi üsluplarını oluştururlar ve yaratıcılarına kendi kültürlerinin izlerini taşıyan mabetler hediye ederler (Tural, 2003: 580). Denilebilir ki bu mabetler bir ibadethane olmalarının da ötesinde, kendileri de bir ibadet şuuruyla yapılmış yapılardır. Ayrıca dinî mekândan kasıt sadece ibadet edilen bir mabet değildir. Kimi zaman bir şadırvan, bir din büyüğünün yattığı bir türbe, insanın manevî ve uhrevî bir atmosferin içine girmesini sağlayan mekânlar haline gelebilir.

Arif Nihat Asya, gezip gördüğü yerlere dair zengin müşahedesinin bir sonucu ve dinî hayata duyduğu yakın ilginin tezahürü olarak cami, mescit, türbe gibi dini yapılara sempati duymuş birisidir. O, camilere mimarî görüntüleri ve taşıdıkları manevi değer karşısında büyük sevgi ve hayranlık duymaktadır. Kubbeler, şairde hem dinî hem de millî hislerin uyanmasında ilham kaynağı olmaktadır. *“Dün başlar seferber, eller seferber / Kurşun eritildi, mermer çekildi / Bunlar, bu kubbeler, bu minareler / Akçayla olacak şeyler değildi”* (Asya, 2006a: 76) diyen şair, kubbe ve minarenin yalnızca kurşun ve mermerden oluştuğunu zannedenlerin yanılacağını düşünmektedir.

Hayranlıkla seyrettiği ve içinde manevî bir hazzın uyanmasına neden olan şeylerin bu saydığımız maddî unsurlardan oluşamayacağına emindir. Görünmeyen, fakat hissedilen bir şey varsa o da manevî değeridir. Mimarî eserlerde göze çarpan şey, onların kurşundan yapılmış kubbeleri değil, bunların ötesinde gizlenen ve insanda hayranlık duygusunun uyanmasına neden olan imanın kubbe olarak ifade edilmiş halidir (Tural, 2003: 552). Şair, “Allah’a giden yol buralardadır / Kapılar açılır şerefelerden / buradan uğurlanır mübarek aylar / Bayram burada başlar arifelerden” (Asya, 2006a: 77) diyerek göğe doğru uzanan minareleri adeta yol olarak tasavvur eder. Ona göre minareler fizikî görünüşleriyle adeta arşa bir merdiven gibi uzanırken, bir yandan da manevî dünyanın kapılarını aralayarak insanı Allah’a daha da yaklaştıracak olan ibadete daveti temsil etmesiyle de ayrı bir öneme sahiptir.

Arif Nihat, Allah’ın beklentilerini gelecek nesillere aktarmada camilerin önemli bir işlevinin olduğunu söylemektedir. “Mihraplar, kemerler, kubbeler yapmış / Sultani, çerisi, piri, veziri / Nesilden nesile götürsün diye / Kanadlar üstünde şanlı Tekbir’i” (Asya, 2006a: 77) diyerek Allah’tan başka ilah olmadığını ve Hz. Muhammed’in de O’nun kulu ve elçisi olduğunu bildiren ezanların her zaman okunması amacıyla bu güzel yapıların inşa edildiğini belirtir. Bu duygularla kendinden geçen şair, “Geçersen altından bu loş kemerin / Menekşe menekşe gül güldür içi / Kapanmaz kapısı Allah evinin / Ki beş vakit gürül gürüldür içi” (Asya, 2006a: 80) ifadesiyle, Allah evi olarak nitelediği camilerin kapısının daima açık olmasını, aslında Allah’ın merhamet kapılarının kapanmayacağına dair bir işaret olarak yorumlamaktadır. Caminin içi öylesine güzeldir ki, insan bir anda kendisini sanki bin bir çiçeğin bulunduğu bir bahçeye girmiş gibi hisseder. Çinilerdeki nakış, duvarlardaki hat, kurşunun ve mermerin bir araya gelmesiyle ilahi yapı tamamlanmış olur.

Arif Nihat, içinde uyanan duyguları harekete geçiren bu dinî yapılar inşa edilirken, usta ellerin gönüllerindeki zenginliklerini hünerleriyle gösterdiklerini söyler. Örneğin, “Biri hattın, biri mermerin, tuncun / Kurşunun sırrını aramış, bulmuş / Yesari elinde ‘Lafza-i Celal’ / Sinan’da kubbeye minare olmuş” (Asya, 2006a: 80) diyen şair, bir nakış gibi işlenen çinilerin, Yesari’de en büyük temsilcisini bulan hat sanatının en güzel ürünlerinin ve Mimar Sinan’ın elinde bambaşka bir kimliğe bürünen kubbelerin karşısında hayranlığını gizleyemez. O, maddî unsurların bile metafizik bir yanının olduğuna inanmaktadır. Sanat eserinin, insanda uyandırdığı güzellik duygusuyla şairde mana âleminin kapılarının açıldığını söyleyebiliriz. “Son melce odur yeryüzü

sakinlerine / Takından icabet gelir 'amin'lerine / Seyreyleyin, ey yolcular, uymuş ne güzel / Kurşunlarının rengi güvercinlerine” (Asya, 2005b: 64) ifadesiyle camilerin ayrılmaz parçası olan güvercinlerin kurşunî kubbelerle uyumlu renginin kendisinde uyandırdığı güzellik duygusunun harmanlanması görülmektedir. Onu asıl heyecanlandıran ise, içerde yaşananların “âmin” sözcüğü ile tasdik edilme sesleridir. Allah’a ibadet için camileri dolduran insanların sesleri kubbelerde çınlamakta ve onda tarif olunmaz güzellikte hislerin uyanmasına vesile olmaktadır.

Şair için yurdun dört bir tarafındaki camiler, orada yaşananların birer yansıma yerleridir. Bu dinî mekânların aynı zamanda tarihî ve millî dokuyu da oluşturduğunu düşünmektedir. Söz konusu bu millî duyguyu en iyi yansıtanlardan biri olan Mimar Sinan’ın muhteşem eseri Süleymaniye Cami, şairimize ilham kaynağı olur. “*Bir ihtişam olup, açılan kubben / Durur asırların omuzlarında / Kaçınıcı nesildir aptes alanlar / Şadırvanlarında, havuzlarında / Fetih beldesinin hür çocukları / Büyür beslenerek ezanlarınla / Beraber yaşarlar iki dünyada / Süleyman’larınla, Sinan’larınla*” (Asya, 2005d: 20) diyen şair için Süleymaniye Cami, bu günle geçmiş arasında köprü vazifesini gören abidevî bir yapıdır. Şadırvanları ve havuzlarında abdest alanlar daima değişse de değişmeyen tek bir şey vardır. O da Süleymaniye’nin ifade ettiği anlamdır. Çünkü her nesil, minarelerinden okunan ezanla büyümektedir. Tarihin şahitlik ettiği en büyük olaylardan birisi olan Fetih hadisesinin mekânı İstanbul’un çocukları için Süleymaniye yalnızca bir mabet değil, tarihle bu günü buluşturan ve tarihî bilincin daima ayakta kalmasını sağlayan en önemli unsurlardan biridir. “*Küme küme, tüy tüy ve kanad kanad / Güvercinlerinde ruhlardır uçan / Yine cemaatin arasındadır / Temelini atan, kapını açan*” (Asya, 2005d: 21) dörtlüğünde şairin, camiye sinen uhrevi coşkunu oluşturduğu atmosferi dile getirdiği bu mısralarında yine tarihi coşkuya ağırlık verdiğini görüyoruz. Avluda ve kubbelerde uçan güvercinler değil, namaz kılanların arasına girmiş olan atalarımızın ruhlardır. O, bu muhteşem manzaranın insanda uyandırdığı manevî havayı gelecek nesillerin de solumasını ümit eder. “*Tatsın yarınlar da çiçeklerini / Yazıların, çinilerin solmasın / Ey Süleymaniye, Süleymaniye / Başımızdan kubben eksik olmasın*” (Asya, 2005d: 22) diye seslenen şair, şimdi karşısında duran ve kendisinde hayranlık uyandıran muhteşem çiniler ve hatların solmamasının, bu muhteşem medeniyetin izlerinin gelecek nesillere taşınması anlamına geleceğini düşünmektedir.

Şair, Süleymaniye’yi sütunları, kemerleri ve minareleriyle kendinden geçerek ibadet eden bir insan şeklinde tahayyül eder ve “*Sütunu kıyamdır, kemeri rüku / Minareleri, her haliyle dua / Biz açarken iki avucumuzu / O, bizim için dört eliyle dua*” (Asya, 2005d: 26) ifadeleriyle onun insanlar için durmadan dua ettiğini düşünür. Minareler öyle ihtişamlı görünmektedir ki, “*Yürekler doldurup taşırır sevgin / Gelen, geçen hayran... yalnız biz değil / Minarelerini seyre dalanlar / Derler: ‘<Gök kubbe de direksiz değil>’*” (Asya, 2005d: 31) mısralarıyla Süleymaniye’nin adeta gökleri ve yerleri birbirine bağladığını düşünmektedir. Şairin bu camiye atfettiği değer kelimelere sığmaz ve “*Ne mutlu çevrene, ne mutlu bize / Ki seçmişsin ülken diye bu yurdu / Ey sanat, gerçekten, Ulu Tanrı’nın / Bir evi olsaydı böyle olurdu*” (Asya, 2005d: 31) diyerek, Allah’ın evi olarak nitelendirilen camilerin işte burada gerçek anlamına kavuştuğuna inanmaktadır. Ona göre bir sanat eseri, ancak bu kadar muhteşem bir güzelliğe sahip olabilir (Tural, 2003: 596). Bu duygularla heyecanlanan şair, rüzgârlara; “*Siz de ey dal dal esen meltemler / Geçmeyin okşamadan laleleri / Uğrayın bir de Süleymaniye’ye / Ki açar orda Sinan laleleri*” (Asya, 2005d: 38) diye seslenir. Mimar Sinan Süleymaniye’yi çok ihtişamlı bir şekilde inşa etmiştir ve camide onun ustalığını hatırlatacak birçok eser vardır. Minareleri birer laleye benzeten şair için Süleymaniye adeta çiçek bahçesidir.

Arif Nihat, başka bir şiirinde Süleymaniye camiini Erciyes Dağı’na benzetir. “*Dağ parçası kubbeler... Ufaktan, iriden / Gel, haşmeti gör yandan, ilerden, geriden / Bir mu’cize devrinde Sinan, Erciyes’i / İstanbul’a dikmiş, getirip Kayseri’den*” (Asya, 2005b: 254) ifadesiyle Mimar Sinan’ın, memleketi Kayseri’deki Erciyes Dağı’nı getirip İstanbul’a diktiğini tasavvur etmesi, tarihî bir gerçeğin dile getirilmesinin yanında, İslam medeniyetinin İstanbul’da örülmüş olmasının bir göstergesidir. Nitekim Süleymaniye Cami’ni Erciyes Adağı biçiminde tasavvur edenler adına Sinan’ın bunların gönüllerine tercüman olduğu söylenebilir (Tural, 2003: 597).

“*Selimlerden kalan muhteşem miras / Sinan’lardan kalma şanlı hediye / Kuvvetin tuğrası, sanatın mühürü / Kubbeler kubbesi bir Selimiye / İşte tarih, işte batıyla doğu / Görenler, gösterebilir böyle bir kuğu*” (Asya, 2005d: 14) diyen şair için Selimiye Cami yeryüzüne vurulmuş muhteşem bir mühürdür. Şair, Selimiye’ye baktığında sadece nadide bir mabet görmez, Osmanlı’nın serhat şehri Edirne’de bulunması ve adeta bu iki dünyanın tam ortasında yer alması, şairde ayrı bir tarih duygusu uyandırır. Selimiye, eşsiz bir kuğu zarafetiyle Edirne’yi süslemekle kalmaz, Osmanlı’nın temsil ettiği Türk-

İslam medeniyetinin de en güzel örneğini verir. Bilindiği gibi Osmanlı, İstanbul'dan evvel Edirne'yi fethetmiş ve bu şehri başkent yapmıştır. Böylece bir ayağı Anadolu'da bir ayağı da Batıda olan bir devletin temelleri atılmıştır. Arif Nihat gibi millî hisleri oldukça kuvvetli bir şair de bu hususa dikkat çekerek, daha önce Süleymaniye'de ortaya koyduğu tavrı bu şiirinde de sürdürür ve dinî hislerle millî hislerin birbirini bütünlediğini ifade etmiş olur. Dolayısıyla bir mabet hem Allah'a ibadet edilen kutsal bir mekân, hem de insanın geçmişiyle arasında köprü vazifesi gören milli bir unsur haline gelir (Tural, 2003: 598). Bu duyguların birbirinden bağımsız olmadığını düşünen şairimiz onda tarihin sayfalarını okur.

Cami avlularındaki şadırvanlar da şairdeki manevî havayı güçlendiren unsurlardır. *“Bir şadırvan ki ses verir, ses alır / Ve suyundan melekler, aptes alır”* (Asya, 2005d: 7) diyen şair, şadırvanları maddi görünümüleriyle değerlendirmez ve o, abdest alan melekleri bile gördüğünü söyler. Böylece onun için görünmeyen âlemin de kapıları açılmış olur.

Arif Nihat için camiler sevinç, heyecan, hayranlık duygularını uyandırmasının yanında, minaresi yıkılmış, alemi düşmüş, şadırvanı kurumuş, duvarları çatlak, çinileri sökülmiş, yazıları silinmiş, harabe halinde bırakılan camiler ise hüznün ve öfkeye de neden olur. *“Delik deşik bir hatıra / Eski güzel yapıdan / Ayıramaz gelip geçenler / Pencereyi kapıdan”* (Asya, 2005d: 8) mısralarıyla, Edirne'de bulunan Lari Cami'sinin bakımsızlıktan ve ilgisizlikten nasıl harap bir görünüme sahip olduğunu ifade eder. Öyle ki gelip geçenler pencereyi kapıdan ayıramamaktadırlar. Caminin kubbesinin aralıklarından gökyüzünün mavisinin bile görünebileceğini belirtir. Böylece Lari Çelebi'ye bu durumu şikâyet eden şair ona, *“Kalk, Lari Çelebi, mezardan / Çıkagel 'Merhaba' diye / Ve sor: 'Benim bir camim vardı / Nerde acaba? diye / Dönüştür mihrabını / Sirtına çek aba diye”* (Asya, 2005d: 10) seslenir. Nitekim kırık şerefeli minaresinden kendi selasını veren cami, kendi ölümünü de ilan etmiş olmaktadır. Bu durum, şair için kabullenmesi hiç de kolay olmayan bir durumdur. Çünkü yok olmaya yüz tutan yalnızca bir yapı değil, içinde gizli olan koskoca bir tarihtir. Aynı durum Edirne'deki Muradiye Camisi için de geçerlidir. *“Kurumuş ağaçlarına / Leylekler, gelip akşamlar / Çünkü şakrak şadırvanı / Şimdi, ağlar gibi damlar / Alesiz kubbelerini / Ufukta aylar tamamlar”* (Asya, 2005d: 11) diyen şair, bir zamanlar avlusunda neylerin dinlendiği, mübarek toprağında mübarek adamların yattığı, şamdanlarını akşamların yaktığı caminin, bu gün kendisine gösterilen ilgisizlik karşısında için için ağladığını

tahayyül etmektedir. "Ağlama ey Muradiye / Geliyor çifte bayramlar / İşte Selimiye, karşı / Tepeden seni selamlar / Mihrabından taze değil / Yanıbaşındaki çamlar" (Asya, 2005d: 12) diye seslenen şair, Selimiye'nin onu karşıdan gururla selamladığını söyleyerek biraz olsun onu teselli etmeye çalışır. Şair aslında kendi gönlündeki hüznü yatıştırma isteğindedir. Maziye karşı büyük bir hayranlık besleyen ve bu medeniyetin temelinde sanatın dini ve milli hisleri besleyen en önemli unsur olduğuna inanan şair, her biri mücevher değerindeki bu eserlerin kaybolup gitmesinin, aynı zamanda Türk milletinin tarih bilincinin de giderek yok olması anlamına geldiği fikrindedir.

Arif Nihat'ı hüznülendiren başka bir durum ise, Ayasofya'nın cami olarak kullanılmayışıdır. "Madem aşılıyor hadiseler tahmini / Rahiblerinin uzak değil ta'yini / Ey ma'bed, kimse şaşmasın koynunda / Bir gün başlarsa Ortodoks ayini" (Asya, 2005c: 299) diyen şairde bir tedirginlik söz konusudur. Bu şaheserin Müslümanlar için tekrar bir mabet olarak kullanılmayacağı endişesiyle duygularını kaleme alan şair, böyle devam ederse orasının Hıristiyanlara kilise olarak tahsis edilebileceği uyarısında bulunmaktadır. Bir zamanlar minarelerinde ezanlar okunan Ayasofya'ya yeni neslin sahip çıkmadığı düşüncesiyle üzülen şair, Müslüman-Türk milletini Fatih Sultan Mehmet'e şöyle şikâyet eder. "Ma'bedinken daha dün / Ayasofya'ndan bugün / Ne Sala var, ne Ezan / Uyan ey Fatih, uyan" (Asya, 2005d: 242). Önceleri orada aşırılar, mevlitler okunmaktadır ve tekbir sesleri hiç dinmemektedir. Şimdiyse orada bir sessizlik hâkimdir. Bu sessizliğin, çan sesinden farklı olmadığını düşünen şair, "Başlamışken Ramazan / Neye yoktur mahyan' / Diye sor ma'bedine / Uyan ey Fatih, uyan" (Asya, 2005d: 242) ifadeleriyle ondan yardım beklemektedir. Şairi rahatsız eden şey aslında Müslümanların tarihe sahip çıkmamalarıdır. Bu vurdumduymazlık şairde tarifi imkânsız hüzne ve endişeye sebep olmaktadır. Bu düşüncelerini başka bir dörtlüğünde şöyle dile getirir. "Canım Ayasofya'nın resmini minaresiz / Çıkarmışlar, gördüm, bir rumca dergide Rum'lar / Kızmaya hakkınız yok ezan sesi olmıyan / Camide minarenin, kim demiş, lüzumu var" (Asya, 2005a: 29) ifadesiyle Müslümanları eleştirmektedir. Şair, insanın maddi ve manevi değerlerine sahip çıkması gerektiğine inanır. Ayasofya sahipsiz bırakılmıştır ve bu boş vermişliğin sonucunda Ayasofya'yı sahiplenmek isteyenlere karşı onu benimseyecek geçerli sebepler bulunamamaktadır. Şair, başka bir dörtlüğünde Ayasofya'nın da Müslümanlara bir çift sözünün olduğunu tahayyül eder. "Birgün, soluğum kesildi, nabzım durdu / Bildim, ki ihânet, yüreğimden

vurdu / Ey mutlu Emir, ey ulu Fatih, beni sen / Dillendirdin, torunların susturdu” (Asya, 2005c: 15). Neticede Ayasofya’nın bu hali şair için bir hüznün kaynağıdır.

Şair, dinî yapılar içinde türbelere de ilgi göstermektedir. “Yatır” adlı şiirinde adeta orada yatan kişinin duygularına tercüman olur. “*Dinleseniz hikâyesini / Ağlarsınız alınyazısına*” (Asya, 2005d: 52) diyerek şiirine devam ederken, yatır ziyaret için gelen insanlara evliyanın diliyle seslenmektedir. Önceleri sık sık ziyarete gelen insanlar ya hiç gelmez olmuşlar, ya da başka amaçlarla gelmeye başlamışlardır. “*Artık gelmez oldular / Türbemin kapısına / Hangi eller / Yasin gülü diker / Evliya’nın saksısına*” (Asya, 2005d: 53) diyerek insanlardan dua beklemektedir. Fakat insanlar ona dua edecekleri yerde yatırın etrafındaki ağaçlara veya taşlara çabut bağlamakta ve ondan bu sayede medet ummaktadırlar. Bu duruma hayıflanarak evliya; “*Ya siz ne istersiniz, ey / Köyümün erkekleri, kadınları / Ben neyleyim, kendi yaralarınıza / Sarın bunları / Bağladıklarınız benzer / Yara sargısına*” (Asya, 2005d: 58) diye seslenir. Şair, bir zamanlar insanlara büyük hizmetlerde bulunmuş ve kabirleri halk tarafından türbeye çevrilmiş bu evliyalara karşı hürmetin bugün azaldığına ve amacı dışında ziyaret edildiğine inanmaktadır. Nitekim türbe veya yatır ziyaretlerinde günümüzde de devam eden ve İslamî öğretiyle bağdaşmayan bazı halk inanışları vardır. Bunlardan birisi de insanların bazı istek ve arzularının gerçekleşmesi için bu kabirlere gitmesi ve orada yatan kişiden bir şeyler istemeleridir. Şair bu durumu, nüktedan kişiliğinin de bir göstergesi olarak, “*Dileğini bu yetişkin kızlar, ey yatır / Neden bana söylemez de sana anlatır*” (Asya, 2005d: 216) diyerek eleştirmektedir. O, hayalindeki kişiyle evlenmek isteyen genç kızların türbelere gidip kısmet aramalarını anlamsız bulur çünkü bu insanların, istediği şeye ulaşabilmeleri için önce kendilerinin çaba sarf etmeleri gerektiğine inanmaktadır.

Sonuç olarak, dimdik ayakta duran ve bütün ihtişamlarıyla tarihi dokuyu barındıran dinî yapılar, Arif Nihat’ta dinî heyecanın büyük bir şekilde hissedilmesine vesile olmaktadır. Bu yapılar, insanda hayranlık uyandıran şaheserler olmalarının yanında, medeniyetin de devirler boyunca devamını sağlayan köprülerdir. Bakımsız kalan dinî yapılar şairde hüznün sebep olurken o, dinî mekânlardan birisi olan yatır veya türbelerin amacı dışında ziyaret edilmemesi gerektiğini düşünmektedir.

SONUÇ

“Edebî Bir Eserde Şairin Dini Yaşamayı” adını verdiğimiz bu çalışmamızda, Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı şairlerinden Arif Nihat Asya'nın şiirlerindeki dinî duygu, görüş, tutum ve davranışlarını din psikolojik açıdan tasvir ve tahlil etmeye çalıştık. Araştırmamızın birinci bölümünde, eserden yola çıkarak edibin dinî yaşayışına nüfuz edilip edilemeyeceği problemini tartıştık ve şu kanaate vardık:

Hiçbir eser tam manasıyla sahibini tanıtmaya olanağına sahip değildir, ancak semantik tahlil yöntemiyle edibin dinî yaşayışına kısmen ışık tutulabilir. Bunu yaparken de edibin biyografilerinden, otobiyografilerden ve kişiyi yakından tanıyan insanların verdiği kayda değer bilgilerden de yararlanılarak objektif veriler elde edilebilir.

Arif Nihat Asya'nın şiirlerine yansıyan dinî yaşantısına daha iyi nüfuz edebilmek amacıyla öncelikle şairin hayatı ve kişiliğine dair araştırma yaptık. Bu araştırmanın sonunda gördük ki şair, hayatında dönüm noktası sayılabilecek ve hayatına yön verdiğini düşündüğümüz bazı olaylar yaşamıştır. Öyle ki öksüz ve yetim olarak büyümesi, çocukluğunu savaşların ve işgallerin getirdiği felaketlerin alt üst etmesi, eğitimi için şehir şehir dolaşması, ilk eşinden boşanması, ülkenin içinde bulunduğu durum, onun edebi sanatına yansıyan kişiliğini etkileyen önemli yaşantılardır. Nitekim şairin kişiliği hakkındaki araştırmamızı iki alt başlık altında incelemeyi uygun gördük. Şairin gençlik yıllarına rastlayan devrede kaleme aldığı şiirlerinde onun arayış içerisinde olduğunu, dinî inanç gelişiminde ise bazı inanç sarsıntıları yaşadığına şahit olduk. Fakat ruhî çalkantılar ve huzursuzluklar yaşayan şairin yıllar geçtikçe olgunlaştığını ve arayışlarının yerini kesin kanaatlere bıraktığını gördük. “Heykeltıraş” ve “Yastığının Rüyası” adlı iki şiir kitabını reddedişinin ve bunları başka birinin kitabı olarak kabul edişinin bu kanaatimize delil teşkil ettiğini söyleyebiliriz.

Otuz üç yaşlarındayken Mevlevîliğe temayül eden ve bundan sonraki şiirlerinde dinî ve tasavvufî konulara oldukça sık yer veren şairin dinî inanca yönelik düşünce ve tasavvurlarını inceledik. Bu inceleme sonucunda diyebiliriz ki Arif Nihat Asya, Allah'a yüreğinin derinliklerinden gelen bir imanla bağlıdır. Bu bağlılık onun şiirlerinde bazen Allah'a yakarış, bazen şükür, bazen de şeksiz ve şüphesiz teslimiyet şeklinde ortaya çıkmıştır. O, insanın Rabbi karşısındaki durumunu kavramıştır ve insanın hayatında ilke

edinmesi gereken hususların Allah'a itaat ve şükür olması gerektiği onun şiirlerinde öne çıkan prensiplerdir.

İslam'ı kendi bütünlüğü içinde kabul eden ve ona bütün varlığıyla inanan şairimiz, bağlı bulunduğu dinin elçisine de büyük itibar etmektedir. Ona göre Hz. Muhammed'in dünyaya gelişi insanlık âlemi için bir müjdedir. Allah'a layıkıyla kul, peygambere de layıkıyla ümmet olunursa insan için gerçek kurtuluş kapısının açılacağını düşünmektedir. Hz. Peygambere olan sevgisini çeşitli şekillerde dile getiren şair, insanların içinde bulunduğu cehaleti de yine ona şikâyet eder. O, insanların hakikatten ayrılmaya başladıklarını düşünür ve bu duruma çok üzülür. Dinî hayatını İslam'ın ideal devri Asr-ı Saadetteki içtenlikle ve tarihin akışı içindeki mükemmelliğiyle yaşamak istemekte, İslam'ın ilk yıllarındaki heyecanı aradığını ifade etmektedir. Bu arayış onda çoğu zaman peygamber hasreti şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Gençlik yıllarında yazdığı bazı şiirlerinde zaman zaman kaderiyle barışık olmadığı izlenimini veren şairimiz, dertleriyle baş başa kalıp bunaldığında içinde hissettiği acıyı bir zulüm olarak nitelendirmekte ve bunu da kadere bağlamaktadır. Yetişkinlik çağında kaleme aldığı şiirlerine baktığımızda ise kader konusunda net bir tavır sergilemektedir. Ona göre Allah, her şeyi kendi yapısı içinde bir denge üzerine yaratmıştır ve bu denge devamlı olarak sürüp gitmektedir. Şaire göre insanın hayatı tamamen kaderin elindedir. İnsanların dünya hayatında kendilerine verilmiş bir yol haritaları vardır ve herkes kendisine çizilen yolda ilerlemektedir. Ancak insan tamamıyla kadere mahkûm da değildir ve yapıp ettiklerinden sorumludur. Şair, kadere inanmaktadır ve onu metafizik bir mesele olarak irdelemek yerine net bir tavırla kabullenmiştir.

Arif Nihat Asya, her canlının başına gelecek olan ölüm olgusunu bir ömür takviminin son yaprağına gelmesi, bir çift kanadın göğe takdim edilmesiyle kutlanan merasim olarak tasavvur etmektedir. Okunmuş bir kitap sayfasının çevrilerek yeni bir sayfaya geçilmesi şeklinde tasvir ettiği ölüm, onun için endişe verici bir son değildir. Mevlana gibi düğün gecesi olarak kabul ettiği ölüm, dünya hayatından ahiret hayatına geçiş için bir köprüdür. Ölümden sonraki hayatın var olduğundan emin olan ve dünya hayatının ahiret için bir sorumluluk taşıdığına inanan şair, insanın hayatını dolu dolu yaşaması ve Allah'ın emrettiği şekilde salih amellerle geçirmesi gerektiğini düşünmektedir.

Arif Nihat Asya için kulluğun gereği olarak yapılması gereken ibadetler Allah ile insan arasındaki iletişimi sağlayan vasitalardır. Örneğin günde beş defa okunan ezan sesi onun içini okşayan ve onu dinlendiren bir nidadır. Şair, her namazından sonra Allah'a bağlılığının sonucu olarak O'na dua ettiğini ve O'ndan rahmet dilediğini söyler. Şair, Kur'an-ı Kerim'i okumak kadar onu başkalarına da okutmanın çok hayırlı bir iş olduğunu düşünmektedir. İnsanın Kur'an'a gösterdiği saygının şekilde kalmaması gerektiğini vurgulayan şair, Hz. Peygamber'in söylediği gibi onu okumanın ve başkasına öğretmenin çok faziletli bir davranış olduğunu belirtir.

Arif Nihat, Allah'a sık sık dua etmekte ve bu dualarında değişik duygularla ve çeşitli taleplerle Allah ile iletişim kurmaktadır. Bazen Allah'a samimi bağlılığının göstergesi olarak O'na şükreder, bazen hem O'na karşı kulluk görevlerini yerine getirirken, hem de insanlarla ilişkilerinde hata yapmamak amacıyla kendisine güç vermesini ister, bazen de yeni kurulan devletin bekası için Allah'a yalvarır. Millî ve manevî değerlere gönülden bağlı olan şair, milletin ve devletin devamlılığının Müslümanlıkla şekillenen kültürle sağlanabileceğini düşünmektedir. Milli ve dini varlığın devamı için ihtiyaç duyulan ne varsa ve bunların vazgeçilmezlikleri karşısında Rabbine sığınarak O'na yalvarmaktadır.

Dinî duygu ve heyecanı şiirlerinde sıkça işleyen Arif Nihat için dinî günler ve gecelerin özel bir yeri vardır. Kadir Gecesi, şair için ilahî cezbenin her tarafa hâkim olduğu bir anı temsil etmektedir ve bu gece sadece yaşayanlar için değil, ölmüşler için de rahmet yağmurlarının yağdığı bir gecedir. Miraç Gecesi'ni insanlar için esenlik ve mutluluk kaynağı olarak gören şair, Müslümanlara farz kılınan beş vakit namazı, Allah'ın bir bağlılık nişanesi olmak üzere kullarına hediye ettiği bir mücevhere benzetir. Dini günler ve geceler şairin iç dünyasını uyandıran ve bilinçlendiren zamanlardır ve bu duygularla aynı zamanda huzur duyan şair bazen dini geleneklerin günlük hayattan yavaş yavaş silinmekte olduğunu düşünmektedir. Örneğin bayramlardan eskisi gibi zevk almadığını söyler. Bayramlara gereken değer verilmediği müddetçe Ramazan ayının ehemmiyetinin hissedilmeyeceğini ve eski bayramların aranır hale geleceğini ifade eder.

Arif Nihat'ın çocukluk dönemindeki aile yapısı tasavvufa yakındır ve şair otuz yaşlarında Mevlevîliğe yönelmiştir. Mevlana ve Mevlana'nın öğretisiyle yaşamak anlamına gelen Mevlevîlik şiirlerinde ona ilham kaynağı olmuştur. O, Mevlana'ya büyük bir hayranlık beslemektedir. Nitekim Mevlana'nın türbesi olan Kubbe-i Hadra,

şairin şiir kitaplarından birisinin adıdır. Mevlevîlikten beslenen hayaller birçok şiirinde zengin bir dinî-tasavvufî atmosfer oluşturmuştur.

Arif Nihat Asya, hayatı boyunca gezip gördüğü yerlere dair zengin müşahedesinin bir sonucu ve dinî hayata duyduğu yakın ilginin tezahürü olarak cami, mescit, türbe gibi dinî yapılara sempati duymuştur. O, camilere mimarî görüntüleri ve taşıdıkları manevî değer karşısında büyük sevgi ve hayranlık duymaktadır. Çünkü camiler, mabet olmalarının yanında medeniyetin de devirler boyunca devamını sağlayan köprülerdir. Yılların getirdiği yorgunluk sebebiyle bakıma muhtaç olan dinî yapılar ve bu durum karşısında insanların vurdumduymazlığı şairde hüzne sebep olurken o, türbe ve yatırların amacı dışında ziyaret edilmemesi gerektiğini düşünmektedir.

KAYNAKLAR

- Adler, A., (1973), *İnsan Tabiatını Tanıma*, (Çev. Ayda Yörükán), Ankara: Ajans Türk Matbaacılık.
- Akbulut, A., (1992), *Nübüvvet Meselesi Üzerine*, Ankara: Birleşik Yayıncılık.
- Akseki, A. H., (1993), *İslam I*, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Allport, G.W., (2004), *Birey ve Dini*, (Çev., Bilal Sambur), Ankara: Elis Yayınları.
- Arslantürk, Z., (2001), *Sosyal Bilimler İçin Araştırma Teknikleri*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Asya, A. N., (2005a), *Ses ve Toprak*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Asya, A. N., (2005b), *Rubaiyyat-ı Arif I*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Asya, A. N., (2005c), *Rubaiyyat-ı Arif II*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Asya, A. N., (2005d), *Dualar ve Aminler*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Asya, A. N., (2005e), *Fatihler Ölmez ve Takvimler*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Asya, A. N., (2005f), *Kubbeler*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Asya, A. N., (2005g), *Top Sesleri*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Asya, A. N., (2005h), *Kanatlarını Arayanlar*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Asya, A. N., (2006a), *Bir Bayrak Rüzgâr Bekliyor*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Asya, A. N., (2006b), *Kökler ve Dallar*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Ateş, S., (1992), *İslam Tasavvufu*, İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyatı.
- Bakiler, Y. B, (1975a), “Arif Nihat Asya’nın Son Nüktesi Son Endişesi”, *Töre Dergisi* Sayı: 45.
- Bakiler, Y. B, (1975b), “Arif Nihat Asya’dan Dinlediklerim”, *Töre Dergisi*, Sayı: 49, 42–47.
- Bakiler, Y. B, (1976), “Servet Asya Arif Nihat Asya’yı Anlatıyor-II”, *Hisar Dergisi* Sayı: 146.

- Bakiler, Y. B., (1982), “Arif Nihat Asya Şeb-i Arus’u”, *Türk Edebiyatı Dergisi*, Sayı: 99, 7–10.
- Banarlı, N. S., (1986), *İman ve Yaşama Üslubu*, İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.
- Bardakçı, M. N., (2000), *Tasavvuf*, Isparta: Fakülte Kitabevi.
- Baymur, F., (1983), *Genel Psikoloji*, İstanbul: İnkılâp ve Anka Yayınevi.
- Buhari, Muhammed b. İsmail, (1993), *Sahihu’l Buhari I-V*, (Nşr: Mustafa Dibulbuga), 2. Baskı, Daru’l-Ulumi’l-İnsaniyye, Dimeşk.
- Burger, M. J., (2006), *Kişilik*, (Çev. İ. E. Sarıoğlu), İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Carrel, A., (1977), “Dua” (Çev. Refik Özdek), *Yarınlara Doğru* (ss. 175–206), İstanbul: Yağmur Yayınevi.
- Cüceloğlu, D., (1995), *Yeniden İnsan İnsana*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Cüceloğlu, D., (1998), *İnsan ve Davranışı, Psikolojinin Temel Kavramları*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çağrıcı, M., (1998), “Nebevî Öğretide İdeal Birey, Toplum ve Devlet”, *Hz. Peygamber’in Hayatından Davranış Modelleri* içinde, (ss. 59-109), Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Çileli, M., (2001), “Ölüm”, (Ed. B. Onur), *Gelişim Psikolojisi*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Egemen, B. Z., (1952), *Din Psikolojisi: Saha, Kaynak ve Metod Üzerine Bir Deneme*, Ankara: İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Eliade, M. (1991). *Kutsal ve Din Dışı*, (Türkçesi: M. A. Kılıçbay), Ankara: Gece Yayınları.
- Eliade, M. (1992). *İmgeler - Simgeler*, (Türkçesi: M. A. Kılıçbay), Ankara: Gece Yayınları.
- Eski, M., (2008), “Arif Nihat Asya’nın Kastamonu Sultanisi’ndeki Öğrencilik Yılları ve Bu Dönemde Yayınlanmış Şiirleri”, *Kastamonu Eğitim Dergisi* 1, (16), 237-248.
- Gökçe, C., (1992), “Berzah”, İstanbul: *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* V, 525.
- Hick, J., (1990), “Değişen Ölüm Sosyolojisi”, (Çev: Turan Koç), *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7, 235-249.

- Hökelekli, H. (1993), *Din Psikolojisi*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Hökelekli, H., (1985), “Dini Kişiliğin Kuruluşunda İradenin Rolü”, *Diyanet Dergisi* 2, 16-28.
- Işık, İ., (2002), *Türkiye Yazarlar Ansiklopedisi*, Ankara: Elvan Yayınları.
- Kabaklı, A., (1978), *Türk Edebiyatı*, İstanbul: Türk Edebiyatı Yayınları.
- Kabaklı, A., (2003), *Şiir İncelemeleri*, İstanbul: Türk Eğitim Vakfı Yayınları.
- Kaplan, M., (1990), *Cumhuriyet Devri Türk Şiiri*, Ankara: Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Yayınları
- Karaalioğlu, S. K., (1978), *Ansiklopedik Edebiyat Sözlüğü*, İstanbul: Yelken Basımevi.
- Karapınar, M., (1972), “Arif Nihat Asya ile Bir Konuşma”, *Töre Dergisi*, 17.
- Kaya, M., (1998), “Benliğin Gelişimi ve Kendini Gerçekleştirme”, *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi*, İstanbul: İslami İlimler Araştırma Vakfı.
- Kayıklık, H., (2001), “Kur’andaki Dualar Üzerine Psikolojik Bir Değerlendirme”, *Adana: Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (1), 135-160.
- Kayıklık, H., (2003), *Orta Yaş ve Yaşlılıkta Dinsel Eğilimler*, Adana: Baki Kitabevi.
- Kayıklık, H., (2006), “Psikolojik Açıdan İnanç, İman ve Şüphe”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 46 (1), 133-155.
- Keskin, H., (1997), *İslam Düşüncesinde Kader ve Kaza*, İstanbul: Beyan Yayınları.
- Koç, T., (1995), *Ölümsüzlük Düşüncesi*, İstanbul: İz Yayınları.
- Kula, M. N., (2002), “Gençlik Döneminde Kimlik ve Din”, (Edt. H. Hökelekli), *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi* içinde (ss. 31–70), Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Kulaksızoğlu, A., (2000), *Ergenlik Psikolojisi*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Mazıoğlu, H., (1987), *Ahmet Remzi Akyürek ve Şiirleri*, Ankara: Sevinç Matbaası.
- Mehmedoğlu, A. U., (2004), *Kişilik ve Din*, İstanbul: Dem Yayınları.
- Necati, M. O., (1998), *Kur’an ve Psikoloji*, (Çev. H. Aydın), Ankara: Fecr Yayınları.
- Orakçı, C., (2003), *Arif Nihat Asya*, Ankara: Alternatif Yayınları.
- Öner, S., (1979), *Arif Nihat Asya*, İstanbul: Toker Yayınları.

- Peker, H., (1993), *Din Psikolojisi*, Samsun: Sönmez Matbaa ve Yayınevi.
- Sarıçam, İ., (2005), *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Satoğlu, A., (1983), “Mevlevi Şeyhi Ahmet Remzi Dede”, *Erciyes Dergisi* özel sayısı.
- Sayılın, A., (1975), “Şairin Ölümü”, İstanbul: *Töre Dergisi*, Sayı: 45.
- Sofuoğlu, M. Cemal, (1999), *İslam Dini Esasları*, İzmir, İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Subaşı, M. İlyas, (2004), “Mevlevi Arif Nihat Asya”, *Türk Edebiyatı Dergisi* Arif Nihat Asya özel sayısı, Ağustos-Eylül.
- Suyuti, Ebu'l Fadl Celaleddin, (1938), *Feyzu'l Kadir I*, Mısır.
- Tatlı, B., (2008), *Ayet ve Hadislerde İsrâ ve Miraç Olayı*, Adana: Çukurova Üniversitesi Basımevi.
- Tirmizi, Ebu İsa Muhammed, (1987), *Camii's-Sahih / Sünen-i Tirmizi I-IV*, (Tahkik: Kemal Yusuf el-Hut), Beyrut.
- Türkçe Sözlük, (1998), Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi
- Tunç, C., (1987), “Kader ve Kaza Hakkında Düşünceler”, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Kayseri.
- Tural, S., (2003), *Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Din Duygusu*, İstanbul: Kitabevi.
- Uysal, V., (2006), *Türkiye'de Dindarlık ve Kadın*, İstanbul: Dem Yayınları.
- Vergote, A., (1999), *Din, İnanç ve İnançsızlık*, (Çev. Veysel Uysal), İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Yapıcı, A., (1997), *İslam'da Tövbe ve Dini Yaşayıştaki Rolü*, Ankara: Beyan Yayınları.
- Yapıcı, A., (2003), “Fiziksel ve Sosyal Hadiselere Sebep Atfetmede Dinin Rolü”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3 (1), 127-165.
- Yapıcı, A., (2007), *Ruh Sağlığı ve Din: Psiko-Sosyal Uyum ve Dindarlık*, Adana: Karahan Yayınları.
- Yavuz, K., (1982), “Din Psikolojisinin Araştırma Alanları”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5, 87-108.

- Yavuz, K., (1983), *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Yavuz, K., (2008), “Edebi Bir Eserde Yazarın İç Dünyasının Dışa Yansıması”, *Tarihsel Oluşum ve Bilimsel Açılım* içinde (ss. 203–210) Adana: İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Yavuz, K., (1986a), “Dini İnançın Gelişmesinde Nativizm ve Tecrübecilik Problemi”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7, 129-142.
- Yavuz, K., (1986b), “Din Psikolojisinde Metot Meselesi ve Yeni Gelişmeler”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5, 153-185.
- Yavuz, K., (1988), “Günümüzde Din Psikolojisi”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8, 253-263.
- Yavuz, K., (1994), *Çocuk ve Din*, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- Yavuz, S. S., (2005), “Mirac”, İstanbul: *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi XXX*, 132.
- Yazır, E. M. H., (1992), *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul: Azim Dağıtım.
- Yeniterzi, E., (2005), *Mevlana Celaleddin Rumi*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Yıldız, M., (2006), *Ölüm Kaygısı ve Dindarlık*, İzmir: İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Yıldız, S., (1991), *Arif Nihat Asya-Nesirleri*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Yıldız, S., (1994), “Arif Nihat Asya'nın Şiiri”, *Doktora Tezi*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, Edirne.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Süleyman DOĞANAY
Doğum Yeri ve Yılı: Yeşilhisar / Kayseri - 1982
Medeni Durumu : Evli
Telefon : 0505 393 82 83
Adres : Toros Mah. 78173 Sk. Oral Apt. 4/4 Çukurova / Adana
Email Adresi : sdoganay38@mynet.com

EĞİTİM DURUMU

2004-2009 : Yüksek Lisans, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Adana.
2000-2004 : Lisans, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İlköğretim Din
Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Bölümü, Adana.
1993-2000 : Ortaokul ve Lise, Ali Rıza Özderici Anadolu İmam-Hatip Lisesi,
Kayseri.
1988-1993 : İlkokul, Mithatpaşa İlkokulu, Yeşilhisar, Kayseri.

Yabancı Dil : Arapça, İngilizce

İŞ DURUMU

2006 - : MEB DSİ Baraj İlköğretim Okulu, Çukurova /Adana.
2004 – 2006 : MEB Akalan Fatih İlköğretim Okulu, Acıpayam / Denizli.